

ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
MINISTERSTVA ZEMĚDĚLSTVÍ,
LESNÍHO A VODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

Zemědělská ekonomika

*K některým otázkám vyrovnávání úrovně zemědělství
na úroveň průmyslu*

10-11

ROČNÍK 8 (XXXV) – PRAHA, LISTOPAD 1962

CENA 20 Kčs

ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
MINISTERSTVA ZEMĚDĚLSTVÍ,
LESNÍHO A VODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Rídí redakční rada: Doc. C. Sc. Karel Svoboda, *promovaný ekonom (předseda)*, C. Sc. doc. dr. Alois Grohlig, C. Sc. inž. Jaromír Havlíček, inž. dr. Alois Hruběš, C. Sc. Dmitrij Choma, C. Sc. inž. Josef Krilek, inž. Ctibor Ledl, inž. Ladislav Sobotka, Otto Soukup, C. Sc. inž. Mikuláš Šebesta, Miroslav Zich. Vedoucí redaktor Bohuslav Vávra

© Ústav vědeckotechnických informací MZLVH, Praha 1962

Obsah — Содержание — Content — Inhalt

Sobotka L.: K některým otázkám vyrovnávání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu	695
Stoček F.: Podstata problému a objektivní nutnost vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu	697
Tatarko A.: Vyrovnávanie úrovne poľnohospodárstva na úroveň priemyslu vo stupni uspokojovania spoločenskej spotreby	705
Dupal J.: Některé cesty vyrovnávání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu v rozvoji výrobních sil	713
Svoboda K., Sobotka L.: Prohloubení společenské dělby práce — základní rys výhledové organizace zemědělské výroby a jeden ze základních předpokladů zprůměrnění zemědělství	719
Novotný J., Lipták J.: Vyrovnanie rozdielov medzi priemyslom a poľnohospodárstvom v kvalifikácii a vo výkonnosti pracovníkov	773
Kadlec J.: K otázce zvyšování úrovně normování práce v zemědělství na úroveň v průmyslu	741
Olmová G.: Úloha zbožních vztahů v upevňování ekonomického svazku a ve vyrovnání důchodů družstev a družstevníků v různých výrobních oblastech	749
Formánek B., Schimmerling H.: Vyrovnání rozdílu mezi průmyslem a zemědělstvím v odměňování práce	761
Hach V., Trnka M.: K výstavbě socialistické vesnice v ČSSR	769
Závěry k některým otázkám vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu	777
Резюме: К некоторым вопросам выравнивания уровня сельскохозяйственного до уровня промышленности	783
Zusammenfassung: Zu einigen Fragen des Angleichens des Niveaus der Landwirtschaft an das Niveau der Industrie	786
Hubáček J., Kraus J.: Výběr literatury k některým otázkám vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu	790

Slovníček

Příloha

Statistické přehledy (K některým otázkám vyrovnání zemědělství na úroveň průmyslu — *Meliorace v I pololetí 1962*).

Podstata problému a objektivní nutnost vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu

Doc. CSc. inž. Ferdinand STOČES
Vysoká škola zemědělská, Praha

Vytvořením socialistických výrobních vztahů v zemědělství byl odstraněn protiklad mezi socialistickým charakterem výrobních vztahů v průmyslu a soukromým vlastnictvím v zemědělství. Socialistický charakter výrobních vztahů a plánovitý rozvoj v celém národním hospodářství vytvářejí podmínky pro postupné vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu.

Vyrovnaní zemědělství na úroveň průmyslu je všenárodní úkol, který Komunistická strana Československa vytyčila jako jeden z nejdůležitějších při budování vyspělé socialistické společnosti. Po úspěšném vytvoření socialistických výrobních vztahů v zemědělství jde nyní o to, dosáhnout rychlého a nerušeného rozvoje výrobních sil v zemědělství, který by spolu s dalším prohloubením socialistických výrobních vztahů vedl k překonání trvalého zaostávání zemědělské výroby za potřebami rozvoje národního hospodářství a umožnil plánovitý růst životní úrovně pracujících. Bez podstatného zvýšení a zlevnění zemědělské výroby není myslitelný postupný přechod ke komunismu. Postupné vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu je tedy neoddelitelnou součástí dalšího rozvoje celé naší společnosti.

Na listopadovém zasedání ÚV KSČ v roce 1961 první tajemník ÚV KSČ a prezident republiky Antonín Novotný zdůraznil, že při plnění tohoto úkolu je nutno především dosáhnout maximální produkce z každého hektaru zemědělské půdy při současném výrazném snížení vynakládané společenské práce na jednotku produkce. *„Možnosti širokého uplatnění výsledků vědy v praxi, zavedení účelné dělby práce, především specializace a velkovýrobních forem organizace výroby, značné zlepšení a posílení materiálně technické základny v zemědělství, zejména na úseku komplexní mechanizace a chemizace výrobních postupů, zvýšení kvalifikace pracovníků a správné uplatnění hmotné zainteresovanosti k tomu ukazují cestu. Jsou to — spolu s celkovou přestavbou vesnice — také rozhodující předpoklady pro přiblížení způsobu a úrovně života ve městě, pro odstranění podstatných rozdílů mezi městem a vesnicí.“**)

V tom je vlastní podstata a smysl úkolu vyrovnat úroveň zemědělství na úroveň průmyslu.

Zaostávání zemědělství za průmyslem není věčnou „přirozenou“ vlastností zemědělství, nýbrž je jen výsledkem zvláštností historického vývoje společensko-ekonomických podmínek v zemědělství proti průmyslu. Jen v podmínkách socia-

*) Rudé právo.

listické společnosti je možno dosáhnout toho, aby v historicky krátké době byly překonány podstatné rozdíly mezi zemědělstvím a průmyslem, a to způsobem, který je přímým opakem kapitalistické racionalizace v zemědělství. Za kapitalismu dochází k rychlejšímu rozvoji výrobních sil v zemědělství za cenu ekonomické likvidace malovýrobních hospodářství. V podmínkách socialismu podstatné zvýšení úrovně zemědělství je vždy spojeno s růstem životní úrovně družstevního rolnictva a všech pracujících v zemědělství.

Jádro těchto rozdílů, jež dnes existují mezi zemědělstvím a průmyslem, je dědictvím po kapitalismu, dědictvím, které dosud nebylo možno odstranit. K těmto rozdílům přistupuje však — v období lidové demokracie — nový rozdíl, který vyvěrá ze změny výrobních vztahů v celém národním hospodářství. Jde o zaostávání zemědělské výroby za koupěschopnou poptávkou obyvatelstva.

Za kapitalismu tento rozpor v podstatě neexistuje. Je-li „nedostatek“ zemědělských výrobků, vzrostou jejich ceny a koupěschopná poptávka je buď plně uspokojena nebo se dokonce objeví přebytky zemědělských výrobků. Ve většině vyspělých kapitalistických zemí dochází v posledních letech dokonce k násilnému omezování výroby, a to bez ohledu na to, že spotřeba potravin je u části obyvatelstva nedostatečná a masy lidí v hospodářsky málo vyvinutých zemích trpí podvýživou. Potřeby lidí za kapitalismu jsou tak vtěsnány do úzkého rámce jejich koupěschopné poptávky. Ty reálné potřeby pracujících mas, jež převyšují koupěschopnou poptávku, z hlediska buržoazní společnosti neexistují.

Za socialismu je smyslem výroby maximální uspokojování rostoucích potřeb lidí. S růstem výroby koupěschopná poptávka neustále roste a zvyšuje se životní úroveň pracujících. Právě proto však může dočasně dojít k tomu, že proti koupěschopné poptávce, jež má za socialismu odlišný charakter než za kapitalismu, nestojí dostatečné fondy zemědělských výrobků. Socialistický stát je tedy nucen rozšiřovat dovoz. Tento dovoz zemědělských výrobků by nikterak nesvědčil o zaostávání vlastní zemědělské výroby, jestliže by rezervy pro její efektivní zvýšení byly na daném stupni vývoje v podstatě vyčerpány. Avšak v ČSSR jsme nuceni dovážet velká množství potravin a zemědělských surovin, třebaže v našem vlastním zemědělství existují reálné možnosti pro rychlé a podstatné zvýšení výroby. Právě v tomto smyslu naše zemědělství zaostává za průmyslem v růstu výroby a v uspokojování koupěschopné poptávky pracujících.

Proti přírůstku průmyslové výroby o více než 300 % ve srovnání s předválečnou úrovní, stojí jen 6 % přírůstku zemědělské produkce. Tento nepoměr ukazuje — vezmeme-li v úvahu růst potřeb obyvatelstva spojený se změnou společenského zřízení —, že zemědělství neuspokojuje společenskou potřebu v té míře jako průmysl.

Stupeň zaostávání zemědělské výroby za průmyslem však nelze kvantitativně vyjádřit rozdílem indexů průmyslové a zemědělské produkce. Zemědělská výroba nemůže totiž natrvalo dosáhnout téhož tempa růstu jako výroba průmyslová, a to z těchto důvodů:

1. Tempo rozvoje průmyslové i zemědělské výroby je podmíněno tempem zvyšování množství výrobních prostředků a stupněm jejich využití. V průmyslu lze kvantum těch výrobních prostředků, jež rozhodujícím způsobem ovlivňují objem výroby, v krátké době podstatně, popř. i několikanásobně zvýšit. V podstatě u každého z těchto výrobních prostředků je možný kvantitativní růst a současně lze zvyšovat i stupeň jeho využití. V zemědělství je jedním z rozhodujících výrobních prostředků půda. V podmínkách ČSSR nelze výměru obdělávané půdy výrazně zvýšit. Proto u tohoto základního výrobního prostředku je prakticky vyloučen

kvantitativní růst a zbývá jedině zvyšování stupně jeho využití, tj. intenzifikace zemědělské výroby. Má-li se současně zvyšovat produktivita společenské práce, může intenzifikace postupovat jen tak rychle, jak se rozvíjí úroveň techniky a technologie.

2. Potřeba zemědělských výrobků nevzrůstá takovým tempem jako potřeba výrobků průmyslových. Zatímco počet různých druhů užitných hodnot, jež vyrábí průmysl, se neustále rozšiřuje, je tento počet v zemědělství omezen a zůstává přibližně stejný již velmi dlouhou dobu. Obecně vzato, roste potřeba zemědělských výrobků pomaleji než potřeba výrobků průmyslových, a to zejména proto, že potřeba potravin má své fyziologické hranice.

V ČSSR ovšem tento druhý faktor není nutno prozatím brát v úvahu, protože potřeba zemědělských výrobků není ještě plně nasycena. První faktor však nelze opominout a nutno v něm vidět hlavní příčinu pomalejšího rozvoje zemědělské výroby ve srovnání s výrobou průmyslovou. Tento faktor však může vysvětlit jen to, proč naše zemědělská výroba nevzrostla do roku 1960 proti předválečné úrovni např. o 300 %, ale naprosto neobjasňuje, proč se nezvýšila např. o 30–40 %.

Jestliže se má úroveň zemědělství pozdvihnout na úroveň průmyslu, pak to v našich konkrétních podmínkách znamená především podstatně zvýšit a zlevnit zemědělskou výrobu, aby zemědělství krylo společenskou potřebu stejně dobře jako průmysl a ceny zemědělských výrobků mohly být postupně snižovány. To je podmíněno jednak zvýšením objemu zemědělské výroby, jednak snížením vlastních nákladů na jednotku produkce. Jedním z nejdůležitějších nástrojů ke splnění obou těchto důležitých podmínek je podstatný vzestup intenzity výroby a produktivity práce v zemědělství.

Podstatný rozdíl ve stupni uspokojování potřeb společnosti zemědělskými a průmyslovými výrobky vyvěrá ze specifických podmínek vývoje socialistické společnosti. Podstatný rozdíl mezi zemědělstvím a průmyslem v úrovni produktivity práce je však pozůstatkem po kapitalismu. Jestliže tempo růstu zemědělské výroby nemůže natrvalo postačit tempu rozvoje průmyslové výroby (a není to ani nutné), pak totéž se naprosto nevztahuje na tempo růstu produktivity práce. Zemědělství se tempem růstu produktivity práce za průmyslem zpožďuje teprve za kapitalismu na základě vzniku určitých společenských a ekonomických podmínek. Jestliže tyto podmínky pominou, může odpadnout i samo toto opožďování zemědělství za průmyslem. M a r x zdůrazňuje, že průmysl předstihl zemědělství v produktivitě práce proto, že zde tovární výroba rychle vytlačila drobného řemeslníka. K tomu značně přispěl rozvoj mechaniky, jež je základem velkého průmyslu.

M a r x*) praví: „V bouřlivém období kapitalistické výroby je rozvoj produktivity práce v průmyslu ve srovnání se zemědělstvím velmi rychlý, třebaže rozvoj průmyslu také p ř e d p o k l á d á, že v zemědělství d o š l o již ke značné změně ve vztahu konstantního a variabilního kapitálu, tzn. že předpokládá, že masa lidí byla vyhnána z půdy. V dalším období vzrůstá produktivita i v průmyslu i v zemědělství, třebaže nestejným tempem. Ale na jistém stupni rozvoje průmyslu se nutně začne tato disproporce zmenšovat, tzn. produktivita zemědělství se musí zvětšovat relativně rychleji než produktivita v průmyslu. Sem patří: 1. Nahrazení farmáře — pecivála průmyslníkem, zemědělským kapitalistou, přeměna zemědělců v čistě námezdně pracující, vedení zemědělství ve velkých rozměrech, tzn. s pomocí koncentrovaných kapitálů. 2. Zvláště následující: vlastní vědeckou základnu velkého průmyslu tvoří mechanika, která v XVIII. století do jisté míry dosáhla svého dovršení; teprve v XIX. století, zvláště v jeho pozdějších desetiletích, rozvíjejí se ty vědy, jež se jeví bezprostředně pro zemědělství

*) K. M a r x: Teorie nadhodnoty, sv. II, rusky, Moskva 1957, str. 103–104.

specifickou základnou větší měrou než pro průmysl — chemie, geologie a fyziologie“.

Podle Marxe může tedy zemědělství dosáhnout průmysl výlučně na základě koncentrované zemědělské velkovýroby, vedené na vědeckých základech. Proces koncentrace a centralizace výroby však v zemědělství naráží na překážky, které způsobují, že zde začíná ve srovnání s průmyslem historicky později a probíhá daleko pomaleji. V buržoazní ČSR se například proces sbližování úrovně produktivity práce v zemědělství a v průmyslu za cenu likvidace zemědělských malovýrobců plně nerozvinul, třebaže zejména v letech krize podlehly ekonomickému tlaku desetitisíce hospodářství drobných a středních rolníků.

Po uchopení moci uvolňuje proletariát likvidací buržoazního vlastnictví výrobních prostředků v průmyslu rázem cestu k novému prudkému rozvoji výrobních sil. V zemědělství naproti tomu nelze nastolit socialistické výrobní vztahy okamžitě, je nutno přeměnit roztržštěnou malovýrobu v socialistickou velkovýrobu, nikoli však za cenu ekonomické likvidace a „odrolničení“ mas drobných a středních rolníků, ale naopak tak, aby se tito rolníci sami sdružili a vytvořili za pomoci proletariátu velké socialistické zemědělské závody.

Úspěšným uskutečněním socializace našeho zemědělství byla vytvořena první, rozhodující podmínka pro odstranění zaostávání zemědělství za průmyslem, kterou stanovil K. Marx. Druhá podmínka, tzn. vedení zemědělství na vědeckých základech, může být současně splněna zejména proto, že bouřlivý rozvoj průmyslu umožňuje vybavit zemědělství moderní technikou a chemickými prostředky, že dělnická třída zajišťuje vzestup úrovně kvalifikace pracovníků v našem zemědělství a rychlé využívání nejnovějších poznatků zemědělské vědy v rostlinné a živočišné výrobě.

Vyrovnaní úrovně zemědělství na úroveň průmyslu představuje v podmínkách socialistické ekonomiky plánovitý proces, v němž jsou postupně překonávány historicky vzniklé ekonomické rozdíly mezi průmyslem a zemědělstvím a sociálně ekonomické rozdíly v postavení dvou základních tříd socialistické společnosti — dělníků a rolníků. Uskutečňování tohoto procesu předpokládá vybudovat materiálně výrobní základnu socialistické zemědělské velkovýroby, umožňující zvládat přírodní a ekonomické procesy v zemědělství metodami podobnými průmyslovým.

Nejbližší etapa tohoto vývojového procesu pak představuje dosažení takového rozvoje rostlinné a živočišné výroby, který by umožnil co nejúplněji uspokojovat potřeby národního hospodářství v potravinách a zemědělských surovinách z vlastních zdrojů. To znamená trvalé a výrazné zvyšování zemědělské výroby z každého hektaru zemědělské půdy při současném pronikavém poklesu nákladů na jednotku produkce a efektivním vynakládání a využití základních výrobních prostředků.

Vyrovnaní zemědělství na úroveň průmyslu je úkolem, který zahrnuje oblast výrobních sil, výrobních vztahů i celé kulturní a ideologické nadstavby společnosti. V nejbližší vývojové etapě je třeba, aby se zemědělství přibližovalo průmyslu zejména v těchto směrech:

1. v úrovni uspokojování potřeb národního hospodářství. To předpokládá pronikavě zvýšit intenzitu zemědělské výroby, aby

z každého hektaru zemědělské půdy bylo vyrobeno maximum užitečných hodnot. Rozhodující význam při intenzivním využívání půdy musí mít všestranná chemizace zemědělské výroby, jež je nejmočnějším nástrojem zvyšování intenzity zemědělské výroby; další podstatné zvýšení úrodnosti půdy, zejména melioracemi, a zvýšení výkonnosti biologických zemědělských výrobních prostředků.

2. v úrovni společenské dělby práce. Je třeba účelně specializovat zemědělskou výrobu, vymezit, která výrobní odvětví, kde a jakým způsobem se budou rozvíjet, aby bylo maximálně využito přírodních podmínek.

3. v úrovni vybavení základními výrobními prostředky a v úrovni technologie. Podstatného vzestupu zemědělské výroby při poklesu počtu pracovníků možno dosáhnout jedině podstatným zvýšením vybavenosti pracovníků základními výrobními prostředky, zejména pak strojovou technikou a stavbami. Investiční výstavba musí již počítat se specializovanými podniky, se značnou koncentrací výroby jednotlivých zemědělských výrobků, s uplatněním nejmodernější technologie. Tomuto požadavku musí odpovídat i množství a struktura strojů dodávaných do zemědělství.

4. v úrovni vybavení pracovními silami, především v kvalifikaci pracovníků a v jejich věkové struktuře. Z hlediska národního hospodářství je prospěšnější, aby vzestup kvalifikace pracovníků v zemědělství byl dokonce rychlejší než růst mechanizace, a to proto, že jedině tak může být nově vynaložených investic využito co nejefektivněji.

5. v úrovni výrobních vztahů, především na základě sblížení dvou forem socialistického vlastnictví. Bude třeba dosáhnout také toho, aby se prohloubila hmotná zainteresovanost pracovníků v zemědělství na výsledcích výroby a aby se odměna za práci v zemědělství formou i výší vyrovnala odměně za práci v obdobných povoláních v průmyslu, a to i v tom směru, že budou podstatně zmírněny rozdíly v důchodech družstevníků v jednotlivých výrobních oblastech.

6. v celkové úrovni života na vesnicích a v kulturní ideologické úrovni pracovníků. Aby mohly být splněny velké úkoly našeho zemědělství a aby se zemědělství stalo zejména pro mládež stejně přitažlivým jako ostatní odvětví národního hospodářství, je třeba dále značně zvýšit kulturní úroveň života na vesnicích a vynaložit maximální úsilí ke zvyšování ideologické úrovně rolnictva.

* * *

Přesto, že v zemědělství, právě tak jako v průmyslu, převládají v současné době socialistické výrobní vztahy, jsou v úrovni výrobních vztahů v zemědělství a v průmyslu stále ještě hluboké rozdíly, jejichž postupné odstraňování bude urychlovat rozvoj výrobních sil v našem zemědělství. Tyto rozdíly lze rozdělit do dvou skupin:

1. rozdíly ve výrobních vztazích v zemědělství a v průmyslu, jež neplynou z samé podstaty družstevné skupinového vlastnictví, jež vznikly na určité vývojové etapě tohoto vlastnictví a jež mohou být jako cizorodý nebo překonaný prvek na jiném vyšším stupni jeho vývoje odstraněny.

2. rozdíly, jež tkvějí v samé podstatě skupinového vlastnictví a jež budou překonávány v období postupného přechodu k vlastnictví všelidovému.

Do první skupiny musíme zařadit rozdíly plynoucí z historické formy přechodu od soukromé malovýroby k socialistické družstevní velkovýrobě.

Sem patří např. problém záhumenek, které naprosto nevyvěrají z ekonomické podstaty skupinově družstevních výrobních vztahů. Tyto vztahy mohou totiž existovat i bez záhumenků, přesněji řečeno, záhumenky je možno postupně odstranit, přičemž socialistický charakter skupinově družstevních vztahů bude nejen zachován, ale dokonce prohlouben.

Ze samé podstaty družstevně skupinového vlastnictví také nevyplývá rozdíl ve formě odměny za práci družstevníků a průmyslových dělníků. Rozdíl ve formě odměny je nejenom možno, ale i nutno odstranit vytvářením předpokladů pro přechod k peněžní odměně bez pracovních jednotek.

Na základě toho, co bylo řečeno, lze dojít k závěru, že postavení družstevníků ve výrobě i v odměňování může být uvnitř družstva přibližně stejné jako u ostatních pracovníků národního hospodářství. Podstatné rozdíly v tomto směru naprosto neplynou z družstevně skupinového vlastnictví a mohou být tudíž poměrně brzy odstraněny. Na základě toho, jak zdůraznil první tajemník ÚV KSČ a prezident republiky Antonín Novotný na V. sjezdu JZD, může být plně vyrovnáno i sociální zabezpečení družstevníků na úroveň ostatních pracovníků národního hospodářství.

V případě, že mezi družstvem a státním podnikem nebude rozdílů v otázce záhumenků, ve formě odměny, v poměru k práci a socialistickému vlastnictví a v sociálním zabezpečení, pak se rozdíly dvou forem socialistického vlastnictví značně zmírní.

Avšak i kdyby všechna družstva již patřila k těm, v nichž by bylo socialistických družstevních vztahů maximálně využito a v nichž by všechny přežitky z družstevní ekonomiky byly odstraněny, zůstal by rozdíl mezi celospolečenským a skupinovým vlastnictvím, tkvící především v rozdělování vytvořeného produktu. Pracovník v podniku všelidového vlastnictví se nepodílí na nově vytvořené hodnotě v tomto podniku bezprostředně. Jeho odměna za práci je jeho podílem na celkové části národního důchodu za práci, je jeho podílem na celkové části národního důchodu určené na fond odměn a odpovídá kvantitě, kvalitě a společenskému významu práce, kterou vykonal. Družstevník se však podílí bezprostředně na celkovém důchodu daného družstva. Z toho vyplývá, že zatímco ve státních podnicích platí zásada: za stejnou práci stejná odměna, bez ohledu na konkrétní podnik, je tato zásada ve družstvech omezena právě na danou skupinu vlastníků. Mimo rámec této skupiny však tato zásada neplatí.

Příčiny tohoto rozdílu jsou v podstatě vždy v úrovni produktivity práce, přičemž zdrojem nestejně produktivity práce mohou být buď rozdíly v subjektivních podmínkách v jednotlivých družstvech nebo v objektivních podmínkách, tzn. především v nestejně úrodnosti obdělávané půdy. V tomto druhém případě je část družstevního rolnictva, hospodařící v nejvýhodnějších přírodních podmínkách, ve výhodě proti těm družstevníkům, kteří hospodaří v podmínkách méně příznivých.

Ekonomickou realizaci rozdílné úrovně produktivity práce lze pokládat za neodstranitelnou, avšak jen z hlediska samotného skupinového vlastnictví a z hlediska současných podmínek. V podmínkách socialismu však neexistuje samotné skupinové vlastnictví. Naopak, sama existence socialistického skupinového vlastnictví je přímo existencí všelidového vlastnictví podmíněna. Vzájemné prolínání všelidového a skupinového vlastnictví vlastně již začalo vznikem družstev, a jejich ekonomika je od samého počátku ekonomikou přechodu k všelidovému vlastnictví. V dalším vývoji bude ekonomika družstev sice neustále reprodukovat a vykazovat základní rysy skupinového vlastnictví, avšak současně stále více i základní znaky spojení všelidového a skupinového vlastnictví, tzn. zejména účast

státu při tvorbě a rozdělení společenského produktu vytvořeného ve družstvech. Dosavadní vývoj svědčí jednoznačně o tom, že větší ekonomická samostatnost a ekonomické upevnění družstev byly doprovázeny prohlubováním ekonomických vztahů mezi městem a vesnicí, všestrannějším spojením všelidového a skupinového vlastnictví. Není pochyb o tom, že právě takovýto vývoj se i v dalším období potvrdí a plně uplatní.

Úkol postupného vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu v oblasti výrobních vztahů je odvozen z předpokladu podstatného růstu výroby a produktivity práce. Uplatnění a prohloubení výrobních vztahů, jehož jednou součástí je postupné sblížování obou forem socialistického vlastnictví ve formě a úrovni odměny za práci, zpětně působí na rozvoj výrobních sil. Jde tudíž o to, aby byla včas volena taková opatření, která by aktivní působení výrobních vztahů na rozvoj výrobních sil co nejvíce zesílila.

Předpokladem plánovitého rozvoje socialistických výrobních vztahů a postupného vytváření podmínek pro vznik jednotného všelidového vlastnictví je v ekonomické efektivnosti zemědělské výroby. Mimořádný význam má v tomto směru specializace zemědělské výroby. Účelná specializace by měla přivést ke sblížení značných rozdílů v hospodářských výsledcích družstev hospodařících v rozdílných přírodních podmínkách a napomoci i ke snížení rozdílů mezi družstvy hospodařícími v přibližně stejných výrobních podmínkách.

Úkol postupného vyrovnání odměny za práci ve družstvech různých výrobních oblastí*) je složitý a náročný a je možno jej uskutečnit jen v podmínkách vyspělé socialistické ekonomiky. V období postupného vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu by mělo být těžiště znovurozdělování důchodů družstev posunuto co nejvíce do oblasti znovurozdělování investičních prostředků, neboť tato forma státní účasti na reprodukci družstev je ekonomicky účinnější a pro spojení všelidového vlastnictví, reprezentovaného státem, s vlastnictvím skupinovým nejvhodnější.

Rozvoj výrobních sil a výrobních vztahů umožní postupně vyrovnat životní podmínky na vesnici a ve městě. Půjde především o to, aby úroveň bydlení, společenských, kulturních, sociálních a zdravotních, školských aj. zařízení a služeb se přibližovala úrovni měst.

Úkol postupného vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu není možný bez soustavného prohlubování a rozvíjení socialistického uvědomění pracujících v zemědělství.

Uvědomělý poměr k práci, spojený s vysokými nároky na kvalifikaci pracovníků a boj proti podceňování práce v zemědělství, představují základní linii veškeré výchovné práce. Socialistický poměr k práci pro družstva a pro celou společnost nachází svůj nejlepší výraz v činnosti brigád socialistické práce.

Důležitou stránkou vytváření socialistického vědomí rolnictva je ovládnutí ekonomické problematiky socialistické zemědělské velkovýroby. Tento úkol bude třeba řadit v nejbližší době k nejpřednějším. S tím souvisí i zavádění vědeckých poznatků do praxe. Široce propagovat a zavádět pokrokové zkušenosti je možné jen v podmínkách zvýšení úrovně řídicí práce v národních výborech, orgánech zemědělské správy a závodech. Velké úkoly v zavádění vědeckých poznatků do praxe bude mít v podmínkách uskutečňování důsledné specializace Ústav pro vědeckou soustavu hospodaření v zemědělství spolu s krajskými a oblastními stanicemi a pokusnými závody, družstevní a závodní školy práce a zemědělské poradny.

*) Viz příspěvek doc. CSc. G. Olmové v tomto čísle.

Významným činitelem růstu socialistického vědomí pracujících v zemědělství je rozvoj kultury. Velký význam má vypěstování touhy po vědění. Avšak i estetická a umělecká výchova a zapojení pracujících do aktivní účasti na rozvoji kultury vesnice se stává v určitých podmínkách materiální silou, která příznivě ovlivňuje další rozvoj výrobních sil a socialistických výrobních vztahů.

Úroveň masové politické a kulturní a výchovné práce na vesnici bude ve značné míře spolurozhodovat nejen o stupni a tempu rozvoje socialistického a komunistického vztahu k práci a k lidem, ale i o splnění výrobních úkolů v zemědělství.

Z á v ě r

Zemědělská výroba v dlouhodobém vývoji roste pomaleji než výroba průmyslová zejména proto, že potřeba zemědělských výrobků vzrůstá pomaleji než potřeba výrobků průmyslových. V ČSSR však na základě změny společenského zřízení potřeba zemědělských výrobků prudce vzrůstá. Protože však tempo růstu zemědělské výroby neodpovídá tomuto pronikavému vzestupu potřeby zemědělských výrobků, vzniká rozpor mezi potřebou těchto výrobků a stupněm jejího uspokojení z vlastních zdrojů. Tento rozpor je nutno odstranit, má-li být zajištěn proporcionální rozvoj národního hospodářství a soustavný vzestup životní úrovně obyvatelstva.

Socialistická společnost dědí po kapitalismu podstatný rozdíl mezi zemědělstvím a průmyslem v úrovni produktivity práce. Nízká úroveň produktivity práce není přirozenou nezbytnou vlastností zemědělství, vzniká na určitém stupni společenského vývoje a může na jiném stupni vývoje zaniknout, odpadnou-li podmínky, které ji vyvolaly. M a r x vymezil pro sblížení zemědělství a průmyslu v úrovni produktivity práce tyto podmínky:

a) vedení zemědělství ve velkých rozměrech pomocí koncentrovaných kapitálů,

b) rozvoj vědeckých disciplín, jejichž výsledků lze využít v zemědělství.

Vytváření těchto podmínek, zejména první z nich, je za kapitalismu neobyčejně pomalé, protože naráží na překážky dané zvláštnostmi procesu koncentrace a centralizace zemědělské výroby za kapitalismu. V ČSSR byla první rozhodující podmínka vytvořena za historicky krátkou dobu tak, že se drobní a střední rolníci spojili za pomoci dělnické třídy do velkých socialistických závodů.

V podmínkách postupného vyrovnávání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu má prohlubování a upevňování socialistických výrobních vztahů a výchova pracujících v zemědělství v duchu kolektivismu a uvědomělého poměru k práci mimořádný význam. Sblížení obou forem socialistického vlastnictví by mělo značný vliv na zrychlení rozvoje výrobních sil a umožnilo by i hlubší využití zásady hmotné zainteresovanosti na růstu zemědělské výroby a zvýšení její efektivity.

Vyrovňavanie úrovne poľnohospodárstva na úroveň priemyslu vo stupni uspokojovania spoločenskej spotreby

Inž. Andrej TATARKO

Výskumný ústav poľnohospodárskej ekonomiky, Bratislava

O vybudovaní komunistickej spoločnosti bude rozhodovať úroveň výrobných síl, a to predovšetkým človek ako aktívna zložka výrobných síl. Uspokojovanie jeho potrieb v množstve, v kvalite a v správnej štruktúre stáva sa základným cieľom perspektívneho rozvoja nášho národného hospodárstva.

Poľnohospodárska výroba má v rozšírenej reprodukcii každej spoločnosti do určitej miery zvlášť postavenie. Táto zvláštnosť spočíva v tom, že poľnohospodárska výroba vyrába špecifické užitočné hodnoty, bez ktorých sa reprodukcia v žiadnom odvetví materiálnej výroby nemôže uskutočniť, t. j. potraviny. Potraviny sú existenčnou potrebou každého človeka a práve prostredníctvom ich výroby je poľnohospodárstvo späté so všetkými odvetviami materiálnej výroby. V tom zmysle možno hovoriť, že poľnohospodárstvo vždy bolo, je a ešte dlho ostane materiálnoú podmienkou akéhokoľvek reprodukčného procesu a života spoločnosti vôbec.

Takto sa nám javí funkcia poľnohospodárskej výroby celkom obecné, abstrahované od charakteru výrobných vzťahov v danej spoločnosti. V konkrétnych sociálne ekonomických podmienkach sa však v postavení a v úlohe poľnohospodárstva javia závažné rozdiely.

Za kapitalizmu plní kapitál vložený do poľnohospodárskej výroby tú samú funkciu, ako kapitál v ktoromkoľvek inom odvetví kapitalistickej výroby: výrobu zisku. Pokiaľ zvyšovanie výroby zabezpečuje kapitalistickým výrobcom príslušnú mieru zisku, objem poľnohospodárskej výroby môže vzrastať. Keď tomu tak nie je, výroba je obmedzená podobne, ako v ktoromkoľvek inom odvetví kapitalistického podnikania.

V kapitalistickej spoločnosti je neprekonateľný rozpor medzi skutočnými, reálnymi potrebami ľudí a ich spoločenskou formou prejavu — kúpyschopnou poptávkou. Kúpyschopná poptávka vystupuje za kapitalizmu fakticky ako jediná, t. j. uskutočniteľná spoločenská potreba. Tým vzniká ekonomická hranica rozvoja poľnohospodárskej výroby, ktorej rast nezávisí ani na skutočných potrebách ľudí, ani na technických možnostiach, ale jedine na poptávke, a teda na trhu. Dochádza teda k paradoxu: že nie výroba obmedzuje spotrebu, ale naopak kúpyschopná poptávka, a teda spotreba obmedzuje výrobu.

Funkcia poľnohospodárskej výroby v socialistickej spoločnosti je naproti tomu podstatne odlišná. Pretože výrobné prostriedky sú v socializme v rukách spoločnosti, stávajú sa potreby pracujúcich spoločenskou záležitosťou. To, čo bolo predtým subjektívnou potrebou pracujúceho človeka, stáva sa v dôsledku zmeny v po-

stavení tried objektívnou spoločenskou potrebou. Kúpyschopná poptávka prestáva byť v dôsledku toho jedinou formou prejavu spoločenských potrieb a naprosto nemôže obmedzovať rozvoj akéhokolvek odvetvia materiálnej výroby. Poptávka v socialistickej spoločnosti hrá celkom inú rolu než v kapitalizme. Je spätá s existenciou tovarovej výroby, pričom ju spoločnosť i vedome reguluje tak, aby nielen nebrzdila, ale naopak podnecovala rozvoj výrobných síl. Celkový objem kúpyschopnej poptávky je plánovite určovaný s ohľadom na dosiahnutý stupeň rozvoja výrobných síl.

Hlavnou funkciou poľnohospodárskej výroby v socialistickej spoločnosti je teda maximálne a čo najefektívnejšie využívať pôdu ako základný výrobný prostriedok v poľnohospodárstve k zabezpečeniu potreby poľnohospodárskych výrobkov, predovšetkým k zabezpečeniu potreby potravín.

Doterajšie skutočnosti potvrdzujú, že bezprostredne po víťazstve socialistickej revolúcie silne vzrastá potreba poľnohospodárskych výrobkov, a to jak čo do kvantity, tak i čo do kvality. Je to dané tým, že z hľadiska životných potrieb majú práve potraviny prvoradú úlohu. Že tomu tak bolo aj u nás, potvrdzuje vývoj spotreby niektorých hlavných druhov potravín na 1 obyvateľa ročne, ktorý činil (tab. I):

I. Spotreba niektorých potravín na jedného obyvateľa¹⁾
(v kg)

	1936	1949	1960	Index 1960 1936
mäso (na kosti včetně vnútornosti)	34,0	33,1	56,8	167,1
tuky a oleje (v hodnote tuku)	14,1	11,8	19,3	136,9
vajcia (škrupinové*)	138,0	140,0	179,0	129,7
cukor	23,2	26,4	36,3	156,5
zelenina	65,5	75,7	87,3	133,3
ovocie	42,9	53,9	70,4**)	164,1

*) V kusoch.

**) Priemerná ročná spotreba v období 1956—60 činila asi 53 kg.

¹⁾ Štatistická ročenka ČSSR 1961, 389.

To jasne dokazuje, že rast spotreby potravín je u nás v súlade so zvyšovaním životnej úrovne nášho obyvateľstva vysoký. Pritom všetci vieme, že poptávka napr. v mäse nie je úplne krytá, a že mať voľné zdroje, bola by spotreba ešte vyššia.

Denná spotreba potravín u nás činí na jedného obyvateľa okolo 3150 btto kalórií, a tým zaraďuje sa naša republika v dennej spotrebe potravín na 6. miesto v Európe. V súlade s rastom dennej spotreby potravín zlepšuje sa aj jej štruktúra. i keď v porovnaní s úrovňou niektorých vyspelých zemí nemôžeme byť s ňou spokojní. Máme nízky podiel plnohodnotných živočíšnych bielkovín v dennej spotrebe potravín a tiež nedostatočná je spotreba ovocia a zeleniny. Ďalej ide o lepšiu skladbu tukov, o zvýšenie množstva vápniku a potrebných vitamínov. Za nepriaznivý rys v našej výžive rovnako možno pokladať i stúpajúcu tendenciu spotreby pšeničnej múky a bieleho pečiva na úkor žitného chleba a vysokú spotrebu cukru, ktorý vytlačuje zo spotreby niektoré nutrične hodnotné potraviny.

Samozrejme zvyšovanie spotreby potravín na jednej strane a neplnenie plánovaných úloh v poľnohospodárskej výrobe na strane druhej, sa plne odráža v nárokoch na zahraničný obchod. V súčasnom období sa dovoz hlavných poľnohospodárskych výrobkov oproti predvojnovému obdobiu niekoľkonásobne zvýšil, ba dokonca sa uskutočňuje aj tam, kde sme boli tradičnými vývozcami.

Napríklad pred vojnou v rokoch 1934—1938 dovoz obilovín nebol prakticky žiadny, dovážalo sa iba okolo 100 000 ton kukurice. Naproti tomu v súčasnom období reprezentuje dovoz obilovín 1,5 až 2 milióny ton ročne.

Pred vojnou sme boli vývozcami v mäse (100 000 ton údeniny, šunky), v súčasnom období ho v podobnom množstve dovážame. Podobne tomu je i u masla. Nie je tomu tak len vo výrobkoch potravinárskeho charakteru, ale aj u ostatných plodín, ako sú semená dateľovín a tráv, osivá, zemiaková sadba, úžitkový dobytok a podobne.

Vývoz výrobkov poľnohospodárskeho pôvodu (cukor, slad, chmeľ a podobne) sa v posledných rokoch podiela zhruba 5 % na celkovom objeme vývozu ČSSR, zatiaľ čo dovoz výrobkov poľnohospodárskeho pôvodu sa v posledných rokoch podiela 22 % na celkovom objeme dovozu ČSSR. Teda skoro štvrtinu celkového objemu dovozu republiky predstavuje dovoz potravinárskych a poľnohospodárskych výrobkov, čo samozrejme značne ovplyvňuje i platobnú bilanciu nášho zahraničného obchodu. Dovozy reprezentoval v r. 1960 2861 mil. Kčs, zatiaľ čo vývoz iba 722 mil. Kčs (Štat. roč. ČSSR, r. 1961).

Samozrejme tento vývoj nášho poľnohospodárstva vo vzťahu k zabezpečeniu potreby potravín a surovín nemožno považovať za správny. Naše poľnohospodárstvo je schopné produkovať viac ako teraz a vo zvyšovaní intenzity poľnohospodárskej výroby máme značné rezervy. To dokazujú nielen dosiahnuté výsledky v štátoch s podobnými prírodnými podmienkami a vyspelým poľnohospodárstvom, ale aj výsledky našich predných poľnohospodárskych závodov.

Veď napríklad index rastu poľnohospodárskej výroby sa vyvíjal vo väčšine štátov s intenzívnym poľnohospodárstvom ďaleko priaznivejšie ako u nás (tab. II):

II.

	1934—38	1958—59
SSSR	100	156
USA	100	148
Veľká Británia	100	141
Holandsko	100	140
Dánsko	100	135
Západné Nemecko	100	128
Rakúsko	100	128
Bulharsko	100	126
Francia	100	122
Polsko	100	119
ČSSR	100	99

Tabuľka II ukazuje, že je veľký nepomer vo vývoji indexov zvyšovania poľnohospodárskej výroby pri možnostiach, ktoré naše poľnohospodárstvo má.

Samozrejme zaostávanie v raste výroby spôsobilo, že značná časť prírastku spotreby na jedného obyvateľa u nás je zabezpečovaná dovozom.

Podiel domácej výroby na celkovej spotrebe sa vyvíjal v porovnaní so západnou Európou napríklad u obilia takto (v % domácej výroby na celkovej spotrebe) (tab. III):

III.

Výrobok	ČSSR		Západná Európa	
	pred vojnou 1937	1954—56	pred vojnou 1937	1954—56
obilie celkom z toho:	99	77,8	73	82
obilie chlebové	99	73,2	74	84
obilie kŕmne	99	83,5	73	80

V západnej Európe vzrástol počet obyvateľstva zhruba o 17 % a v dôsledku toho vzrástla i absolútna úhrnná spotreba, pričom aj tak sa podiel domácej výroby na krytí celkovej spotreby zvýšil.

K najrýchlejšiemu rastu spotreby mäsa na jedného obyvateľa do r. 1955 oproti predvojnovnej úrovni došlo v ČSSR (56,1 %), potom vo Francii (27,9 %) a v USA (23,9 %). Zatiaľ čo u nás bol tento rast v značnej miere krytý dovozom, vo Francii a v USA naopak prírastok spotreby plne kryla domáca produkcia (tab. IV).

IV.

	Celková spotreba mäsa v miliónoch ton		Percento domácej výroby na celkovej spotrebe	
	1937	1955—56	1937	1955—56
Francia	2,57	3,31	99	101
USA	9,28	15,06	99	102

Percento krytia spotreby domácou výrobou závisí na úhrnej spotrebe, na výmere poľnohospodárskej pôdy, pripadajúcej na jedného obyvateľa a na množstve produkcie získanom z každého hektára pôdy. V ČSSR pripadá vyššia výmera ornej i poľnohospodárskej pôdy na jedného obyvateľa než v niektorých štátoch s vyspelým poľnohospodárstvom, ovšem vyrába sa na jedného obyvateľa menej mäsa, mlieka a vajec. To svedčí o relatívne nižšom využití pôdy u nás a dosahovaná úroveň intenzity neodpovedá možnostiam, ktoré u nás máme.

Výsledky predných poľnohospodárskych závodov jasne dokazujú, že máme pre zvyšovanie intenzity poľnohospodárskej výroby veľké rezervy a že v našich podmienkach je možno vlastnou produkciou plne zabezpečiť potreby národného hospodárstva, či už v potravinách alebo v hlavných su-

rovínach. Napr. šetrených*) 170 predných JRD v r. 1961 dokazuje, že u nich bola dosiahnutá úroveň hrubej a trhovej produkcie v priemere o 25 až 34 % vyššia ako bol dosiahnutý celoštátny priemer príslušnej výrobnjej oblasti (tab. V):

V.

	Celoštátny priemer oblasti	Predné JRD	Viac %
hrubá produkcia na 1 ha v Kčs			
kukurická	5403	6771	25
repárska	6638	8028	21
zemiakárska	4738	5429	15
zemiakársko-ovosná	3821	4604	20
horská	2595	2901	12
trhová produkcia na 1 ha v Kčs			
kukurická	3264	4265	31
repárska	4279	5739	34
zemiakárska	2783	3265	17
zemiakársko-ovosná	2150	2698	25
horská	1422	1883	23

*) Prameň: šetrenie MZLVH.

Zaostávanie poľnohospodárskej výroby v stupni uspokojovania spoločenskej potreby je neodôvodnené, prináša národnému hospodárstvu závažné ťažkosti a súčasne oslabuje i výsledky celej socialistickej ekonomiky. Môžeme právom tvrdiť, že táto stránka zaostávania poľnohospodárstva za priemyslom je v súčasnom období rozhodujúca a otázka zabezpečenia dostatku potravín javí sa ako jedna z hlavných úloh ďalšieho rozvoja u nás.

U mnohých priemyselných výrobkov už predstihuje úroveň výroby poptávku, ktorá je jak kvantitatívne, tak kvalitatívne krytá. Sú ovšem i také priemyselné výrobky, ktorých je v maloobchodnej sieti nedostatok. Je to ovšem len relatívne malá časť celkového sortimentu spotrebného tovaru, vyrábaného v priemysle, pričom zpravidla neide ani o výrobky, ktoré majú v celkovej štruktúre spotreby obyvateľstva rozhodujúci význam. Naproti tomu pokiaľ ide o poľnohospodárske výrobky, nie je kúpyschopná poptávka plne krytá, a to predovšetkým u mäsa, mäsových výrobkov, mlieka, vajec, ovocia a zeleniny a zčasti i zemiakov. Toto sú však výrobky, ktoré z hľadiska reprodukcie pracovnej sily sú prvoradé a z hľadiska zvyšovania životnej úrovne má zabezpečovanie vzostupu ich spotreby prvoradý význam.

Zvyšovanie intenzity poľnohospodárskej výroby a znižovanie nákladov na jednotku produkcie podmieňuje i ďalšie znižovanie maloobchod-

ných cien potravín, ktoré musí byť jedným zo základných smerov zvyšovania životnej úrovne u nás, pretože náklady na potraviny reprezentujú okolo 42 % z celkových výdavkov obyvateľstva.

Dôležitosť zdravej výživy vedie u nás k snahe maximálne prispôbiť vývoj spotreby potravín zdravotníckym požiadavkám. Vedecká analýza súčasného stavu výživy ukazuje potrebu vykonať štrukturálne zmeny v spotrebe potravín, predovšetkým zvýšením podielu plnohodnotných živočíšnych bielkovín, zlepšenou skladbou spotreby tukov (vyššou spotrebou masla a rastlinných olejov na úkor bravčovej masti) a podstatne zvýšenou spotrebou ovocia a zeleniny pre dostatočnú potrebu vitamínu A a C. Tieto štyri ukazovatele (živočíšne bielkoviny, tuky, vitamín A a C) sú dobrými indikátormi kvality výživy a možno hovoriť, že strava, ktorá pestrým sortimentom kryje doporučené dávky uvedených faktorov, splňuje zároveň požiadavky i v ostatných látkach pre zdravú výživu nevyhnutných.

Potrebu potravín je možno kvantitatívne približne určiť na základe racionálnych noriem výživy*). Keď tieto racionálne normy výživy budú zabezpečovať to, čo bude v daných podmienkach pre ľudský organizmus najvýhodnejšie, potom tieto normy vyjadrujú najbližší perspektívny cieľ, ku ktorému chceme, pokiaľ ide o výživu obyvateľstva, dôjsť. Tieto racionálne normy výživy, keď sú vedecky zdôvodnené, predstavujú v podstate konstantu, s ktorou ide srovnávať úroveň poľnohospodárskej výroby. Spotreba potravín na 1 obyvateľa ročne by podľa týchto racionálnych noriem výživy mala v perspektíve dosiahnuť približne tejto úrovne:

VI.

mäsa	90 kg
tukov	26 kg
mliečnych výrobkov a mlieka	331 l
vajec	275 ks
zeleniny a ovocia	257 kg
zemiakov	108 kg
múky	104 kg
cukru	40 kg
celková kalorická spotreba	3612 btto kal.

Samozrejme úroveň intenzity poľnohospodárskej výroby nemožno šablonovite posudzovať v každej zemi úrovňou spotreby potravín, poľahke krytia racionálnych noriem výživy z vlastnej produkcie. Tento vzťah je odvislý jednak od miestnych

*) Pod racionálnou normou výživy rozumieme vedecky zdôvodnené dávky spotreby základných potravín na jedného obyvateľa ročne pri predpokladanom pracovnom zaťažení. Charakteristiku zloženia stravy, vhodnej podľa súčasných vedeckých predstáv, určuje najmä číslo, udávajúce celkové kalórie, ďalej množstvo bielkovín a pomer bielkovín živočíšnych i rastlinných a taktiež obsah hlavných vitamínov, tj. C a A, prípadne B₁ a B₂.

prírodných podmienok, hlavne však od výmery pôdy pripadajúcej na jedného obyvateľa. To znamená, že v niektorej krajine túto povinnosť poľnohospodárstvo nezabezpečuje a naopak v inej sú kladené naňho vyššie požiadavky než je odôvodnená spotreba.

Vykonaný rozbor dosahovaných výsledkov v štátoch s podobnými prírodnými podmienkami a výmera pôdy pripadajúca na jedného obyvateľa u nás dokazujú, že v konkrétnych našich podmienkach je možno si vytýčiť ako perspektívny cieľ kryť racionálne normy výživy z vlastných zdrojov pri vyrovnanej bilancii vývozu a dovozu poľnohospodárskych výrobkov. To samozrejme vyžaduje podstatne zvýšiť intenzitu poľnohospodárskej výroby pomocou značného zvýšenia množstva i kvality výrobných prostriedkov dodávaných do poľnohospodárstva a lepšieho ich využitia.

Z porovnania dnešnej a perspektívnej kalorickej spotreby vyplýva, že ťažisko zlepšovania spotreby potravín nie je vo zvyšovaní kalorickej hodnoty, ale predovšetkým v súčasnej podstatnej zmene štruktúry potravín. Počíta sa, že napr. pri celkovom zvýšení spotreby mäsa, stúpne podiel hovädzieho mäsa a mäsa hydiny, naproti tomu podiel bravčového mäsa sa bude postupne znižovať. U potravín rastlinného pôvodu, okrem zeleniny a ovocia, sa predpokladá s ich postupným obmedzovaním, hlavne však múky, múčnych výrobkov a zemiakov, pri prakticky nezmenenej spotrebe cukru. U spotreby zeleniny a ovocia sa predpokladá najvyšší vzostup, a to temer na dvojnásobok oproti súčasnému stavu.

Mimo kvantitatívneho i kvalitatívneho zvýšenia spotreby potravín pôjde aj o odstránenie doterajších výkyvov v prísune potravín (nárazové dodávky niektorých druhov zeleniny a potom obdobie naprostého ich nedostatku a pod.) a o zabezpečenie plynulej dodávky v priebehu celého roku.

Je samozrejmé, že pri plnení vytýčenej úlohy sa plne opierame o medzinárodnú spoluprácu s ostatnými štátmi socialistického tábora. Práve na tomto úseku sa môžu prejavíť značné výhody medzinárodnej delby práce, vybudovanej na vzájomnej špecializácii a kooperácii poľnohospodárskej výroby, ktorá plne rešpektuje prírodné i ekonomické podmienky jednotlivých krajín.

Vieme dobre, že lekársky zdôvodnená skladba potravín, o ktorú sa naša perspektíva opiera, predpokladá dopestovať široký sortiment poľnohospodárskych výrobkov, teda aj takých, pre ktoré nemáme u nás výhodné prírodné podmienky (teplomilné rastliny, skorá zelenina a pod.). Na druhej strane máme výhodné prírodné podmienky, pestovateľskú tradíciu pre výrobu niektorých technických plodín — ako je cukrovka, jačmeň, chmel a pod. a vyvinutý potravinársky priemysl pre ich spracovanie na cukor, slad, a pivo, kde sme schopní pokrývať nielen naše vlastné potreby, ale do značnej miery aj potrebu ostatných členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci.

Tieto zásady, rešpektujúce prírodné podmienky jednotlivých krajín, sú plne premietnuté do medzinárodnej delby práce v poľnohospodárstve pre nastávajúce obdobie. Veď napr. uvažovaná zvýšená spotreba ovocia a zeleniny sa opiera v značnom rozsahu o zvýšený dovoz z členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (Bulharsko, Maďarsko, Rumunsko), kde pre ich pestovanie sú

ďaleko lepšie prírodné podmienky ako u nás. Samozrejme táto vzájomne výhodná delba práce medzi jednotlivými krajinami umožňuje plánovite zvyšovať efektívnosť poľnohospodárskej výroby a vytvárať predpoklady pre zvyšovanie životnej úrovne pracujúcich nielen u nás, ale v celom socialistickom tábore.

Některé cesty vyrovnávání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu v rozvoji výrobních sil

CSc. Jaroslav DUPAL

Výzkumný ústav národohospodářského plánování, Praha

Vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu nezbytně vyžaduje, aby mezi zemědělstvím a průmyslem byla neustále prohlubována dělba práce. Průmysl v průběhu historického vývoje stlačuje systematicky okruh činností vykonávaných v zemědělství. Postupně převzal výrobu náradí pro zemědělství, protože je nezávislá na půdě a biologických procesech v ní a samozřejmě i na povětrnostních podmínkách. Zasáhl i do výroby potravin, která byla dlouho tradiční doménou zemědělství. Značná část zemědělských surovin přechází do potravinářského průmyslu, který je po úpravách a zpracování odevzdává maloobchodní síti. Tím, že průmysl převzal ze zemědělství okruh činností nezávislých na půdě a povětrnostních podmínkách, jež jsou vykonávány za pomoci koncentrovaných kapitálů, rychle předstihl zemědělství v úrovni produktivity práce. Produktivita práce v moderních textilních továrnách je nesrovnatelně vyšší než při domácí tkání. Rozvoj dělby práce se stal mocným nástrojem zvyšování produktivity práce. Mezi různými průmyslovými závody se dělba práce rozvíjela mimořádně vysokým tempem, zatímco uvnitř zemědělství byl vývoj dělby práce omezen jen na odštěpování zpracovatelských činností, přebíraných průmyslem.

V posledních desetiletích vstoupila dělba práce mezi průmyslem a zemědělstvím do nové vývojové etapy. Průmysl se zmocňuje s úspěchem zemědělské prvovýroby. Začíná vyrábět drůbeží maso, vejce a vepřové maso ve speciálních podnicích průmyslového charakteru v podstatě nezávisle na půdě i na povětrnostních podmínkách. Průmysl, přebírající výrobní odvětví tradičně spjatá se zemědělskými závody, si sám vytváří potřebná pomocná odvětví, především úpravny krmiv. Zemědělské závody „v pravém slova smyslu“ již jsou a stále více budou nuceny používat služeb speciálních průmyslových podniků pro úpravu a výrobu krmiv, čímž se snižuje ta část zemědělské produkce, která v nezpracované formě byla výrobně spotřebovávána.

Zemědělství ve vlastním slova smyslu se bude stále více omezovat na rostlinnou výrobu a na chov skotu. Avšak i v chovu skotu budou postupně aplikovány prvky průmyslové výroby, a tak vskutku závislá na půdě a povětrnostních podmínkách zůstane rostlinná produkce. Ale i do rostlinné produkce bude stále více zasahovat prohlubující se dělba práce, zejména v oblasti posklizňové úpravy a zpracování (třídírny, sušárny, úpravny, chladiřny, mechanizované sklady apod.). Tak se i část výrobních procesů v rostlinné výrobě bude postupně vymanovat ze závislosti na povětrnostních podmínkách. V souvislosti s tímto procesem zprůmyslování zemědělství bude se prohlubovat dělba práce i uvnitř „tra-

dičně“ hospodařících zemědělských závodů. Budou se rozvíjet specializované závody, odchováající mladý dobytek, dodávající šlechtěná osiva a sadbu a chovná zvířata. Počet výrobků vyráběných v jednom a téměř podniku se bude snižovat. Pro rozvoj tohoto procesu zprůmyslňování zemědělství má socialismus nesrovnatelně příznivější podmínky než kapitalismus. V kapitalistických státech je tento proces provázen, a čím silněji se bude rozvíjet, tím rychleji bude provázen ekonomickou likvidací miliónových mas drobných a středních rolníků, kteří se před konkurencí velkovýroby „utekli“ k živočišné výrobě. Právě zde mohou vynakládat ohromná kvanta práce, zbavená normálních podmínek produktivity. Ale nyní krok za krokem „zabere“ průmysl, spojený s největšími kapitalistickými podniky, výrobu živočišných výrobků a tím definitivně podlomí základnu existence mas drobných a středních rolníků. Avšak tento proces přesto bude probíhat za kapitalismu nesrovnatelně pomaleji než za socialismu, protože bude narážet na rozpory zájmů, na monopol soukromého vlastnictví a hospodaření na půdě, na agrární krizi. V podmínkách socialismu však proces zprůmyslňování zemědělství plně odpovídá zájmům celé společnosti. Socialistický stát má prostředky k tomu, aby tento proces rozvinul dříve, než by jej mohlo ze svých vlastních zdrojů uskutečnit samo zemědělství. Tak se postupně bude v naší zemi stírat rozdíl mezi zemědělstvím a průmyslem.

* * *

Mimořádný význam při uskutečňování dělby práce mezi průmyslem a zemědělstvím v podmínkách budování vyspělé socialistické společnosti má zabezpečení efektivního rozvoje zemědělství. Jde o to, aby bylo dosaženo podstatného vzestupu zemědělské výroby a plně využito všech předností socialistické zemědělské velkovýroby.

V uplynulých deseti až dvanácti letech se výrazně změnil podíl minulé a živé práce v jednotce zemědělského výrobku. Jestliže za kapitalistické ČSR je možno odhadnout podíl pracovních nákladů v zemědělském výrobku zhruba ve výši 70 % vynaložených vlastních nákladů, pak v současné době se podíl pracovních nákladů značně snížil a činí jen o něco více než 50 % vlastních nákladů. Poměrně vysoká intenzita zemědělské výroby před válkou byla v rozhodující míře ovlivněna vynakládáním živé práce, což znamená, že byla v určité míře nezávislá na struktuře dodávaných výrobních prostředků do zemědělství. Malovýroba používala umělých hnojiv a strojů minimálně a jen značné vynaložení živé práce vytvářelo podmínky (dostatek statkových hnojiv, pečlivé obdělání a sklizeň každého kousku půdy) pro dosažení poměrně vysokých výnosů a užitkovosti. V současné době je intenzita zemědělské výroby a zejména intenzita rostlinné výroby ovlivněna ve mnohem větší, a možno říci v rozhodující míře dodávkami výrobních prostředků z průmyslu.

V uplynulém období bylo zemědělství vybavováno více stavebními a strojovými investicemi než strojenými hnojivy a chemickými prostředky pro ochranu rostlin a zkvalitňování krmiv. Takováto struktura dodávaných výrobních prostředků do zemědělství měla své pozitivní i negativní důsledky. Pozitivním důsledkem je skutečnost, že již v průběhu socializace vesnice byl prakticky vyřešen problém společného ustájení dobytka, což značně přispělo k rychlé konsolidaci a upevnění společného hospodářství družstev. Současně došlo k masovému přechodu od živé tažné síly k mechanické. Negativním rysem je nízká produkční účinnost vynaložených výrobních prostředků v zemědělství.

Je samozřejmé, že struktura investic a oběžných prostředků dodávaných do zemědělství, je v rozhodující míře ovlivněna celkovou danou strukturou národ-

ního hospodářství. Zatímco např. v NDR jsou zemědělská družstva méně vybavena stavbami a stroji než u nás, je zde v důsledku dané struktury národního hospodářství mnohem vyšší vybavení zemědělství průmyslovými hnojivy a chemickými prostředky. Objektivní charakter struktury národního hospodářství se tudíž projevuje v tom, že nelze okamžitě, resp. v krátké době podstatně změnit strukturu dodávaných výrobních prostředků do zemědělství.

Abstraktně řečeno ovšem platí, že čím více vážou základní výrobní fondy oběžných prostředků, a přitom oběžných prostředků s nejvyšší produkční účinností, tím větší je pravděpodobnost efektivního rozvoje zemědělství a vysoké produkční účinnosti hmotných nákladů. Takovýto vývoj základních a oběžných prostředků je praktickým výrazem růstu společenské produktivity práce, neboť vede ke zkracování doby obratu celkových výrobních fondů. Z hlediska efektivního rozvoje zemědělství jeví se tudíž nezbytným dosáhnout postupných strukturálních změn v investicích i v oběžných prostředcích. U investic půjde zejména o postupný přesun těžišť ze staveb na stroje a zařízení a na meliorační výstavbu, to znamená na základní výrobní prostředky s vyšší produkční účinností a s kratší dobou obratu než budovy a stavby. Strojové investice vážou rovněž větší podíl oběžných prostředků než budovy, neboť některé oběžné prostředky přímo vyvolávají (pohonné hmoty, elektrickou energii, mazadla, náhradní díly apod.).

Zvláštní důležitost však mají oběžné prostředky, zvláště chemikálie. K. Marx viděl v rozvoji chemie základního činitele dalšího efektivního rozvoje zemědělství a spojoval možnost rychlejšího rozvoje zemědělství než průmyslu zejména s využitím moderní chemie. Marx řadí z různých vědních oborů, jež jsou specifického významu pro základnu rychlého rozvoje výrobních sil zemědělství, na první místo chemii. Rozvinutím chemie, geologie a fyziologie podmiňuje možnost vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu.

Pro zabezpečení optimálního vývoje struktury výrobních prostředků dodávaných do zemědělství má proto praktický význam i úvaha o pravděpodobných důsledcích změny struktury nakupovaných výrobních prostředků (stavebních investic a průmyslových hnojiv) na efektivnost zemědělské výroby a investic. V období druhé pětiletky bylo investováno do budov a staveb celkem 19 miliard Kčs, z toho na obnovu 3—4 miliardy Kčs. Tyto investice představují více než dvě třetiny veškerých investic do zemědělství v daném období. Za předpokladu, že výstavba by byla rozložena na delší časové období a část „uspořených“ prostředků by byla vložena do výstavby chemického průmyslu, vzrostla by nesporně produkční účinnost všech vynaložených výrobních prostředků v zemědělství. Vyjdeme-li např. z uvedených údajů za druhou pětiletku a z předpokladu, že vzestup objemu stavebních investic úměrně odpovídal vzestupu počtu ustájených zvířat, pak v případě zabezpečení společného ustájení jen na 90 % daného stavu by uvolněné stavební investice v zemědělství činily asi 1,5 miliardy Kčs (10 % z rozvojové části stavebních investic).

Stavební investice ve výši 1,5 miliardy Kčs představují prostředky, které — použity při výstavbě chemického průmyslu a za předpokladu zabezpečení dovozu surovin (drasla a fosfátů) — by umožnily zvýšení dodávek průmyslových hnojiv do zemědělství asi o 125 tisíc tun čistých živin.*) Toto zvýšení dodávek prů-

*) Z prostředků ve výši 1,5 miliardy Kčs je uvažována čtvrtina (378 miliónů Kčs) na investiční náklady do chemického průmyslu a zhruba 200 miliónů Kčs na dovoz fosfátů a drasla. Zbytek je uvažován na krytí vyvolaných a nepřímých investic.

myslových hnojiv by mohlo za předpokladu řádné agrotechniky a volby výkoných odrůd ovlivnit vzestup hektarových výnosů zrnin v průměru až o 10 q.

Již z přepočtu efektivnosti celkového investičního nákladu na výrobu průmyslových hnojiv (1½ miliardy Kčs) ve vztahu k dosaženému přírůstku produkce zrnin by vyplynula i vysoká efektivnost těchto investic, neboť 1 Kčs investičního nákladu do chemického průmyslu by přinášela až 3 Kčs přírůstku produkce zrnin. Efektivnost tohoto vkladu investičních prostředků by ve skutečnosti byla ještě vyšší, neboť zvýšení výnosů by umožnilo odstranit nevyrovanou bilanci krmiv, která způsobuje vysoké společenské ztráty v živočišné výrobě.

Tato zjednodušená úvaha o změně ve struktuře dodávaných výrobních prostředků do zemědělství nebere ovšem v úvahu všechny důsledky, které by přesun části stavebních investic ze zemědělství do výstavby chemického průmyslu na výrobu strojených hnojiv ve struktuře národního hospodářství vyvolal. Má však zdůraznit skutečnost, a v tom je její hlavní smysl, že nejeefektivnější zemědělskou investicí jsou investice do chemického průmyslu.

Podstatné zvýšení rostlinné výroby vyžaduje ovšem nejen všestrannou chemizaci zemědělské výroby, ale i maximální produkci a využití statkových hnojiv.

Proti průměru předválečných let (1934—1938) vzrostla výměra intenzivních plodin do roku 1960 o 477 000 ha, tzn. o 37,5 %. Růst výměry intenzivních plodin byl sice doprovázen zvýšenou spotřebou průmyslových hnojiv, avšak jejich účinnost se snižovala především v důsledku nedostatečného hnojení statkovými hnojivy. Proto, i když množství průmyslových hnojiv spotřebovávaných v zemědělství proti předválečnému období vzrostlo na pětinásobek, růst výnosů tomuto zvýšení neodpovídal.

Dosažením podstatného vzestupu intenzity rostlinné výroby bude v našich podmínkách prakticky vyřešen úkol vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu ve stupni uspokojování koupěschopné poptávky obyvatelstva po základních potravinách z vlastní zemědělské produkce. Současně dojde k výraznému zvýšení produktivity práce a celkové efektivnosti zemědělské výroby. Zvýšení rostlinné výroby se bezprostředně projeví i ve zvýšené efektivnosti živočišné výroby. Tak např. vyrovaná bilance krmiv u prasat by v současné době okamžitě mohla znamenat lepší využití krmiv zvýšením denního přírůstku z dnešních 0,39 na 0,45 kg a zkrácení doby výkrmu zhruba o pětinu.

Mimo rozhodující vliv chemizace zemědělské výroby má pro úvahy o optimální struktuře celkových výrobních fondů v zemědělství velký význam i trvalé zúrodnění pozemků vytvářením správného vodního režimu v půdě. Meliorace, zejména závlahy, jsou po všech stránkách náročnými investicemi. Současně však závlahy zabezpečují podstatný a trvalý vzestup intenzity rostlinné výroby. Nezbytnost závlah je dána samotným limitujícím faktorem — uspořádáním vodního režimu v půdě. Bezesporu však bude třeba, aby každá větší investiční akce byla velmi pečlivě zhodnocena a zabezpečeno její účinné využití v provozu. Z tohoto hlediska největší efekt přinesou závlahy tam, kde již současná úroveň intenzity výroby je alespoň na průměrném stupni (v daných podmínkách), avšak hektarové výnosy nelze dále podstatně zvyšovat pro nedostatek vody v půdě. V těchto podmínkách by bylo vhodné budovat závlahy nejdříve, a tam, kde tyto předpoklady prozatím chybí, mělo by být nejdříve využito ostatních činitelů růstu výroby (hnojiva, organizace práce, agrotechnika apod.).

Při dnešní úrovni intenzity zemědělské výroby a produktivity práce by nebylo možné okamžitě a ve velkém rozsahu přikročit k uskutečňování důsledné speci-

zace výroby. Samotná specializace se ovšem při správném zavádění zpětně projeví jako jedna ze základních pák dalšího rozvoje socialistické zemědělské velkovýroby a postupného vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu. Opět se ukazuje, že dosažení podstatného vzestupu rostlinné výroby, zejména na podkladě chemizace a komplexní mechanizace, je základní podmínkou výraznějšího uskutečňování specializace. Pokles počtu stálých pracovníků v rostlinné výrobě spolu s růstem intenzity rostlinné výroby by podle předběžných propočtů umožnil zemědělským družstvům krýt jen z výsledků rostlinné výroby pracovní důchody družstevníků, a to ve stejné výši, jako kdyby se podíleli i na příjmech ze živočišné výroby. V těchto podmínkách nejsou pak již prakticky žádné ekonomické překážky pro vyčleňování některých odvětví živočišné výroby z družstev, protože rostlinná výroba spolu s chovem skotu by plně zabezpečila předpokládaný efektivní vývoj socialistické družstevní velkovýroby.

Nefněné závažnou otázkou vztahu specializace a intenzifikace zemědělské výroby je správné rozmístění zemědělské výroby a investic.*)

Rozmístění investic, oběžných prostředků a pracovních sil ve zhruba shodných přírodních podmínkách, zejména na úrovni okresů, je možno účinně ovlivňovat na podkladě pravidelného rozboru ekonomické efektivity zemědělské výroby ve skupinách socialistických zemědělských závodů a navazujícího komplexního rozboru jednotlivých závodů.

Rozbor efektivity zemědělské výroby ve skupinách družstev stejné výrobní oblasti umožňuje odhalit rezervy a učinit taková opatření, která by umožnila jejich využití. Tato zásada platí pro všechny rezervy bez výjimky, to znamená i pro rezervy ve zvyšování efektivity investic. Pro plánovité ovlivňování ekonomické efektivity investic na podkladě jejich správného rozmístování do závodů ve stejné výrobní oblasti je ovšem třeba zemědělské závody rozeskupit podle intenzity zemědělské výroby. Družstva, která dosahují nejvyšší intenzity zemědělské výroby, dosahují rovněž i nejvyšší produkční účinnosti základních výrobních fondů.

O této skutečnosti svědčí například údaje z okresu Nymburk za rok 1960 (tab. I).

Údaje v tabulce I se zdají být samozřejmé a nepotřebují důkazů. Nám však jde nikoliv o zjištění rozdílů, ale o překonání rozdílů. Rozeskupení podle intenzity výroby, které charakterizuje v současné době v podstatě i nejvyšší efektivnost, umožňuje na podkladě rozboru přijímat správná opatření v investiční politice, ve vybavování oběžnými prostředky a ve vybavování kádry.

Vzrůstající produkční účinnost základních výrobních fondů v závislosti na růstu intenzity zemědělské výroby je doprovázena úsporou vlastních nákladů na jednotku produkce, růstem produktivity práce, ale také vzestupem počtu pracovních sil. Z údajů je možno vyvodit několik závěrů:

a) rozmístění investic by mělo být podřízeno úkolu — vyrovnat rozdíly mezi skupinami družstev. Bez plánovitě ovlivňování tohoto vývoje ze strany řídicích orgánů by se rozdíly ještě více prohlubovaly. Aby však současně při vyrovnávání rozdílů ve vybavení základními prostředky nedocházelo ke ztrátám v důsledku nízké úrovně hospodaření ve skupinách s nižší intenzitou výroby, je třeba, aby byl ve vybraných družstvech z nej-

*) Otázkami rozmístění ve vztahu ke specializaci se zabývá článek doc. CSc. Karla Svobody a inž. Ladislava Sobotky v tomto čísle.

I. Výsledky hospodaření JZD ve vztahu k vybavení základními prostředky a jejich účinnosti (okres Nymburk r. 1960, třídění podle výsledné zemědělské produkce, index : 4. skupina = 100)

Ukazatel	Skupina			
	4	3	2	1
počet JZD	14	55	54	14
výsledná zemědělská produkce/ha	100	124	153	190
celková výsledná produkce na 1 stálého pracovníka	100	105	120	123
celková výsledná produkce na 100 Kčs srovnatelných vlastních nákladů	100	120	138	146
celková výsledná produkce na 1000 Kčs základních prostředků	100	121	133	146
počet stálých pracovníků na 100 ha zemědělské půdy	100	116	126	148
hodnota základních prostředků na 1 ha zemědělské půdy	100	100	112	125

lepší skupiny a v družstvech zaostávajících učiněn důkladný rozbor příčin rozdílů efektivnosti zemědělské výroby a produkční účinnosti základních výrobních fondů.

b) nové investice ve skupinách družstev s podprůměrnými výsledky hospodaření by měly v komplexu s oběžnými prostředky nejen zabezpečit zvýšení produkční účinnosti základních výrobních fondů, ale současně umožnit i překonání relativního (a někdy i absolutního) nedostatku pracovních sil v těchto družstvech.

c) investice je třeba řešit postupně, ale komplexně, což znamená nerozptylovat investiční i ostatní výrobní prostředky. Současně s rozhodnutím o uskutečnění investičního opatření v konkrétním zemědělském závodu (závodech) je třeba zabezpečit zvýšení úrovně řízení, neboť o efektivnosti ve stále rostoucí míře budou rozhodovat zkušenosti a vzdělání organizátoři výroby.

Rozbory ekonomické efektivnosti zemědělské výroby a efektivnosti investic ve skupinách družstev ve stejné výrobní oblasti i mezi oblastmi prakticky ve všech případech signalizují, že zaostávající družstva jsou nejenom hůře vybavena základními a oběžnými prostředky, ale že mají i nedostatek pracovních sil. To způsobuje, že v zemědělství zůstávají nevyužity velké rezervy, a plánovitá reprodukce pracovních sil je z tohoto hlediska nezbytným předpokladem vysoké efektivnosti zemědělské výroby a plnění úkolu postupného vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu.

Prohloubení společenské dělby práce — základní rys výhledové organizace zemědělské výroby a jeden ze základních předpokladů zprůmyslnění zemědělství

Doc. CSc. Karel SVOBODA, inž. Ladislav SOBOTKA
Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha

Jedním z rozhodujících předpokladů pro pozvednutí zemědělství na úroveň průmyslu je postupné zavedení takové organizace výroby v každém zemědělském závodě, při které by v maximální míře bylo využito zkušeností z organizace průmyslové výroby, která se vyznačuje především vysokým stupněm společenské dělby práce, zejména na specializaci jednotlivých podniků.

Celý historický vývoj průmyslu ukazuje, že právě neustále se prohlubující společenská dělba práce, projevující se v oblasti průmyslu především odštěpováním jednotlivých výrobních odvětví a v jejich osamostatňování do specializovaných závodů, byla hlavním předpokladem dnešní moderní průmyslové velkovýroby.

Vysoké produktivity práce, způsobené především mechanizací a automatizací pracovních procesů, by nikdy nemohlo být v průmyslových výrobních odvětvích dosaženo, kdyby se vznikem soustavy strojů se nerozpádla původní řemeslná manufaktura a neosamostatnily se jednotlivé výrobní činnosti v nových, specializovaných továrnách. K. Marx o tom v Kapitálu píše: „Manufaktura vyrobila stroje, kterými velký průmysl odstranil řemeslnou a manufakturní výrobu v těch odvětvích, která zachvátil nejdříve“.¹⁾ A dále v této souvislosti uvádí: „Převrat ve výrobním způsobu v jedné průmyslové oblasti podmiňuje též převrat v jiných oblastech.“¹⁾

Spolu s centralizací a koncentrací kapitálu v podmínkách kapitalismu docházelo zároveň i ke koncentraci výroby v těchto specializovaných závodech, což si současně vynucovalo stále dokonalejší strojovou techniku a technologii výroby a další specializaci pracovníků při současném zvýšení jejich odborné kvalifikace. Koncentrací a specializací výroby vyvolaný mohutný rozmach výrobních sil znamená ohromné zvýšení produktivity práce a podstatné snížení výrobních nákladů na každou jednotku produkce; současně však vede v podmínkách kapitalismu k likvidaci drobných výrobců a k prohlubování rozporů uvnitř kapitalistického řádu, zejména pak k rozporu mezi množstvím a cenou vyrobených produktů na straně jedné a koupěschopnou poptávkou na straně druhé.

Proces prohlubování společenské dělby práce probíhá však zcela zákonitě, jako předpoklad rozvoje vý-

¹⁾ K. Marx: „Kapitál“ I., str. 409 a 410, vyd. ÚV KSČ 1953.

robních sil i po svržení kapitalistického řádu a po vytvoření socialistických výrobních vztahů.

Socialistický stát má však ve svých rukou všechny prostředky k tomu, aby nejen tento proces plánovitě řídil, ale aby zároveň výsledků tohoto procesu ve vyšší produktivitě práce a v nižších vlastních nákladech každé jednotky produkce bylo použito plně ve prospěch pracujících. Vysoký stupeň koncentrace výroby ve specializovaných závodech tvoří základnu pro další rozvoj techniky a pro automatizaci výrobních procesů, nikoliv jen z hlediska úspor společenské práce, ale též z hlediska péče o pracujícího člověka vůbec (odstranění namáhavosti, škodlivosti prostředí, složitosti apod.).

Zatímco v průmyslu probíhá tento proces koncentrace a specializace výroby již řadu desetiletí a vytvořil ve srovnání se zemědělstvím podstatně vyšší produktivitu práce, v zemědělství především v důsledku zvláštností historického vývoje společensko-ekonomických podmínek, jakož i zvláštností, vyplývajících z biologického charakteru výroby, je tento proces značně pomalý a zdoluhavý. Avšak i přes tyto zvláštnosti je možno proces koncentrace a specializace v zemědělství urychlit. V podmínkách vyspělého kapitalistického zemědělství probíhá urychlení tohoto procesu za současného hromadného ničení dřívějších samostatných malovýrobců osamostatňováním jednotlivých odvětví zemědělské výroby ve specializovaných farmách, často bez ohledu na půdní úrodnost a ochranu půdy. Za socialismu, kdy již došlo k odstranění protikladů ve výrobních vztazích v průmyslu a zemědělství, je možno tento proces urychlit plánovitým vytvářením různě specializovaných socialistických zemědělských závodů, a to nejen s ohledem na plné využití daných přírodních podmínek, ale také při respektování trvalého růstu úrodnosti půdy a její ochrany.

K tomu, aby i v zemědělství bylo dosaženo takové organizace výroby jako v průmyslu a tím se podstatně přispělo k pozvednutí úrovně zemědělství na úroveň průmyslu, je tedy nutné odstranit současný, možno říci manuálně-robotní způsob výroby v zemědělství a nahradit ho skutkem strojovou, tj. plně mechanizovanou a chemizovanou zemědělskou velkovýrobou. To ovšem zároveň předpokládá, podobně jako tomu bylo v průmyslu, aby i při respektování zvláštností zemědělství, vyplývajících především z biologického charakteru výroby, bylo co nejdříve dosaženo účelné specializace výroby ve všech socialistických zemědělských závodech.

Specializace podniků a závodů na výrobu jen některých výrobků nebo jejich součástí, popř. určitých operací, je však jen jednou ze tří základních forem společenské dělby práce za socialismu. Druhé dvě základní formy společenské práce, tj. územní společenská dělba práce a dělba práce podle profesí, jsou vždy v různém rozsahu spjaty se specializací podniků ve všech odvětvích materiální výroby.

Tato vzájemná podmíněnost výrazně vystupuje do popředí právě při zavádění specializace v zemědělství. Je tomu tak především proto, že výroba rostlinných produktů je uskutečňována na půdě, kterou nelze libovolně rozšiřovat nebo ji přenášet a probíhá za působení mnoha přírodních činitelů, které člověk může zatím ovlivňovat v omezeném rozsahu. Z těchto důvodů je proto možno úspěšně pěstovat některé plodiny a kultury jen na některých, prostorově omezených částech naší republiky, a některé plodiny a kultury, jako např. bavlník, čaj, kávu, pomeranče apod., nelze zatím vůbec pěstovat. Z toho vyplývá, že m i m o v y s o k é

koncentrace výroby, která je základní podmínkou pro uskutečnění specializace ve všech odvětvích materiálové výroby, je nutno k uskutečnění specializace v zemědělství dosáhnout i plného využití těchto — zatím člověkem nevytvořitelných — půdních a klimatických podmínek. Je samozřejmé, že spolu se stálým rozvojem vědy se bude člověk osvobozovat od této závislosti na půdě a na klimatických činitelích a produkty své obživy bude vyrábět nezávisle na těchto podmínkách. O tom svědčí již výsledky některých laboratorních pokusů s pěstováním některých druhů zeleniny v živných roztocích za umělého osvětlení, pěstování mořských řas, hydroponie apod.

Na současném stupni rozvoje vědy je však nutno počítat s výrobou zemědělských produktů na půdě, která je stále ještě nenahraditelná a která je základnou celé zemědělské výroby. Proto také vzájemné sepětí rostlinné výroby s výrobou živočišnou, ať již z hlediska zatím nenahraditelné chlévské mrvy pro rozvoj mikrobiální činnosti v půdě či z hlediska potřeby krmiv rostlinného původu pro trvalý rozvoj výroby živočišné, neumožňuje specializovat jednotlivé socialistické zemědělské závody libovolně v kterýchkoliv výrobních podmínkách.

Vzájemná podmíněnost jednotlivých výrobních odvětví v zemědělství na rozdíl od většiny průmyslových odvětví vyžaduje, aby uskutečňování specializace v socialistických zemědělských závodech bylo založeno na dvou od sebe neodlučitelných předpokladech. Je to jednak cílevědomé uskutečňování územní dělby práce v zemědělství, jednak dosažení takové koncentrace výroby nejvhodnějších zemědělských produktů v každém zemědělském závodě, která zabezpečuje plné a efektivní využití moderní velkovýrobní techniky a technologie.

Existence socialistických výrobních vztahů v zemědělství na straně jedné, jakož i podrobná, vědecky zdůvodněná znalost všech výrobních podmínek na celém území státu a nároků jednotlivých plodin i hospodářských zvířat na prostředí na straně druhé, plně umožňují, aby za pomoci vyspělého socialistického průmyslu a při využití jeho zkušeností byla v zemědělství uskutečněna účelná specializace a při tom byly kryty požadavky společnosti po zemědělských výrobcích. Specializace výroby v jednotlivých závodech bude založena na vysokém stupni koncentrace výroby těch produktů, jež jsou ve výrobních podmínkách daného závodu nejvhodnější, a na současném odštěpování a osamostatňování těch výrobních odvětví, jež nejsou bezprostředně s těmito výrobními podmínkami spjata.

Takovými výrobními odvětvími v zemědělství jsou především chov a výkrm prasat, výroba vajec a výroba drůbežího masa. Jejich osamostatnění je uskutečnitelné především proto, že zaživací trakt prasat i drůbeže nevyžaduje objemných krmiv a že prasata i drůbež se vyznačují vysokou přizpůsobivostí podmínkám prostředí. Tato skutečnost umožňuje, aby se v těchto výrobních odvětvích dosáhlo vysokého stupně koncentrace výroby, které by jinak byly schopny uskutečnit jen mnohatisícihektarové zemědělské závody. Přesuny jaderných krmiv, tj. základní složky jejich výživy, zpracovaných průmyslově na vysoce hodnotné krmné směsi, nemohou způsobit ani při velmi vysoké koncentraci těchto hospodářských zvířat zvláštní obtíže. Přitom teprve vysoká koncentrace těchto hospodářských zvířat umožňuje plně mechanizovat a zčásti i automatizovat

téměř všechny pracovní procesy, jak o tom svědčí zahraniční i naše vlastní zkušenosti (např. z provozu velkovýkrmen prasat).

Jinak je tomu však v chovu skotu. Jeho další organizace z hlediska specializace musí přihlížet k tomu, že zaživací trakt skotu je přizpůsoben potřebě objemných krmiv a že chlévská mrva je dosud nezbytná pro zvýšení humusu v půdě, a tím i její úrodnosti. To znamená, že chov skotu je spjat s výrobou na půdě a nelze jej od ostatní zemědělské výroby oddělit, má-li být jeho výroba ekonomická. Také příliš vysoká koncentrace skotu by byla neekonomická, neboť v našich pestrých terénních podmínkách by značná přeprava objemných hmot (krmiv, chlévské mrvy a steliva) způsobila zvýšení vlastních nákladů. Velký význam chovu skotu a zvláště dojníc pro rozvoj celé zemědělské výroby naopak ukazuje, že je ekonomicky výhodné, aby příslušný směr, resp. určitá kategorie chovu skotu (dojnice, mladý skot na výkrm, mladý skot na odchov, telata), byl rozvíjen v každém specializovaném zemědělském závodě, ovšem vždy v takové koncentraci, která umožňuje uplatnit velkovýrobní techniku a technologii.

K tomu, aby i při dodržení této zásady bylo možno i v chovu skotu postupně uplatnit průmyslové metody organizace výroby, bylo by účelné postupně přecházet od dosavadní, z malovýroby přenesené formy uzavřeného obratu stáda, kdy zemědělský závod sám odchovává telata a jalovice, k velkovýrobní formě odpovídajícímu otevřenému obratu stáda. Při něm je veškerá produkce jednotlivých článků výroby (mléko, telata, odchov, výkrm apod.) zabezpečována v různě specializovaných zemědělských závodech, resp. v různě specializovaných výrobních střediscích jednoho závodu. Přitom reprodukci celého stáda skotu je třeba zajistit kooperačními vztahy mezi jednotlivými výrobními jednotkami.

Z dosud uvedeného vyplývá, že organizace zemědělské výroby, jež se na povrchu projevuje v podstatě jako rozsah a vzájemný poměr jednotlivých vyráběných produktů v zemědělských závodech, odráží nejen dosaženou úroveň výrobních sil v zemědělství, ale i existující výrobní vztahy. O tom mj. svědčí na jedné straně univerzálnost zemědělské malovýroby, vyvolaná nejen výrobními vztahy, ale i nízkou úrovní výrobních sil v zemědělské malovýrobě, a na druhé straně pak úzká, zákonem maximálního zisku vyvolaná a často bez ohledu na budoucnost půdní úrodnosti živelně uskutečňovaná specializace kapitalistických farem.

Základní rysy perspektivní organizace zemědělské výroby, specializace socialistických zemědělských závodů a její plánovitě zavádění

Dosavadní poznatky světové vědy a techniky, zahraniční i naše vlastní zkušenosti a výzkumy ukazují, že je účelné postupně přecházet k nové perspektivní organizaci zemědělské výroby, při níž by byly vytvářeny dva základní typy specializovaných socialistických zemědělských závodů:

1. Specializované socialistické zemědělské závody s vlastní půdní základnou. Jejich charakteristickým rysem je, že hospodaří na vlastní půdní základně a rozvíjejí chov skotu.

Podle toho, zda je chov skotu organizován formou uzavřeného nebo otevřeného obratu stáda a podle toho, zda je v těchto závodech vedle chovu skotu roz-

vijeno ještě některé jiné odvětví živočišné výroby či nikoliv, lze tyto závody členit na dvě skupiny:

a) závody s vícestrannou specializací, vyrábějící zpravidla více než 5 tržních produktů (popř. skupin produktů) při rozmístění jednotlivých chovů a příslušné rostlinné výroby do specializovaných výrobních jednotek s dočasně uzavřeným nebo jen částečně otevřeným obratem stáda skotu a vyrábějící vedle chovu skotu ještě prasata nebo drůbež (v některých oblastech i ovce);

b) závody s užší specializací, vyrábějící zpravidla 3–5 tržních produktů (popř. skupin produktů), v nichž chov skotu je organizován formou otevřeného obratu stáda při specializaci v živočišné výrobě jen na určitou kategorii nebo užitkový směr v chovu skotu. Rostlinná výroba bude v těchto závodech zaměřena buď na výrobu produktů masové tržní potřeby (zrniny, brambory, cukrovka), nebo na pěstování trvalých speciálních kultur (chmelnice, vinice, ovocné sady a plantáže), nebo těch technických plodin (len, řepka, olejniny apod.), jejichž podíl na orné půdě v celostátním měřítku je malý, nebo na výrobu takových plodin jako je zelenina, rané brambory apod.

Po přechodnou dobu by v těchto závodech — vedle chovu skotu — byl zachován také chov prasat nebo chov drůbeže.

Společným rysem těchto závodů je maximální snížení sortimentu tržních produktů, pěstovaných v rámci jednoho závodu, resp. jedné specializované výrobní jednotky jako výraz snahy soustředit produkci jednotlivých plodin do nejlepších podmínek, zabránit roztríštěnosti osevních ploch a dosáhnout alespoň minimální koncentrace stavu hospodářských zvířat, umožňující uplatnit velkovýrobní techniku a technologii.

2. Specializované socialistické zemědělské závody bez vlastní půdní základny, zaměřené výlučně buď na výrobu jatečných prasat s uzavřeným obratem stáda nebo na výrobu vajec, a na výrobu drůbežího masa. Charakteristickým rysem těchto závodů je, že nemají vlastní půdní základnu, že jejich výroba zahrnuje jen jediné odvětví živočišné výroby a že je v nich dosahováno mimořádně vysoké koncentrace stavů. Jde tedy o úzce specializované závody průmyslového typu s nejmodernější technologií, plně mechanizované, popř. automatizované, dosahující zvláště vysoké produktivity práce.

Vedle těchto základních typů specializovaných socialistických zemědělských závodů, by bylo účelné budovat velkokapacitní teletníky, v nichž by byla postupně odchovávána v podstatě všechna telata ve stáří do 6 měsíců, pokud jsou určena pro další chov nebo výkrm. Rostlinná výroba těchto závodů by byla zaměřena na krytí specifických potřeb odchovu telat, která v prvních 3 měsících stáří by byla napájena egalizovaným, postupně i odstředěným mlékem, obohaceným o vitamíny.

Tyto závody by bylo účelné budovat především jako státní zemědělské závody.

Z tohoto náčrtu perspektivní organizace zemědělské výroby vyplývá řada závěrů, důležitých pro její uskutečnění:

Především je zřejmé, že přechod k perspektivní organizaci je velmi náročný, že může být uskutečňován jen postupně a plánovitě a v souladu s možnostmi národního hospodářství na úseku materiálního, finančního a kádrového zabezpečení.

Postupný přechod k perspektivní organizaci by měl probíhat takto:

1. především by mělo docházet ke koncentraci osevních ploch technických a speciálních plodin do specializovaných závodů;

2. v živočišné výrobě by bylo třeba nejdříve uskutečňovat dělbu práce tak, že část závodů by vedle chovu skotu vyráběla jen prasata, část závodů jen vejce, popř. jatečnou drůbež;

3. k organizaci chovu skotu podle zásad otevřeného obratu stáda přecházet postupně velmi obezřetně a plánovitě, při dokonalém zabezpečení kooperačních vztahů a po předchozím důkladném zhodnocení prvních zkušeností. Otevírání obratu stáda je účelné započít postupným budováním velkokapacitních teletníků ve všech výrobních oblastech a budováním závodů pro odchov jalovic v horských oblastech, a uplatňovat tuto formu organizace chovu skotu v prvních letech především ve státních statcích.

Postupné uskutečňování perspektivní organizace výroby předpokládá, aby na všech stupních řízení byly vypracovány plány přechodu k perspektivní organizaci zemědělské výroby a aby ve všech okresech byly vypracovány výhledové plány rozvoje zemědělské výroby, odpovídající celostátní koncepci perspektivní organizace zemědělské výroby a v nichž by byly řešeny otázky rozmístění, specializace a koncentrace výroby, jakož i zaměření zemědělské investiční výstavby.

Při vypracování těchto plánů je účelné postupovat takto:

1. Na základě podkladů delimitace půdního fondu stanovit výhledově uvažovanou výměru jednotlivých kultur a rozsah výhledově plánovaných melioračních zásahů.

2. Seskupit výrobní jednotky, nalézající se na území s přibližně stejným výhledovým zaměřením výroby do nevelkého počtu víceméně souvislých územních celků, navrhnout pro ně typovou strukturu výroby a prověřit ji potřebnými bilanciemi (obrat stáda, naturální bilance, zajištění úkolů státního nákupu). K tomu uskutečnit:

a) rozbor dosavadního rozmístění ploch technických a speciálních plodin a navrhnout účelné změny v jejich rozmístění a koncentraci na podkladě materiálů rajonizace zemědělské výroby;

b) vypracovat návrh na rozmístění a koncentraci jednotlivých kategorií a užitkových směrů v chovu skotu podle zásad perspektivní organizace zemědělské výroby a otevřeného obratu stáda.

3. Navrhnout účelné rozmístění a zaměření investiční výstavby (hospodářských budov, melioračních zařízení, trvalých výsadeb apod.), odpovídající koncepci perspektivní organizace zemědělské výroby.

4. Navrhnout hospodářské obvody budoucích specializovaných výrobních jednotek.

5. Rozpracovat postupný přechod k perspektivní organizaci a specializaci zemědělské výroby.

Základním podkladem pro všechny další práce na výhledových plánech rozvoje zemědělské výroby je zhodnocení možností dalšího rozvoje půdního fondu, a to jak z hlediska možností rozšíření orné půdy, tak i z hlediska zkvatnění jednotlivých kultur melioračními zásahy a zhodnocení jejich možného vlivu na hektarové výnosy.

Podkladem pro navržení účelných změn kultur a pro stanovení druhu a rozsahu melioračních zásahů jsou především elaboráty z delimitace půdního fondu, z nichž lze vyčíst množství rozšíření orné půdy, učinit si představu o podílu erozně ohrožené půdy a o možnostech přeměny kultur, jakož i zjistit údaje o mechanizační přístupnosti¹⁾.

Další pracovní etapou na výhledových plánech rozvoje zemědělské výroby je seskupení obcí (závodů), nalézajících se v přibližně stejných výrobních podmínkách a vypracování naturálních bilancí v rámci těchto skupin.

Účelem takového seskupování obcí (závodů) je:

a) vytvořit předpoklady pro stanovení správného výhledového výrobního zaměření jednotlivých částí okresu, při němž by na podkladě rajonizace zemědělské výroby bylo co nejúčelněji využito odlišných přírodních podmínek pro stanovení výhledové specializace a organizace socialistických zemědělských závodů, resp. jednotlivých specializovaných výrobních jednotek;

b) usnadnit vypracování naturálních bilancí, které umožňují prověřit, jak jsou zabezpečeny úkoly státního plánu v nákupu zemědělských výrobků a zda jsou zabezpečeny správné proporce a vazby z hlediska biologických a jiných vztahů mezi základními odvětvími zemědělské výroby.

Základním hlediskem pro seskupování obcí by mělo být zhodnocení přírodních podmínek jednotlivých obcí s ohledem na specifické požadavky jednotlivých kategorií a užitkových směrů v chovu skotu (dojnice, odchov) na krmivovou základnu a zhodnocení přírodních podmínek z hlediska vhodnosti pro pěstování technických a speciálních plodin. Je tomu tak proto, že páteří celé výhledové organizace zemědělské výroby bude chov skotu, založený na principu otevřeného obratu stáda a že zaměření rostlinné výroby bude tedy dáno na jedné straně požadavky příslušné kategorie a užitkového směru v chovu skotu na krmivovou základnu a na druhé straně úkoly státního plánu v nákupu technických a speciálních plodin.

Cesty nejúčelnějšího využití přírodních podmínek lze odhalit především tím, že do jednotlivých skupin zařadíme obce (závody), nalézající se ve stejných nebo přibližně stejných výrobních podmínkách. Toho lze dosáhnout využitím map výrobních typů a subtypů, zařazením obcí do výrobních oblastí a podoblastí k účelům zemědělské daně, rajonizačních map zón vhodnosti, delimitačních map a elaborátů komplexního průzkumu půd.

Při seskupování obcí (závodů) není v podstatě nutno přihlížet k podmínkám ekonomickým, neboť ty nesou počet současného stavu. Bude však nutno, aby v dalších pracích na výhledových plánech rozvoje okresu a na ně navazujících plánech organizačně hospodářské výstavby socialistických zemědělských závodů bylo pamatováno na zajištění žádoucích změn v ekonomických podmínkách, zejména ve vybavení pracovními silami a základními výrobními prostředky.

Obce (závody) je třeba seskupovat tak, aby jednotlivé skupiny tvořily pokud možno víceméně souvislé celek.

V další etapě prací na výhledových plánech rozvoje zemědělské výroby půjde o navržení změn v rozmístění osevních ploch, zejména technických a speciálních plodin, jimiž by bylo skoncováno

¹⁾ Jde o mapy v měřítku 1 : 200 000 a o delimitační mapy v měřítku 1 : 25 000, o zprávy o výsledcích delimitace, o okresní evidenční listy a evidenční listy obcí. V některých oblastech lze využít rekultivačních generelů v měřítku 1 : 5000.

s dosavadním roztržštěním osevních ploch těchto plodin do mnoha závodů, vytvořeny předpoklady pro podstatné snížení sortimentu plodin, pěstovaných v rámci jednotlivých výrobních jednotek a pro soustředění produkce technických a speciálních plodin do nejvhodnějších podmínek.

Nejvhodnější pomůckou pro správné rozmístění osevních ploch a pro plánování hektarových výnosů jsou rajonizační mapy zón vhodnosti pro pěstování jednotlivých plodin. Účelné změny v rozmístění osevních ploch vyplynou z porovnání zón vhodnosti s hektarovými výnosy, dosaženými v průměru několika let a se současným podílem osevních ploch jednotlivých plodin na celkové výměře orné půdy. Je přirozené, že jednotlivé plodiny by měly být soustředěny do nejlepších podmínek tak, aby v první, resp. druhé zóně vhodnosti byl podíl příslušné plodiny maximální, ovšem při respektování zásad správné agrotechniky a střídání plodin. Je přirozené, že i plánované hektarové výnosy budou nejvyššími v první zóně vhodnosti, nižšími v druhé zóně atd. V případě, že zóny vhodnosti dvou nebo více plodin jsou územně totožné, je třeba uskutečnit dělbu práce mezi obcemi (závody), nalézajícími se na daném území. Potřebnou výměru osevních ploch stanovíme dělením plánované produkce plánovaným hektarovým výnosem na podkladě naturálních bilancí, vypracovaných s ohledem na úkoly státního nákupu a zabezpečení vlastní krmivové základny pro skot.

Další etapou prací na výhledovém plánu je vypracování návrhu na rozmístění a koncentraci chovu skotu s respektováním zásad otevřeného obrátu stáda. Přitom je účelné vycházet z těchto zásad a předpokladů:

1. Chov skotu bude s ohledem na svůj význam pro zvyšování úrodnosti půdy rozvíjen ve všech výrobních jednotkách.

2. Odchov telat bude soustřeďován do státních velkokapacitních teletníků.

3. Ostatní kategorie a užitkové směry budou postupně soustřeďovány do specializovaných výrobních jednotek při respektování zásad minimální koncentrace výroby (o níž se ještě zmíníme).

4. Při rozmísťování stavů skotu je třeba postupovat tak, aby při plném využití různých přírodních podmínek pro chov jednotlivých kategorií a užitkových směrů skotu a při dodržení zásady alespoň minimální koncentrace stavů v jednotlivých kategoriích a užitkových směrech byly přepravní vzdálenosti kooperujících výrobních jednotek co nejkratší.

5. Je třeba co nejvíce využít dosavadních hospodářských budov, tj. volit vždy tu variantu rozmístění, která je z tohoto hlediska výhodnější a tudíž investičně méně náročná.

Vycházejíce z těchto zásad vybereme ty obce (závody), v nichž jsou dány nejlepší podmínky pro specializaci jen na určitou kategorii nebo na užitkový směr v chovu skotu.

Rozsah kooperačních vztahů by musel být přitom zakotven ve státním plánu, a to jak pokud jde o přísun hospodářských zvířat z jiných okresů, tak i pokud jde o jejich odsun za hranice okresu.

Stavy hospodářských zvířat propočteme na základě plánované užitkovosti, úkolů státního plánu nákupu a na základě úživnosti krmivové základny, jejíž rozsah dostaneme po odpočtu ploch, které je nutno věnovat na pěstování plodin (zrniny, brambory apod.) do centrálních fondů. U těchto plodin využíváme rajonizačních map tehdy, jde-li o rozhodnutí, do kterých částí okresu (obcí, závodů) je třeba soustředit buď pšenici nebo žito, ječmen nebo oves, kam soustředit pře-

vážnou část osevní plochy kukuřice na zrno a brambor, kam rozmístit jednotlivé druhy luštěnin, kam vojtěšku a jetel, aby pěstování i těchto plodin bylo soustředěno do nejvýhodnějších podmínek.

Předcházející rozbory nám umožnily správně stanovit strukturu osevních ploch, a to jak z hlediska jejich soustředění do nejlepších přírodních podmínek, tak z hlediska splnění úkolu státního plánu v nákupu rostlinných výrobků, z hlediska správné agrotechniky a střídání plodin i z hlediska zajištění potřebné plochy pro výrobu krmiv pro příslušný specializovaný směr v chovu skotu.

Na základě takto získaných podkladů lze vypracovat naturální bilance nutné pro výpočet stavů a rozmístění hospodářských zvířat. Bilance obratu stáda a bilance krmiv pro skot umožňují odhalit přebytky nebo schodky jednotlivých druhů krmiv a učinit příslušné úpravy a přesuny v okrese.

Po vybilancování a rozmístění stavů skotu rozmísťujeme stavy prasat a drůbeže, a to na základě naturálních bilancí produktů, které tvoří krmivovou základnu, specifickou pro tyto druhy zvířat a na základě úkolů ve státním nákupu jatečných prasat, vajec a drůbeže.

Přitom dbáme na to, aby bylo účelně využito dosavadních objektů, aby vzdálenosti mezi kooperujícími jednotkami byly co nejkratší a aby v jednotlivých specializovaných jednotkách vedle chovu skotu bylo jen jedno další odvětví živočišné výroby, a to buď prasata nebo drůbež, popř. ovce.

Vztahy mezi koncentrací výroby a specializací zemědělských závodů

Plánovitě a cílevědomě rozmístění výroby zemědělských produktů z hlediska maximálního využití daných výrobních podmínek je, jak již bylo uvedeno, jen jedním ze dvou předpokladů pro uskutečnění specializace určitého zemědělského závodu. V jeho konkrétních podmínkách může totiž být z hlediska plného využití daných půdních a klimatických činitelů řada zemědělských produktů stejně výhodných, avšak jejich rozsah (koncentrace) výroby by při dané velikosti zemědělského závodu byl nedostatečný. To by svými důsledky muselo vést k nevyužití moderní techniky a technologie a tím i k malé efektivnosti výroby daných produktů.

Bylo již uvedeno, že druhým nezbytným předpokladem zavedení účelné specializace výroby v socialistických zemědělských závodech je dostatečná koncentrace výroby jednotlivých produktů, nejvýhodnějších v daných výrobních podmínkách.

Je tomu tak především proto, že existuje jistá dolní hranice, tzv. minimální koncentrace výroby jednotlivých produktů (počet zvířat jedné kategorie, ustájených v jedné stáji, resp. v jednom stájovém komplexu, výměra osevních ploch jednotlivých kultur a plodin, jakož i celé orné půdy), pod níž již nelze efektivně uplatnit a využít moderní velkovýrobní techniku a technologii.

Dosavadní výsledky našeho výzkumu, jakož i rozbory různých domácích i zahraničních zkušeností s nově používanými velkovýrobními technologickými postupy i moderní technikou ukazují, že nezbytná (tj. minimální) koncentrace jednotlivých druhů a kategorií hospodářských zvířat, jež podstatně ovlivňuje i potřebnou koncentraci výroby některých základních rostlinných produktů, zvláště krmiv a obilovin, by měla činit zhruba 230—260 dojníc při volném ustájení nebo

170—190 dojnic při vazném ustájení, asi 200 jalovic na odchov, 160 býčků na výkrm, 1000—1200 prasat na výkrm suchou směsí nebo 630—650 prasat na výkrm vlhkými krmivy, 5000—6000 slepic na hluboké podestýlce nebo 10 000 slepic při klecovém odchovu. V rostlinné výrobě pak propočty ukázaly, že potřebná výměra celistvého honu by měla činit asi 30 hektarů a že k využití komplexu velkovýrobní techniky a technologie v celé rostlinné výrobě je třeba výměry asi 500—600 hektarů orné půdy.

V souvislosti se stanovením této tzv. minimální koncentrace výroby v jednotlivých odvětvích zemědělské výroby byly brány v úvahu i přírodní, zvláště pak terénní podmínky, jež se vyskytují v naší zemi. Bylo tomu tak především proto, že ačkoliv je minimální koncentrace výroby určena možností zavedení moderní velkovýrobní techniky a technologie v jejím komplexu u jednotlivých výrobních odvětví, přesto značně limitujícím činitelem pro uplatnění teoreticky i prakticky výrobitelných strojů a zařízení s podstatně větší kapacitou jsou často terénní podmínky. Zejména to je značně hustá síť vodních toků, velká hustota lesů, vodních ploch a velmi frekventovaných železničních i silničních komunikací, velmi časté střídání rovin s vlnitým i kopcovitým terénem na poměrně malých územních celcích atd. Z toho zároveň vyplývá, že pro další vývoj techniky a tudíž i pro stanovení technických parametrů pro konstrukci strojů a zařízení pro zemědělskou výrobu, je třeba s těmito objektivními limitujícími činiteli počítat, neboť svými důsledky také velmi značnou měrou působí na velikost zemědělských závodů vůbec. Nepřehlížet k těmto činitelům by mohlo vést k tomu, že by se nejen hranice minimální koncentrace výroby jednotlivých produktů, ale v závislosti na ní i velikost výrobní jednotky, resp. celého zemědělského závodu neustále posunovala směrem nahoru, a to jen v důsledku rostoucích technických parametrů zemědělských strojů a zařízení, aniž by byla v praxi uskutečnitelná. Naproti tomu stanovení minimální koncentrace výroby v jednotlivých odvětvích zemědělské výroby při respektování těchto činitelů v jejich průměru umožňuje, aby v konkrétních příznivějších podmínkách určitého zemědělského závodu se mohl v praxi uplatnit vždy určitý, násobek minimální koncentrace výroby daného odvětví. Je samozřejmé, že toto hledisko ovšem zároveň vyžaduje i odpovídající řešení při konstrukci nejen zemědělských strojů a zařízení, ale i zemědělských staveb.

Po stanovení nejvhodnějšího rozmístění zemědělské výroby do jednotlivých územních celků z hlediska využití daných výrobních podmínek, jakož i po stanovení minimální koncentrace výroby v jednotlivých odvětvích zemědělské výroby, jde nyní o spojení obou těchto hledisek pro určení nejúčelnější specializace konkrétního zemědělského závodu a tím i všech zemědělských závodů v okrese.

Řešení této základní otázky je možné v podstatě dvojím způsobem a to:

1. stanovením tzv. vnitropodnikové (širší) specializace celého zemědělského závodu, která spočívá v tom, že v zemědělském závodě jsou sice vyráběny všechny produkty, jež jsou v daném zemědělském závodě velmi výhodné z hlediska plného využití konkrétních přírodních podmínek, avšak jsou vyráběny v několika újeji specializovaných výrobních jednotkách celého zemědělského závodu.

2. stanovením tzv. podnikové (užší) specializace celého zemědělského závodu, která spočívá v tom, že zemědělský závod vyrábí jen velmi omezený počet výrobků z těch, jež jsou v jeho výrobních podmínkách nejvhodnější a v živočišné výrobě je zaměřen jen na určitý směr, resp. kategorii v chovu skotu (například jenom na dojnice, jenom na odchov telat, popř. na dojnice a výkrm sko-

tu apod.) a ve výhodných výrobních podmínkách ještě na výkrm prasat nebo na výrobu vajec.

Mimo těchto dvou základních způsobů možného řešení, jež vždy předpokládají dosažení alespoň nezbytné, tj. minimální koncentrace výroby u všech zvolených produktů, lze vytvářet i velmi úzce specializované zemědělské závody, hospodařící bez půdy, jakými jsou velkokapacitní výkrmny prasat, výroby drůbežího masa (brojlerů) a výroby vajec. Zkušenosti, jež jsme získali již z mnohaletého provozu několika velkovýkrmn prasat, které však dosud hospodaří na půdě, ukazují, že při osamostatnění a vyčlenění výroby prasat z „klasické“ formy zemědělské výroby je možné vytvářet mnohonásobně větší koncentraci vyráběných kusů zvířat, než kolik činí shora uvedená minimální koncentrace výroby v rámci zemědělských závodů hospodařících na půdě a přitom dosahovat pronikavého zvýšení produktivity práce. Tak např. ve velkovýkrmně prasat v Rožmberku v Jihočeském kraji, kde průměrný stav prasat činí asi 23 000 kusů, lze za hodinu práce vyrobit 334 kg vepřového masa při průměrné spotřebě 0,082 minut živé práce na jeden ošetřovaný kus a při spotřebě asi 5 kg ovesných jednotek na kilogram přírůstku. Na jednoho ošetřovatele připadá za rok výroba asi jednoho miliónu kilogramů vepřového masa.

I když počet těchto úzce specializovaných závodů bez půdy se bude nadále rozšiřovat, je nutno počítat s tím, že ještě po velmi dlouhou dobu bude účelné, aby výroba vepřového masa a po určitou dobu i výroba vajec byla uplatňována jak při prvním, tak i při druhém způsobu základního řešení specializace našich zemědělských závodů hospodařících na půdě.

První z obou uvedených způsobů řešení, tj. zavádění tzv. vnitropodnikové (širší) specializace zemědělských závodů, předpokládá územně již značně větší zemědělské závody než při druhém způsobu řešení. Celá struktura jejich výroby odpovídá maximálnímu využití daných přírodních podmínek pro výrobu všech produktů, jež zde nacházejí velmi vhodné prostředí pro svůj rozvoj. Výroba těchto produktů je však organizována v jednotlivých širěji specializovaných výrobních jednotkách, které teprve ve svém souhrnu tvoří víceodvětvovou, avšak správně zaměřenou výrobu celého zemědělského závodu. Jednotlivé specializované výrobní jednotky daného zemědělského závodu jsou charakterizovány především svým zaměřením na určitou kategorii v chovu skotu (podle přírodních podmínek dané výrobní jednotky), popř. na další druh hospodářských zvířat, zejména na výkrm prasat, resp. na chov prasníc a odchov selat. Je opět samozřejmé, že výroba jednotlivých produktů ve specializované výrobní jednotce musí dosáhnout alespoň minimální koncentrace, nezbytné pro efektivní uplatnění moderní techniky a technologie. I když počet tržních výrobků v jednotlivých specializovaných výrobních jednotkách je velmi omezený (podobně jako je tomu při druhém způsobu řešení specializace), přesto počet výrobků určený pro trh za celý zemědělský závod se podle výrobních podmínek daného závodu pohybuje od 5 do 10 výrobků, resp. skupin výrobků.

Výhoda tohoto způsobu řešení specializace zemědělských závodů spočívá v tom, že umožňuje nejen uplatnění stále výkonnější techniky a využívání vedlejších produktů jednoho odvětví odvětvím druhým, ale dává možnost bezprostředního řízení kooperace mezi jednotlivými specializovanými výrobními jednotkami v rámci jednoho závodu, tzn. bez pomoci trhu. Tím je zaručena nejen plynulost a návaznost například mezi jednotlivými kategoriemi hospodářských

zvířat, zvláště u skotu, ale jsou také na minimum zkracovány dopravní vzdálenosti pro přesun hmot i jednotlivých kategorií hospodářských zvířat. Je samozřejmé, že uplatnění tohoto způsobu řešení specializace zemědělských závodů je možné jen tam, kde přírodní, zvláště pak terénní podmínky dovolují vytvořit dostatečně územně velký zemědělský závod s vhodnou komunikační sítí a netříštěnými různými přirozenými i jinými terénními překážkami.

Druhý z obou uvedených způsobů řešení, tj. pronikavě (úžeji) specializované zemědělské závody, je možné vytvářet všude tam, kde výměra závodu dosáhla alespoň 500 hektarů půdy. Při správném rozmístění zemědělské výroby do jednotlivých částí země pomocí plánu na základě již dříve uvedené metody lze orientovat jednotlivé závody jen na některé z výrobků, jež jsou pro dané podmínky nejvhodnější a současně zabezpečit i potřebnou výrobní kooperaci, zejména na úseku odchovu mladého skotu, s jinými specializovanými zemědělskými závody. Specializované závody tohoto typu se budou uplatňovat především v oblastech, jež mají mimořádně příznivé podmínky pro pěstování speciálních trvalých kultur, jakými je např. chmel a víno, dále v blízkosti velkých měst, kde jde o nejkratší dopravu čerstvého mléka a některých druhů zeleniny přímo spotřebitelům, dále v oblastech horských, jež mají přirozené velmi příznivé podmínky pro odchov mladého chovného skotu apod. V závodech tohoto typu se v každém případě uvažuje s určitou kategorií chovu skotu, zpravidla s dojnici, a to alespoň v minimální koncentraci jak pro uplatnění moderní velkovýrobní techniky a technologie, tak pro získání potřebného množství animálních hnojiv, nezbytných k trvalému zvyšování půdní úrodnosti. Počet tržních produktů v tomto typu specializovaných závodů činí asi 3—5 výrobků, resp. stejnorodých skupin výrobků.

Z toho, co bylo dosud uvedeno o obou základních způsobech řešení specializace našich zemědělských závodů, vyplývá, že nelze jednoznačně a šablonovitě uplatňovat jen jeden nebo druhý způsob řešení. První i druhý způsob řešení specializace zemědělských závodů je podřízen rozhodujícímu hledisku, tj. dosažení maximální hodnoty produkce z každého hektaru zemědělské půdy při minimálních pracovních i materiálových nákladech na každou jednotku produkce a při respektování zásady neporušitelnosti trvalé úrodnosti půdy. Avšak teprve konkrétní přírodní a ekonomické podmínky daného zemědělského závodu, resp. skupiny zemědělských závodů, rozhodujícím způsobem ovlivňují volbu prvního či druhého způsobu řešení specializace. Proto také v praxi vznikají a dále se budou rozvíjet oba způsoby organizace specializovaných zemědělských závodů, a to v obou formách socialistického vlastnictví, tj. jak v zemědělských družstvech, tak i státních statcích. Současně s tím se bude rozšiřovat i počet úzce specializovaných závodů bez půdy, zaměřených na výrobu vepřového masa, drůbežího masa a vajec, kde koncentrace výroby dosahuje několika desítek tisíc kusů zvířat a v nichž většina pracovních operací je zautomatizována.

Vzájemné a nezbytné vztahy mezi jednotlivými odvětvími zemědělské výroby, vyvolané jednak potřebami společnosti, jednak požadavky trvalého zvyšování úrodnosti půdy a zabezpečením dostatku vlastních krmiv, je třeba respektovat v každém, jakkoliv specializovaném socialistickém zemědělském závodě.

V závislosti na tom, jak se budou rozšiřovat oba základní způsoby organizace specializovaných závodů, se bude vyvíjet i velikost zemědělských závodů, která i když je z hlediska uplatnění moderní techniky a technologie velmi důležitá, není otázkou prvotní, ale odvozenou jak

od počtu vyráběných produktů a rozsahu koncentrace jejich výroby, tak od konkrétních terénních podmínek každého zemědělského závodu.

Přesto však nejde o otázku druhořadého významu. Zejména s ohledem na perspektivní uspořádání venkovských sídlišť, a to především se zřetelem k soustředění moderní bytové výstavby, k výstavbě kulturních, sociálních a jiných společenských zařízení, jakož i k soustředění služeb zemědělskému obyvatelstvu apod., má správné stanovení velikosti zemědělských závodů veliký význam. Proto je třeba nejen s ohledem na požadavky skutečné zemědělské velkovýroby ve specializovaných zemědělských závodech nebo jejich specializovaných výrobních jednotkách, ale i s ohledem na životní prostředí venkovského obyvatelstva, přistupovat ke stanovení velikosti zemědělských závodů v každém individuálním případě nanejvýš odpovědně. Vždy musíme mít přitom na mysli jak zvýšení a zprůmyslnění zemědělské výroby, tak i postupné odstraňování rozdílů mezi způsobem života a životním prostředím ve městě a na vesnici. Nelze zapomínat, že přestavbou naší vesnice vytváříme podmínky, v nichž budou žít již lidé komunismu.

Proto také spolu s uskutečňováním specializace výroby v zemědělských závodech, je nutno již nyní účelovou investiční zemědělskou výstavbu rozmísťovat a organizovat tak, aby odpovídala potřebám zamýšlené specializace a koncentrace výroby v jednotlivých výrobních jednotkách a bytovou i společenskou výstavbu pro potřeby venkovského obyvatelstva organizovat a umísťovat tak, aby postupně umožňovala vytvářet taková sídliště, v nichž zmizí podstatné rozdíly ve způsobu i kultuře života ve srovnání s městem.

Výhledový plán rozvoje zemědělské výroby v celém okrese, jako základní podklad pro postupné uskutečňování specializace zemědělských závodů, musí proto počítat s tím, aby mimo ustájení dojníc v moderních kravínech s kapacitou zabezpečující plně uplatnění skutečné velkovýrobní techniky a technologie, bylo ustájení všech ostatních hospodářských zvířat v družstvu řešeno především cestou maximálního využití a přizpůsobení dosavadních hospodářských budov, popř. výstavbou lehkých a levných provizorií s životností 10—15 let, vždy ovšem tak, aby bylo možno uplatnit velkovýrobní technologii. To umožní nejen účelně hospodařit s investičními prostředky, jež stát do zemědělství vynakládá, ale zároveň s prohlubující se dělbou práce v zemědělství postupně soustřeďovat investiční prostředky na výstavbu těch hospodářských budov a zařízení a do těch míst, jež budou v souladu s konečnou specializací daného socialistického zemědělského závodu i s perspektivním uspořádáním venkovských sídlišť.

Spolu se specializací výroby v jednotlivých zemědělských závodech a s tím spojenou výrobní kooperací budou stále více na svém významu nabývat průmyslově organizované služby pro zemědělství, jež si dosud vykonávají jednotlivé zemědělské závody v rámci pomocné a přidružené výroby v malé koncentraci a proto i s nedostatečnou mechanizací, vysokými náklady a nízkou produktivitou práce.

Zejména posklizňovou úpravu zemědělských plodin, zvláště sušení, výrobu krmných směsí, kvasničné bílkoviny a bílkovinných koncentrátů, čištění a třídění některých produktů, jakož i míchání hnojiv a jejich skladování apod., je nezbytné poštavit na průmyslovou úroveň. Toho ovšem není možno dosáhnout jinak než soustředěním těchto i řady dalších služeb do velkých zařízení mimo zemědělský závod, která by obsluhovala i několik desítek zemědělských závodů a zásobovala je potřebnými produkty i výrobními prostředky. Proto také výhledové plány rozvoje zemědělské výroby v okrese a jejich postupná

realizace musí počítat s přednostním budováním těchto zařízení, napomáhajících zprůmyslnění zemědělské výroby.

Specializaci socialistických zemědělských závodů při vysoké úrovni mechanizace i chemizace výroby musí odpovídat i úroveň řízení a organizace práce. Chozrasčotní principy hospodaření, široká účast pracujících na správě závodů při vysoké osobní odpovědnosti každého jednotlivce za splnění jemu uložených úkolů i svěřeného majetku, spolu s neustále rostoucí odbornou kvalifikací i politickým uvědoměním pracujících, projevujícím se v novém socialistickém poměru k práci, musí doprovázet proces zavádění specializace zemědělské výroby.

Jen za současného uskutečňování všech těchto i dalších opatření v ekonomice socialistických zemědělských závodů bude specializace v zemědělství jedním z rozhodujících činitelů pro odstranění trvalého zaostávání zemědělství za průmyslem a pro odstranění podstatných rozdílů mezi městem a vesnicí.

Vyrovnanie rozdielov medzi priemyslom a poľnohospodárstvom v kvalifikácii a vo výkonnosti pracovníkov

J. NOVOTNÝ — J. LIPTÁK

*Státní plánovací komise, Praha — Výzkumný ústav národohospodářského plánování,
Praha*

V tomto příspěvku sa chceme zaoberať jednou z príčin nedostatočného rastu poľnohospodárskej výroby. Ide o problém pracovných síl v poľnohospodárstve a o jeho súvislosť s doterajším vývojom výroby a s úlohami, ktoré treba v tomto desaťročí riešiť v záujme prekonania doterajšieho nepriaznivého vývoja, v záujme omnoho lepšieho a úplnejšieho uspokojovania potrieb obyvateľstva a národného hospodárstva z vlastných zdrojov a v záujme vyrovnania poľnohospodárstva na úroveň priemyslu.

Vývoj počtu stálych pracovníkov a produktivity práce

Vývoj počtu stálych pracovníkov v našom poľnohospodárstve je charakterizovaný týmito údajmi: roku 1948 činil 2 222 000 osôb a roku 1960 1 386 000 oproti 3 298 000 v predvojnovom období (1936/1937). Koncom roku 1960 bol teda oproti roku 1948 nižší o 836 000 a oproti predvojnovému obdobiu až o 1 912 000 osôb. V súčasnej dobe počet stálych pracovníkov v tomto odvetví dosahuje len asi $\frac{2}{5}$ predvojrovej úrovne.

Prenikavé zníženie počtu stálych pracovníkov v období 1937—1948 (o viac ako 1 mil. osôb, tj. asi o $\frac{1}{3}$) bol spôsobený v prevážnej miere odsunom obyvateľstva nemeckej narodnosti v prvých povojnových rokoch. Zníženie počtu stálych pracovníkov o viac ako 800 000 osôb v nasledujúcich 12 rokoch (1949—1960) je výsledkom redistribúcie pracovných síl v národnom hospodárstve.

Uvoľňovanie pracovných síl z poľnohospodárstva a ich prechod do priemyslu, stavebníctva, dopravy a iných odvetví je zákonným javom. Vyplýva z trvalého, rýchlejšie alebo pomalšie prebiehajúceho procesu spoločenskej delby práce. Poľnohospodárstvo je odvetvím, z ktorého sa v tomto procese vyčleňujú postupne ďalšie a ďalšie výrobné operácie alebo celé odvetvia. Do priemyslu prechádzajú také výrobné činnosti, ktoré znamenajú dokončenie výroby potravín a spotrebných predmetov z poľnohospodárskych surovín, ktoré v minulosti prebiehali úplne alebo v neporovnateľne väčšej miere v samotnom poľnohospodárstve. Na tom vyrástol celý potravinársky a ľahký priemysel, ktorý dnes vyrába v hospodársky

vyspelých krajinách i pre samotné poľnohospodárske obyvateľstvo. Tento proces pokračuje veľmi intenzívne i za týmito hranicami. Preberá od poľnohospodárstva i výrobu výrobných prostriedkov pre poľnohospodárstvo. Ak si v minulosti poľnohospodárstvo vyrábalo potrebnú (živú) ťažnú silu samo, tak mu ju teraz v stále väčšej miere vyrába priemysel (mechanickú ťažnú silu). Popri relatívne obmedzenej výrobe hnojív v poľnohospodárstve sa stále viac rozvíja výroba priemyselných hnojív. Napokon rozsah spoločenských potrieb sa veľmi rýchle rozširuje, ale poľnohospodárstvo na rozdiel od priemyslu má len obmedzené (takmer nijaké) možnosti rozširovať sortiment svojej výroby pre tieto stále rozmanitejšie potreby spoločnosti. To nemôže robiť ani v oblasti výroby spotrebných predmetov alebo pracovných predmetov nutných pre ich výrobu, a tým menej to môže robiť v oblasti výroby moderných výrobných prostriedkov.

Za socializmu alebo v podmienkach budovania socialistickej spoločnosti prebieha tento progresívny proces redistribúcie pracovných síl, vyplývajúci z rozvíjania a prehĺbovania spoločenskej delby práce zvlášť intenzívne, v podstate plánovite a bez negatívnych sociálnych dôsledkov pre pracujúcich. Budovanie socialistického priemyslu, a tam kde bol už predtým značne rozvinutý, ako napr. u nás alebo v NDR, jeho ďalšie rozvíjanie, nielen vyžaduje, ale i umožňuje uskutočňovať túto redistribúciu pri súčasnom rozvíjaní poľnohospodárskej výroby.

Priemysel dodáva totiž do poľnohospodárstva stále viac moderných výrobných prostriedkov — strojov, priemyselných hnojív, chemických prostriedkov proti škodcom a chorobám rastlín, rôznych druhov vitamínov, antibiotík, kŕmnych zmesí ap., čím v rozhodujúcej miere ovplyvňuje zvyšovanie produktivity živej práce v tomto odvetví. *)

Je však určitý rozdiel v tom, ako jednotlivé druhy moderných výrobných prostriedkov priemyselného pôvodu (ale i ostatných výrobných prostriedkov používaných v poľnohospodárstve) pôsobia cez zvyšovanie produktivity práce na uvoľňovanie pracovníkov a na zvyšovanie výroby. Niektoré z nich, napr. stroje, zvyšujú produktivitu živej práce tak, že znižujú spotrebu práce na prevedenie tých-ktorých pracovných operácií. Tým sa ušetrí určité množstvo pracovných síl, ktoré možno predisponovať v rámci poľnohospodárstva alebo ich uvoľniť z tohto odvetvia. Pre samotné bezprostredné zvýšenie výroby nie je však použitie týchto výrobných prostriedkov pozoruhodnejším prínosom. Naopak je to napr. u priemyselných hnojív; pri ich použití sa tiež zvyšuje produktivita práce, ale viac cestou zvyšovania výroby.

Konkrétne zameranie technického rozvoja v našom poľnohospodárstve v po vojnovom období bolo také, že síce umožňovalo rýchle zvyšovanie produktivity práce (vzrástla viac ako 2,3-krát) a umožňovalo prevádzkanie ušetrených pracovných síl do iných odvetví, ale len v nepatrnej miere prispievalo k zvyšovaniu výroby cestou zvyšovania úrodnosti pôdy a úžitkovosti v živočíšnej výrobe. Tak sa stalo, že výrobné prostriedky dodávané do poľnohospodárstva zabezpečovali prostredníctvom zvyšovania produktivity živej práce v tomto odvetví a redistribúcie pracovných síl v prevážnej miere zvyšovanie výroby mimo poľnohospodár-

*) V SSSR vypočítali, že 55 000 pracovníkov chemického priemyslu ovplyvní prostredníctvom vyrobených priemyselných hnojív zvyšovanie poľnohospodárskej výroby (v obilnárstve, bavlnárstve, pri výrobe cukrovky a zemiakov) v rovnakej miere ako 1,4 mil. pracovníkov v poľnohospodárstve. Účinnosť práce vynaloženej pri výrobe priemyselných hnojív je teda 25krát vyššia ako účinnosť práce vykonanej bezprostredne v poľnohospodárskej výrobe bez týchto moderných výrobných prostriedkov.

stva a len v nepatrnej miere rast výroby v poľnohospodárstve. Úbytok pracovných síl z poľnohospodárstva sa však nepodarilo mechanizáciou plne nahradiť.

Treba zdôrazniť, že tento intenzívny odliv pracovných síl v našom poľnohospodárstve sa uskutočňoval v miere, ktorá prevyšovala plánom stanovené úlohy a za situácie, keď sa nesplnil ani jeden z dlhodobých plánov zvyšovania poľnohospodárskej výroby (z plánovaného prírastku v 2. päťročnici sa dosiahla len $\frac{1}{3}$ a v predchádzajúcich rokoch boli výsledky v tomto ohľade ešte nižšie).

Tak sa vcelku veľmi progresívny proces postupného uvoľňovania pracovníkov z poľnohospodárstva zmenil v našich konkrétnych podmienkach v proces prekotného odlivu pracovných síl, s výrazne negatívnymi dôsledkami na rast poľnohospodárskej výroby. Príčiny tejto skutočnosti nespočívajú ovšem len v určitej jednostrannosti technického rozvoja v poľnohospodárstve. Z celého radu ďalších príčin treba spomenúť aspoň sústavné neplnenie plánov technického rozvoja, event. nedostatočný plánovaný technický rozvoj pre predpokladaný rast výroby v iných odvetviach. V dôsledku toho sa zabezpečovalo plnenie plánovaných úloh v dôležitejších odvetviach prekračovaním plánu pracovných síl. Priemysel a iné odvetvia priťahovali stále viac pracovných síl z poľnohospodárstva ako predpokladal plán. Veľká časť pracujúcich z poľnohospodárstva prechádzala do týchto odvetví viac ako ochotne vzhľadom na všeobecne známe výhody, predovšetkým v dôsledku neodolateľného pôsobenia stimulov hmotnej zainteresovanosti. Podrobnú analýzu by zaslúžila otázka, ako bol tento proces ovplyvňovaný sociálno-ekonomickou prestavbou poľnohospodárstva.

Nadmerný odliv pracovných síl nesie so sebou ďalšie negatívne dôsledky, predovšetkým zhoršenie vekovej štruktúry pracujúcich v poľnohospodárstve. S tým bezprostredne súvisí zhoršenie podmienok pre zvyšovanie kvalifikácie.

V ý v o j

vekovej štruktúry pracovníkov v poľnohospodárstve

Ako ukazuje skúmanie problematiky pracovných síl v poľnohospodárstve, má nadmerný odliv pracovníkov z tohto odvetvia ešte ďalšie nepriaznivé dôsledky, prejavujúce sa v zhoršení vekovej štruktúry. Ide o to, že redistribúciou sa nezmenšuje v rovnakej miere počet pracovníkov všetkých vekových skupín. Do priemyslu a ostatných odvetví odchádzajú predovšetkým mladé pracovné sily. To samo osebe je ovšem prirodzený zjav a pri správne usmerňovanom odlive týchto ve-

I. Prehľad o zmenách vekovej štruktúry stálych pracovníkov v poľnohospodárstve

Veková skupina v rokoch	V tis. osôb		Index 1962 1936	V %	
	1936	1962		1936	1962
15—19	438,7	55,8	12,7	13,3	4,2
20—29	768,4	139,6	18,2	23,3	10,5
30—39	626,6	243,4	38,8	19,0	18,3
40—49	550,8	215,5	39,1	16,7	16,2
50—59	481,5	324,5	67,4	14,6	24,4
nad 60	432,0	351,2	81,3	13,1	26,4
Spolu	3298,0	1330,0	40,3	100,0	100,0

kových skupín by sa veková štruktúra menila len pozvoľna. V dôsledku neúmerneho odlivu pracovníkov mladých vekových skupín sa však mení veľmi výrazne.

Ako vidieť, k najvýraznejšiemu poklesu podielu došlo práve vo vekových intervaloch 15—19 a 20—29ročných, pričom absolútny počet stálych pracovníkov je v nich teraz 8-, resp. 5násobne menší oproti roku 1936. Zo samotného vekového zloženia, aké sa teraz v našom poľnohospodárstve vytvorilo, vyplýva určitý nevyhnutný dôsledok pre budúce roky. Aj keby úplne prestal ďalší odliv pracovníkov z tohto odvetvia do iných odvetví a úplne sa zastavilo zmenšovanie každoročného prísunu mládeže prichádzajúcej do poľnohospodárstva, došlo by k ďalšiemu veľmi podstatnému zníženiu počtu stálych pracovníkov v dôsledku prirodzených úbytkov a invalidity v dvoch posledných vekových skupinách (nad 50 rokov), ktoré majú výše 50 % z celkového počtu stálych pracovníkov. Predpočty ukazujú, že len pôsobením týchto dvoch vplyvov poklesne počet stálych pracovníkov do konca desaťročia pod 1 mil. osôb.

Tak vytvorilo odčerpávanie pracovníkov z iných odvetví v uplynulom období vekovú štruktúru, ktorá sa sama stala činiteľom ďalšieho podstatného zmenšovania počtu pracovníkov v tomto odvetví. Z tejto skutočnosti vyplýva nutnosť dotovania poľnohospodárstva určitým množstvom strojov, ktoré by nahradili tieto ubývajúce pracovné sily. Tento, v určitom zmysle dodatočný fond mechanizačných a iných výrobných prostriedkov nie je náhradou za práve odčerpávané pracovné sily do iných odvetví (ako to bolo v minulosti), ale dodatok k tomu, čo sme nedostatočne uhradili poľnohospodárstvu za pracovné sily uvoľnené v minulom období.

Pravda, skutočný vývoj bude omnoho zložitejší. Predovšetkým musí sa zvýšiť objem výroby a tým sa nároky na výkony zmenšovaného počtu pracovníkov ešte viac zvýšia.

Vidíme, že odliv pracovníkov z poľnohospodárstva nebol len jednoduchým zmenšením počtu pracovníkov, ale zhoršovaním vekovej štruktúry sa stal zároveň hlavným činiteľom znižovania priemernej pracovnej výkonnosti (v porovnaní s pracovníkmi v priemysle) tej časti pracovníkov, ktorá v poľnohospodárstve zostala.

II. Veková štruktúra v priemysle a v poľnohospodárstve (v % z celkového počtu)

	Vekové intervaly			
	15—19	20—49	50—59	60 a viac
priemysel ¹⁾	12,1	67,3	16,2	4,4
poľnohospodárstvo ²⁾	5,4	51,0	27,8	15,8

¹⁾ Rok 1958.

²⁾ Rok 1960; do roku 1962 sa veková štruktúra v poľnohospodárstve ešte viac zhoršila a v priemysle sa pravdepodobne skôr zlepšila ako zhoršila.

Nadmerný odchod pracovníkov a s tým spojené zhoršovanie vekovej štruktúry sú vážnou brzdou zvyšovania celkovej úrovne kvalifikácie pracovníkov v tomto odvetví a je to ďalší brzdiaci činiteľ zvyšovania ich výkonnosti. Predovšetkým je na prvý pohľad a bez dokazovania zrejmé, že pracovníci najstarších vekových skupín majú podstatne menej (objektívnych) predpokladov i menej subjektívnej snahy o osvojenie potrebného minima technických, agro-a zootechnických poznatkov nut-

ných pre pracovnú činnosť vo veľkovýrobe na základe využívania moderných prostriedkov.

Druhý, a to nie menej významný aspekt tohto problému spočíva v tom, že pri naprostom nedostatku kvalifikovaných pracovníkov v tomto odvetví, odchádzali do iných odvetví práve tí, ktorí mali určitú kvalifikáciu.

Základné vývojové tendencie v oblasti pracovných síl, tj. nadmerné odčerpávanie do iných odvetví, prenikavé zhoršovanie vekovej štruktúry a z toho vyplývajúci priamy pokles priemernej pracovnej výkonnosti, ako aj prekážky rýchlejšieho zvyšovania kvalifikácie spôsobovali neracionálne využívanie existujúcej techniky a relatívne spomaľovanie technického rozvoja vôbec, znemožňovali dosiahnuť ešte podstatnejšie zvýšenie produktivity práce pri súčasnom zvyšovaní poľnohospodárskej výroby.

Základné úlohy reprodukcie pracovných síl pri vyrovnávaní ich výkonnosti na úroveň priemyslu

Plán ďalšieho vývoja (odčerpávania či prísunu a zmien v štruktúre) pracovných síl musí vychádzať dôsledne z potrieb zvyšovania poľnohospodárskej výroby a počítať s tým, že poľnohospodárstvo nie je nevyčerpatelným rezervoárom pracovných síl, z ktorého možno sústavne, bez ohľadu na výrobné úlohy v samotnom poľnohospodárstve a bez ohľadu na ich materiálno-technické zabezpečenie čerpať. Dnes je naprosto zrejmé, že ak sa má prekonať doterajšie zaostávanie poľnohospodárskej výroby, je nevyhnutne potrebné znížiť každoročné úbytky stálych pracovných síl, ktoré v posledných 3 rokoch dosahovali asi 110 tisíc osôb. Pretože, ako sme už ukázali, priemerné ročné prirodzené úbytky v tomto desaťročí relatívne vzrastú, je možné dosiahnuť tento nevyhnutný obrat len obmedzením odchodu pracovníkov mladších vekových skupín do iných odvetví a zvýšením prísunu nových pracovníkov z radov dorastajúcej mládeže zhruba na 40 tisíc osôb ročne. Mnohoročné skúsenosti nás znovu presvedčili, že tento obrat je možné dosiahnuť len na základe správneho uplatňovania zásad materiálnej zainteresovanosti a urýchleným vytváraním obdobných výrobných a spoločenských podmienok, aké majú pracujúci mimo poľnohospodárstva.

Zastaviť proces zhoršovania vekovej štruktúry a jej postupné zlepšovanie — to je jeden zo základných predpokladov priblíženia poľnohospodárstva k úrovni priemyslu v priemernej pracovnej výkonnosti. Neznamená to ovšem, že by poľnohospodárstvo malo, mohlo alebo dokonca muselo mať rovnakú vekovú štruktúru pracovníkov ako priemysel. I keby to bolo účelné, nebolo by to možné dosiahnuť v priebehu jediného desaťročia bez výraznej zmeny hmotného zabezpečenia v prospech pracovníkov v poľnohospodárstve oproti iným odvetviám. Kvantitatívne určenie zmien vo vekovej štruktúre stálych pracovníkov v poľnohospodárstve pre toto alebo nasledujúce desaťročie obdobne, ako kvantitatívne určenie celkových zmien v počte pracovníkov tohto odvetvia bude možné len na základe konkrétnych úloh v oblasti výroby a materiálno-technického zásobovania poľnohospodárstva.

Popri zvyšovaní pracovnej aktivity, prostredníctvom zlepšovania vekovej štruktúry pracovníkov v poľnohospodárstve má značný význam aj zvyšovanie pracovnej účasti žien na výrobe. Jednou z príčin ich nedostatočného zapojenia do výrobných činností je, okrem iného, úplne nadostatočná sieť sociálnych zariadení a nízka úroveň služieb poskytovaných vidieckemu obyvateľstvu. Rozvoj týchto zariadení a služieb uvoľní ďalšie ženské pracovné sily, event. umožní ženám pracujúcim v poľnohospodárskej výrobe podstatne vyššiu účasť na nej tým, že ich oslobodí

od domácich prác do tej miery, ako sa predpokladá u žien pracujúcich v priemysle. Pritom si ovšem musíme uvedomiť, že ani pri mimoriadne úspešnom riešení tohto komplexu otázok nemožno vyriešiť niektoré páľčivé otázky, ktoré vývoj prináša už teraz alebo prinesie v najbližších rokoch. Ide o to, že čím viac sa zmenšuje celkový počet pracovníkov v poľnohospodárstve a čím viac sa vybavuje toto odvetvie modernými prostriedkami, tým výraznejšie vystupuje do popredia nutnosť zabezpečiť v bilancii pracovných síl práve mužské pracovné sily mladších vekových skupín. Tak napr. ženské pracovné sily nie sú dosť vhodné pre trvalú alebo dlhodobejšiu prácu na ťažkých mechanizačných prostriedkoch počnúc od kolesových traktorov.

Otázka, či moderná vysokomechanizovaná a v optimálnej miere špecializovaná poľnohospodárska výroba poskytne pre pracovnú činnosť žien objektívne priaznivejšie alebo menej priaznivé predpoklady ako priemysel, vyžaduje ďalšie starostlivé skúmanie podľa konkrétnych výsledkov budúceho vývoja. Okrem iného bude vyžadovať, aby bola stanovená nomenklatúra poľnohospodárskych prác vhodných pre ženy.

Priblíženie poľnohospodárstva priemyslu v úrovni pracovnej výkonnosti je v rozhodujúcej miere závislé na vybavenosti práce modernými výrobnými prostriedkami a s tým súvisiacim veľmi výrazným zvýšením kvalifikácie základnej masy pracujúcich, ako aj zvýšením podielu stredne technických kádrov a odborníkov s vysokoškolským vzdelaním. Pochopiteľne, že neide o to, aby napr. objem základných výrobných fondov, objem strojov alebo objem obrátových prostriedkov na jedného pracovníka bol rovnaký v poľnohospodárstve ako v priemysle. I medzi rôznymi priemyselnými odvetviami sú v tomto ohľade veľmi podstatné — odôvodnené alebo neodôvodnené — rozdiely a neexistujú nijaké dôvody, ktoré by nás oprávňovali tvrdiť, že konkrétna miera týchto rozdielov bude taká alebo onaká. Nie je vylúčené; že vybavenosť práce výrobnými prostriedkami alebo aspoň niektorými skupinami výrobných prostriedkov, napr. strojmi, bude v poľnohospodárstve vyššia ako v niektorých odvetviach či v celom priemysle. V niektorých kapitalistických krajinách s vyspelým poľnohospodárstvom sa taká situácia už vytvorila a považuje sa nielen za možnú, ale ekonomicky za úplne oprávnenú.

Tak isto z toho nevyplýva, že poľnohospodárstvo má či musí dosiahnuť tú či onú úroveň kvalifikácie v porovnaní s priemyslom, vyjadrenú rôznymi kvantitatívnymi ukazovateľmi.

No z intenzity vybavenia práce modernými výrobnými prostriedkami a z veľkovýrobných foriem reprodukčného procesu v socialistickom poľnohospodárstve, ktoré musí v čo najväčšom rozsahu využívať najnovšie výsledky vedy, vyplýva, že terajšiu mimoriadne nízku úroveň kvalifikácie treba podvihnúť v krátkom období 10—15 rokov na omnoho vyšší stupeň.

III. Prehľad o úrovni kvalifikácie pracovníkov v čs. národnom hospodárstve v r. 1960 (v % z priemerného evidenčného počtu)

	Odborníci celkom	Odborníci s vysokoškolským vzdelaním	Odborníci so stredoškolským vzdelaním
národné hospodárstvo celkom	13,0	2,6	10,4
z toho: priemysel	11,3	1,2	10,1
poľnohospodárstvo	1,7	0,3	1,4

Podľa predbežných predpokladov sa má podiel odborníkov zo zníženého počtu pracovníkov v poľnohospodárstve do roku 1970 zvýšiť na 13 %, teda na úroveň v celom národnom hospodárstve z roku 1960. Pritom podiel odborníkov s vysokoškolským vzdelaním sa má zvýšiť na 5,6 % a odborníkov so stredoškolským odborným vzdelaním na 7,4 %. Znovu zdôrazňujeme, že z kvantitatívneho porovnania týchto a podobných údajov s priemyslom nemožno zistiť, či je príslušné odvetvie dostatočne či nedostatočne nasýtené odborníkmi, ako z predvojnového a z terajšieho pomeru pracovníkov v priemysle a poľnohospodárstve nemožnorobiť závery o nasýtenosti či relatívnej prebytočnosti pracovných síl. V rámci samotného poľnohospodárstva budú existovať podstatné rozdiely medzi odvetviami, a to i podľa stupňa špecializácie podnikov, ktoré budú ovplyvňovať potrebu odborníkov.

Na celkovom počte odborníkov s vysokoškolským a stredoškolským odborným vzdelaním, ako aj na ich pripravenosti, spôsobe i formách začlenenia do výrobných poľnohospodárskych podnikov závisí hlavne úroveň riadiacej práce. Bez dostatočného stupňa nasýtenosti poľnohospodárstva týmito odborníkmi nemožno vytvoriť a v širokom rozsahu výroby uplatniť najracionálnejšie formy organizácie a riadenia výroby.

Nie menej významným, v mnohých ohľadoch ovšem značne zložitejším aspektom zvyšovania kvalifikácie a na tomto základe priemernej pracovnej výkonnosti je zabezpečenie potrebného počtu mechanizátorov — kvalifikovaných traktoristov, kombajnériov, opravárov, údržbárov elektrickej siete a zariadení, údržbárov pre melioračné zariadenia ap. Pri zisťovaní potrebného počtu týchto odborníkov treba vychádzať z plánovaného stavu fyzických traktorov (pri zabezpečení aspoň 2 vyškolených traktoristov na 1 traktor), kombajnov, aut a iných zložitých poľnohospodárskych strojov a ďalších mechanizačných prostriedkov. V podmienkach špecializovanej a mechanizovanej veľkovýroby musí si ovšem základná časť pracujúcich osvojiť minimálny rozsah agro- a zootechnických znalostí.

Súčasný stav vekovej štruktúry mužských pracovných síl je taký, že už koncom tohto desaťročia by ani zďaleka nestačil k obsluhu mechanizačných prostriedkov, ktoré bude mať poľnohospodárstvo k dispozícii. Tento problém je možné a naprosto nevyhnutné riešiť podstatným zvýšením každoročných prísunov (cca 30 tisíc do roku 1965 a cca 40 tisíc do roku 1970) dorastajúcej mládeže a zvýšením podielu chlapcov z 36—40 % takmer na 50 %. Len za tohto predpokladu a za predpokladu, že každý traktorista bude aktívne vykonávať túto profesiu približne 12—14 rokov, bude možné dosiahnuť lepšie využitie mechanizačných prostriedkov (vyššiu smennosť) oproti súčasnému stavu. Po tejto dobe (12—14 rokov) možno s nimi počítať na práce v dielňach (opravy, údržba) a na práce pri sezónne využívaných mechanizačných prostriedkoch ako sú mlátačky, silážne, repné, kukuričné a iné kombajny.

* * *

Kvantitatívne charakteristiky úloh v oblasti vývoja počtu pracovných síl, ich štruktúry podľa veku, pohlavia a kvalifikácie, ktoré treba splniť do roku 1970, nemožno vyvodzovať z porovnávania terajšej alebo budúcej úrovne priemyslu. Sú závislé predovšetkým na veľkosti výrobných úloh, ako aj na rozsahu, zložení a technicko-ekonomickej účinnosti dodávaných výrobných prostriedkov, ktoré budú v rozhodujúcej miere určovať aj vývoj produktivity práce a podstatne ovplyvnia špičkové potreby pracovných síl. Charakter a súčasný stav problematiky vyžaduje, aby bola omnoho starostlivejšie a sústavnejšie analyzovaná vo všetkých podnikoch a na všetkých stupňoch riadenia; porovnávanie s poľnohospodárstvom iných, vhodne volených krajín nám dá hodne podnetov.

Nakoniec všetky opatrenia a vplyvy, ktoré podmieňujú a budú ovplyvňovať vývoj priemernej pracovnej výkonnosti, sa prejaví v tempe zvyšovania produktivity živej práce v poľnohospodárstve. Hlavným článkom pri vyrovnávaní poľnohospodárstva na úroveň priemyslu v tomto ohľade je dosiahnuť rýchlejšie tempo rastu produktivity práce v poľnohospodárstve ako v priemysle. To za prvé. A za druhé, aby úspory živej práce, dosiahnuté na základe tohto zvýšenia, boli na rozdiel od minulých rokov použité v podstatnej miere v odvetví poľnohospodárstva a dočasne neprevádzajú pracovné sily do iných odvetví, event. len v nepatrnej miere.

I keď sme došli k záveru, že poľnohospodárstvo prestane byť v najbližších rokoch zdrojom pracovných síl pre iné odvetvia, ukazuje sa, že v dôsledku ich nerovnomerného územného rozloženia sa vytvorili menšie územné celky (okresy a ich časti) na jednej strane s mimoriadne veľkým nedostatkom a inde s prebytkami pracovných síl.

Využitie zdrojov pracovných síl týchto prebytkových obvodov je možné len na základe primerane presného určenia ich počtu, štruktúry a rozmiestnenia. K tomu máme v súčasnej dobe podklady značne nižšej úrovne než je evidencia kvalitatívnej a kvantitatívnej reprodukcie najdôležitejších výrobných prostriedkov.

Možnosť využitia značne obmedzených zdrojov pracovných síl ostáva nevyužitá v dôsledku subjektívnych nedostatkov bilančných rozborov zdrojov a potrieb predovšetkým priamo v poľnohospodárskych závodoch, tak i ďalších subjektívnych organizačných nedostatkov v maximálnom využití miestne viazaných zdrojov (žien z domácnosti), ako podmienky pre uvoľnenie ďalších pracovných síl. Zanedbávanie týchto zdrojov je jednou z príčin značného plytvania pracovnými silami.

Úloha vyrovnáť poľnohospodárstvo na úroveň priemyslu v oblasti pracovných síl, ich kvalifikácie a v produktivite práce je veľmi zložitým problémom. Pri skúmaní možností a ciest jeho riešenia nemožno vychádzať z vonkajších, kvantitatívnych porovnaní s priemyslom. Musí vychádzať z vlastných, vnútorných potrieb reprodukčného procesu v poľnohospodárstve. Kritériom správnosti plánovaných a realizovaných opatrení bude postupné zvyšovanie stupňa (miery) uspokojovania potrieb našej spoločnosti poľnohospodárskymi výrobkami z vlastných zdrojov.

K otázce zvyšování úrovně normování práce v zemědělství na úroveň v průmyslu

Inž. Jaroslav KADLEC
Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha

Úvod

S postupujícím rozvojem výrobních vztahů v zemědělství neustále roste význam normování práce, jež v současné době do značné míry ovlivňuje již téměř veškerou výrobní a řídicí činnost v zemědělském závodě.

Technicky zdůvodněná výkonová norma je především spolehlivým měřítkem vykonané práce, neboť udává společensky nutnou spotřebu živé práce na jednotku produkce. Avšak práce by nebyla dostatečně normativně určena, kdybychom vedle normální doby jejího trvání současně nestanovili, jak a za jakých podmínek má být vykonána a jakou kvalifikaci má mít pracovník, má-li normovanou práci vykonávat kvalitně. Proto součástí normování práce je nejen normování výkonu, ale i normování pracovních postupů, tvorba technickoorganizačních norem, a třídění prací podle jejich požadavků na kvalifikaci pracovníků.

Z uvedeného obsahu normování práce vyplývá jeho význam. Jako měřítko vykonané práce se výkonových norem užívá při jejím plánování, řízení, evidenci a odměňování. Protože se při stanovení technicky a ekonomicky zdůvodněných výkonových norem uvažují vždy racionální pracovní postupy a pokroková skladba technickoorganizačních podmínek vykonávané práce, přispívá normování práce ke zhuspodaření výroby, ke zlepšení organizace práce a pracoviště a k rozšiřování pokrokových pracovních metod. Stanovení nezbytných kvalifikačních požadavků umožňuje účelně rozmisťovat pracovní síly, plánovitě zvyšovat jejich kvalifikaci a odstupňovat odměnu za práci podle jakosti práce.

Stále rostoucímu významu normování práce však zatím neodpovídá ani kvalita používaných výkonových norem, ani úroveň organizačního zajištění jejich tvorby v zemědělství, především v jednotných zemědělských družstvech. Je proto na místě trvale se zabývat otázkou zvyšování úrovně normování práce v zemědělství s cílem přiblížit ji úrovni normování práce v průmyslu, a to nejen na úseku tvorby a používání norem výkonových, ale i norem pracovních postupů, norem technickoorganizačních a norem kvalifikačních.

Četné návrhy na zlepšení situace mohou vyplynout již ze srovnání současného stavu normování práce v zemědělské výrobě s jeho stavem ve výrobě průmyslové,

přičemž ovšem nelze pustit ze zřetele vývojové tendence, jež se rýsují v oblasti normování průmyslových prací, prací v dopravě a ve stavebnictví.

Díleč otázkou při řešení daného problému bude vyrovnání úrovně normování práce v jednotných zemědělských družstvech a ve státních statcích.

Z jednotlivých úseků normování práce zatím v zemědělství nejdále pokročilo řešení metodických otázek normování výkonu. Shrňme proto některé dosud získané zkušenosti a hledejme cestu jejich uplatnění v další normotvorné činnosti.

Zajistit zvýšení kvality výkonových norem

Hlavním cílem, sledovaným v současné době při normování výkonu, je zvýšení kvality používaných výkonových norem.

Podle údajů ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství byly v roce 1961 plněny výkonové normy pro zemědělské práce ve státních statcích na 109—123 %, což svědčí o celkově uspokojivé úrovni nových výkonových norem, použitých při přestavbě soustav dělnických mezd ve státních statcích. (O plnění výkonových norem v jednotných zemědělských družstvech není zatím přehled, neboť družstva nevedou evidenci odpracovaného času.) Nedostatkem však je, že výsledné procento plnění norem ve státních statcích je průměrem hodnot s poměrně velkým koeficientem rozpětí řady. Znamená to, že výkonové normy na některé práce nejsou plněny, zatímco výkonové normy na jiné práce jsou poměrně vysoko překračovány. Stejný jev zjišťujeme i při sledování plnitelnosti norem na stejnou práci, konanou za různých pracovních a výrobních podmínek.

To je vyvoláno především těmito třemi příčinami:

1. rozdílnou výkonností pracovníků,
2. používáním některých norem a normativů technicky a ekonomicky nezodpovědných,
3. nesouladem mezi pracovními podmínkami, uvažovanými při stanovení technicky a ekonomicky zodpovědné normy a podmínkami na pracovišti, kde je výkonová norma uplatňována.

První příčina zůstane trvalým zdrojem rozdílů v plnění výkonových norem, i když soustavným školením, výcvikem a praxí je možno rozdíly ve výkonech jednotlivých pracovníků na stejné práci do značné míry zmenšovat.

Druhá příčina úzce souvisí s metodikou stanovení norem a normativů a s organizačním zajištěním jejich tvorby. Na tomto úseku je největší možnost uplatnit v zemědělství zkušenosti z normování práce v průmyslu.

Třetí příčina je mimořádně závažná právě v zemědělství, kde dochází k častým změnám podmínek, za nichž je práce konána a kde hodnocení vlivu pracovních podmínek na výkon je značně obtížné, obtížnější než v průmyslu. Problém diferenciací výkonových norem s ohledem na podmínky práce na daném pracovišti považujeme za jeden z nejzávažnějších současných problémů normování práce v zemědělství.

Při jeho řešení půjde především o důsledné uplatnění dvou základních zásad pro stanovení výkonových norem:

1. Výkonová norma pro určitou práci nebo operaci má vyjadřovat jen společensky nutnou spotřebu pracovního času dělníků, kteří pracují ve stejných pracovních podmínkách a mají pro jakostní vykonávání této práce potřebnou kvalifikaci,

2. Výkonová norma má být stanovena pro ekonomicky nejvýhodnější výrobní a pracovní podmínky normované práce, které jsou na pracovišti uskutečnitelné a přitom nejsou v rozporu se zásadami hygieny a bezpečnosti práce.

V současné době půjde o vytvoření předpokladů pro důsledné uplatňování obou zásad v praxi, a tím o zajištění požadované kvality výkonových norem.

Výkonová norma ukazatelem společensky nutné spotřeby pracovního času dělníka

Společensky nutná spotřeba pracovního času dělníka je dána stupněm intenzity práce a stupněm zapracování pracovníka. Oba stupně mají být na společenském průměru. Společensky průměrná pracovní intenzita a průměrný stupeň zapracování pracovníků se zjišťují měřením spotřeby času při práci konané na velkém počtu pracovišť při stejných pracovních podmínkách, a to nikoliv měřením spotřeby času na práci jako celek, ale až po jejím rozboru na jednotlivé úseky práce a na pracovní úkony, včetně nutných přestávek v práci.

Funkcionáři jednotných zemědělských družstev a odborní pracovníci státních statků sami nemají zpravidla možnost zjišťovat spotřebu času větším počtem opakovaných měření a tak nemají ani možnost posoudit, zda jimi stanovená spotřeba pracovního času odpovídá společenskému průměru intenzity práce a společensky průměrnému stupni zapracování, nebo jak dalece se jim blíží. Proto jsou pro potřebu jednotných zemědělských družstev a státních statků vydávány ministerstvem zemědělství, lesního a vodního hospodářství jednotné celostátní výkonové normy a normativy času. Jednotné výkonové normy, vydávané pro jednotná zemědělská družstva, bývají někdy označovány názvem „vzorové výkonové normy“ a družstvům je doporučeno, aby podle nich stanovila své místní výkonové normy, při jejichž určování se má přihlížet k místním pracovním podmínkám.

Pro zaměstnance státních statků jsou jednotné výkonové normy závazné a je možno je měnit jen v případech, kdy se místní technickoorganizační podmínky na pracovišti výrazně liší od podmínek předvídaných při stanovení norem.

V zemědělství se používá jednotných výkonových norem již od roku 1950. Teprve později došlo k vypracování a použití jednotných výkonových norem i ve výrobě průmyslové. V tomto směru mělo tedy zemědělství vůči průmyslu určitý předstih. Dnes však jde o změnu kvalitativní náplně tvorby výkonových norem, zařazených do sborníků jednotných výkonových norem.

Sborníky budou vypracovány s použitím normativů pro jednotlivé části pracovních operací, přičemž normativní hodnoty budou stanoveny na podkladě vzorových technickoorganizačních výkonových norem. Tento nový systém tvorby norem povede k důslednějšímu sblížení normování výkonu s technologickou stránkou výroby, což si vyžádá úzké spolupráce technologů a normovačů na tvorbě normativů času.

Při tvorbě sborníků se počítá s možností jejich používání i v jednotných zemědělských družstvech, čímž by byl vytvořen jeden z důležitých předpokladů pro odstraňování zbytečných rozdílů ve způsobu odměňování pracovníků státních statků a členů jednotných zemědělských družstev.

Ve sbornících by měla být uplatněna zásada stanovit normativy, respektive normy času pro všechny práce v pracovním procesu bez

ohledu na používanou formu odměny za práci, aby mohlo být používáno technicky a ekonomicky zdůvodněných norem nejen při úkolové odměně za práci, ale i při plánování a kontrole všech prací v zemědělské výrobě.

Pracovní procesy v zemědělství se rychle mění s postupující mechanizací a automatizací prací. Z tohoto důvodu bude nutno soustavně doplňovat a zpřesňovat odvětvovou metodiku normování výkonu, zejména pokud jde o metody diferenciací výkonových norem podle velikosti hlavních činitelů trvání operace, tvorbu norem obsluhy, stanovení velikosti obecně nutných přestávek v práci, normování práce v četách apod.

Důležitým úkolem při normování výkonu při zemědělských pracích zůstává volba vhodných měřítek vykonané práce. V této souvislosti půjde zejména o přezkoušení možnosti posuzovat vykonanou práci při určování úkolové sazby nikoliv podle množství vykonané práce (při dodržení stanovené kvality), ale podle jejích výsledků. Tento problém je specifický pro zemědělskou výrobu, kde technologický proces je jen v některých svých fázích překryt procesem pracovním.

Má-li výkonová norma vyjadřovat jen společensky nutnou spotřebu času, je nutno rozhodně odmítnout snahy řešit úpravami výkonových norem některé otázky odměňování práce nebo otázky výslovně organizační (například úmyslné změkčování výkonových norem na práce, o něž je mezi členy jednotných zemědělských družstev relativně menší zájem, úpravy norem spotřeby práce v živočišné výrobě státních statků s cílem zabránit vysokému pokračování norem obsluhy apod.).

Normování pracovních postupů

Technicky zdůvodněnou výkonovou normu je možno stanovit jen na předem určený pracovní postup. Při jeho volbě bývá často nutný výběr mezi několika možnými způsoby vykonávání práce a několika pracovními postupy, přičemž dochází k úzké spolupráci normovače a technologa (agrotechnika, zootechnika aj.). Normovač metodami technického normování práce zjišťuje, která z možných variant pracovního postupu je ekonomicky nejvýhodnější, přičemž používá některých technických údajů, sdělených mu technologem.

V zemědělství byla otázce pracovních postupů a ekonomicky nejvýhodnější skladby technickoorganizačních podmínek vykonávané práce věnována až dosud jen zcela podřadná pozornost. Zatímco v průmyslové výrobě jsou pracovní postup a technickoorganizační podmínky pro normovanou pracovní operaci vždy předem podrobně vypracovány, písemně a nejčastěji i graficky zaznamenány odborně školenými specializovanými techniky, existuje v zemědělské výrobě dosud značná pestrost používaných pracovních postupů, jejichž ekonomická efektivnost a vhodnost pro konkrétní pracovní podmínky není zpravidla známa. Ani zemědělský výzkum se zatím studiem pracovních postupů a vypracováním technickoorganizačních norem seriózně nezabývá. V praxi rozhoduje o pracovním postupu zpravidla až těsně před započítáním práce buď příslušný technik nebo někdy dokonce družstevník nebo zaměstnanec státního statku sám. Velká variabilita používaných pracovních postupů ztěžuje normování výkonu

a bývá častou příčinou, proč se jednotné výkonové normy v praxi neosvědčují. Stává se tak v případech, kdy se při stanovení výkonových norem počítá s pracovním postupem, který se liší od postupu při práci skutečně použitého. Proto považujeme za účelné zařadit studium a vypracování vzorových pracovních postupů pro zemědělské práce a technickoorganizačních norem mezi úkoly centrálních zemědělských orgánů a zemědělského výzkumu. Vypracované optimální pracovní postupy bude nutno vhodnými formami propagovat a stanou se základem pro vypracování jednotných technicky a ekonomicky zdůvodněných norem.

V této souvislosti je třeba zdůraznit význam normování pracovních postupů pro studium nových pracovních metod. Z praxe je známo, že dělníci při práci často nedodržují předepsaný nebo obvyklý pracovní postup. Někdy má takové porušení pracovní kázně za následek zhoršení kvality výrobků, zvýšení spotřeby materiálu, nadměrné opotřebení stroje apod. V jiných případech však přijde pracovník na zlepšený pracovní postup, který mu umožňuje zkrátit pracovní čas na jednotku výroby nebo mu ulehčuje námahu při práci, aniž by se zhoršila kvalita výrobku, nebo jiný ukazatel výroby. Normování práce pomáhá zjišťovat a hodnotit odchylné pracovní postupy a rozšiřovat zlepšené pracovní postupy mezi pracovníky, kteří pracují na téže nebo podobné práci za stejných nebo podobných technickoorganizačních podmínek.

Soulad mezi výkonovou normou a pracovními podmínkami

Každá výkonová norma je stanovena pro práci, konanou určitým způsobem a za pracovních podmínek v charakteristice normy přesně vymezených, ať už v jedné nebo několika přípustných variantách. Uvedli jsme, že při stanovení normy se nelze spokojit s jakýmkoliv danými podmínkami na pracovišti, ale je nutno usilovat o vytváření podmínek umožňujících minimální spotřebu živé a minulé práce. Z tohoto hlediska nelze chápat jednotné výkonové normy jako měřítko výkonu pro průměr různých pracovních podmínek, ale jako soubor výkonových norem pro nejčastěji se vyskytující pracovní podmínky a pro jejich pokrokovou skladbu. Při podstatně rozdílných podmínkách na pracovišti, zejména, jsou-li tyto rozdíly dlouhodobě platné a jejich vliv na výkon pracovníka významný, je třeba stanovit odlišné výkonové normy.

Je ovšem třeba, aby v souborech jednotných výkonových norem pro zemědělské práce byly podmínky, s nimiž se při stanovení norem počítalo, popsány podrobněji než tomu bylo dosud. Pak nebude docházet k dosud tak častému paušálnímu používání jednotných výkonových norem bez ohledu na dané podmínky na pracovišti.

Pracovní podmínky pro výrobu stejného výrobku mohou být i při dodržení druhé základní zásady normování výkonu na různých pracovištích různé. Jim bude odpovídat i různě veliká, technicky zdůvodněná spotřeba pracovního času. Podmínky, jež umožňují nižší spotřebu času než jiné podmínky, označujeme za pokrokové neboli progresivní a bude jim odpovídat nižší norma času. Nepřesně se však taková norma označuje někdy za normu progresivní. Progresivní není norma, ale progresivními jsou pracovní podmínky, technické vybavení pracoviště, použitá technologie, organizace práce apod. Proto je rovněž nesprávné

hovořit o zpevňování výkonových norem. Daným podmínkám může při plném uplatnění obou základních zásad normování výkonu odpovídat jen jedna výkonová norma, která nesmí být měněna, dokud nenastala podstatná změna v technických nebo organizačních podmínkách práce (nebo pokud nedošlo při výpočtu normy k prokazatelné chybě, a to nejen chybě početní, ale i k chybnému zjištění pracovních podmínek). Změnil-li se však pracovní podmínky, je nutno změnit i výkonovou normu, neboť mezi výkonovou normou a podmínkami práce musí být vždy soulad.

Úkolem organizátorů výroby i ostatních pracujících je usilovat o neustálé zlepšování pracovních podmínek na pracovišti a tím o vytváření předpokladů pro dosahování vyšší produktivity práce. Máme na mysli především změny technického vybavení pracoviště, změny organizace práce, melioraci pozemků, zlepšování pracovního prostředí apod. Specifickou zvláštností zemědělské výroby jsou změny pracovních podmínek, vyvolávané v rostlinné výrobě vlivem povětrnosti. Jejich hodnocení zůstává důležitým a trvalým úkolem normování výkonu v zemědělství. Mimo toho je nutno přesvědčovat se plánovitou revizí výkonových norem o tom, zda používané výkonové normy odpovídají pracovním podmínkám, s nimiž se počítalo při jejich stanovení.

Pro některé druhy prací, např. pro práce v dopravě, v pomocné a přidružené výrobě aj., bude možno převzít některé výkonové normy z odpovídajících průmyslových odvětví, z dopravy nebo ze stavebnictví. Předpokladem pro tyto akce bude ovšem zavádění prvků průmyslové organizace práce a pracovišť do zemědělství. Jen tak bude možno zajistit soulad mezi výkonovou normou a předpokládanými pracovními podmínkami.

Praxe průmyslových odvětví může být pro zemědělství vzorem i při zavádění důkladné a systematické evidence plnění výkonových norem. V této souvislosti budou muset především jednotná zemědělská družstva v nejbližší době seriózně vyřešit otázku evidence odpracovaného času, jež je nezbytným předpokladem pro kontrolu plnění výkonových norem. Příklady některých státních statků i jednotlivých zemědělských družstev (např. JZD Budovatel ve Šmolovech v okrese Havlíčkův Brod) ukazují, že je nutno použít při evidenci plnění výkonových norem i strojů pro zpracování dřevných štítků.

Tvorba kvalifikačních norem

V třídění prací v tarifních soustavách existuje zatím značná nejednotnost mezi státními statky a jednotnými zemědělskými družstvy, vyvolaná odlišným a nekoordinovaným řešením těchto otázek v obou sektorech. Domníváme se však, že existuje reálná možnost uplatnit v obou sektorech nejen jednotné normy výkonové, ale i některé jednotné normy kvalifikační. Doporučujeme, aby při snahách o unifikaci směrnic pro třídění prací v tarifních soustavách bylo dbáno především těchto zásad:

1. Důsledně rozdělit do tříd nejen všechny práce, ale i všechny profese. Prakticky to bude znamenat zařadit do tarifních tříd i práce v živočišné výrobě a zavést kvalifikační třídy pro všechny pracovníky v jednotlivých zemědělských družstvech včetně funkcionářů.

2. Při vypracování návrhu tarifně kvalifikačního katalogu pro funkcionáře jednotných zemědělských družstev zdůraznit význam požadované kvalifikace dané především znalostmi, dovednostmi a praxí, s přihlédnutím k velikosti závodu a intenzitě výroby. Přiliš však nepřeceňovat význam rozsahu práce, neboť ve větších hospodářských jednotkách pracuje úměrně větší počet funkcionářů. Při posuzování intenzity výroby mít na zřeteli, že tarifním zařazením nelze vyřešit všechny otázky odměňování práce. Část odměny za dosažení a zvýšení plánované intenzity výroby bude funkcionářům poskytována v premiích za výsledky hospodaření.

3. Snížit počet kritérií pro zařazování prací a profesí do tarifních tříd. Povede k tomu především důsledné zavedení dvou systémů třídění prací:

- a) třídění prací podle nároků práce na pracovníka,
- b) třídění prací podle druhu pracovního prostředí, v němž jsou práce konány.

Podle usnesení V. sjezdu JZD má být při třídění prací v jednotných zemědělských družstvech uvažována složitost práce, její namáhavost a význam pro výsledky hospodaření družstva. Podle našeho názoru jsou složitostí práce míněny nároky na znalosti potřebné k vykonávání práce, na zručnost, danou jednak výcvikem, jednak praxí, nároky na výdej svalové a nervové energie při práci i na odpovědnost, jež je s konáním práce spojena. Podle tohoto pojetí se při posuzování složitosti práce přihlíží do určité míry i k její namáhavosti (k výdeji svalové a nervové energie při práci), ovšem s výjimkou té namáhavosti práce, jež je způsobena pracovním prostředím. Proto není třeba uvádět namáhavost práce jako samostatné hledisko pro třídění prací.

Rovněž třetí hledisko užívané pro třídění prací v tarifních soustavách v jednotných zemědělských družstvech je třeba pominout, neboť k významu práce pro výsledky hospodaření družstva se má přihlížet při vypracování premiových řádů. K tomuto návrhu nás vede mj. i okolnost, že význam práce pro výsledky hospodaření družstva se může v jednotlivých letech nebo i v průběhu jednoho roku měnit (např. v závislosti na počasí při sezónních pracích). Tyto změny může lépe postihnout kvalitně stanovená premie než tarifní třída, která přece nemůže být závislá v daném případě na počasí.

4. Vypracovat metodu pro zařazování prací a pracovníků do tříd podle kvalifikačních hledisek, a to odděleně podle nároků, které klade práce na pracovníka a podle nároků pracovního prostředí. Usilovat o to, aby vhodnou klasifikací prací a profesí byla nejen zajištěna odměna podle jakosti práce, ale i vzbuzen větší zájem pracovníků na zvyšování kvalifikace a tím vytvořen jeden z předpokladů, jak odstranit dosavadní zaostávání kvalifikace pracovníků v zemědělství za rozvojem techniky a technologie. Při vypracování metodiky třídění prací a profesí usilovat o možné uplatnění stejných zásad v jednotných zemědělských družstvech a ve státních statcích.

* * *

Zvláštní péči je nutno věnovat zvyšování kvalifikace kádrů pro normování práce, zvláště v jednotných zemědělských družstvech, kde se normováním práce zabývali dosud jen členové komisí pro normování práce a eventuálně někteří členové představenstva družstva nebo účetní. Prakticky však žádný z těchto pracovníků není seznámen se zásadami technického normování práce, neboť není

organizováno soustavné jejich školení v tomto oboru. Proto by mělo být co nejdříve připraveno a uskutečněno vyškolení alespoň některých členů komisí pro normování práce v družstvu, a to především v otázkách tvorby místních norem a úpravy jednotných výkonových norem s ohledem na dané podmínky v družstvu. I v tomto směru by měly být pro zemědělství vzorem poměry v naší průmyslové výrobě, kde pracují školení a pravidelně doškolovaní normovači a referenti práce a mezd.

Úloha zbožních vztahů v upevňování ekonomického svazku a ve vyrovnání důchodů družstev a družstevníků v různých výrobních oblastech

Doc. CSc. Gabriela OLMOVÁ
Vysoká škola ekonomická, Praha

Existence dvou forem socialistického vlastnictví a dvou různých stupňů zespolčenštění výrobních prostředků je za socialismu objektivní nutností a vyžaduje různé cesty, jimiž dělnická třída a pracující rolnictvo přecházejí k socialismu a komunismu.

Ekonomické postavení družstevních závodů se za socialismu odlišuje od ekonomického postavení státních socialistických podniků. Družstva jsou z jedné strany samostatnými vlastníky výrobních prostředků a vyráběné produkce, oddělenými od vlastnictví ostatních družstevních vlastníků a od všelidového vlastnictví. Rozhodují o výrobě, o rozdělování prostředků a práce do jednotlivých odvětví, disponují vyrobenou produkcí a příjmy z prodeje výrobků, rozhodují o jejich rozdělování.

Z druhé strany jsou však jednotlivá družstva nedílnou součástí socialistického hospodářství, vyvíjejí se pod rozhodujícím vlivem státního všelidového vlastnictví. Družstevníci nejsou jen samostatnými vlastníky výrobních prostředků, ale zároveň i spoluvlastníky všelidových výrobních prostředků a vyráběných výrobků a jsou tak spojeni s celým národním hospodářstvím. Družstva nejsou ponechána samostatnému, od národního hospodářství oddělenému vývoji. Jsou zahrnuta do soustavy národního hospodářství, rozvíjejí se plánovitě na základě stejných ekonomických zákonů platných pro celé národní hospodářství. Socialistická společnost přistupuje k družstvům jako k jednomu článku jednotného národního hospodářství, určuje rozsah a zaměření výroby v něm, ve značné míře působí i na rozdělování práce a prostředků mezi jednotlivá odvětví. Všechny základní otázky, týkající se rozvoje družstevního sektoru, jako je tempo rozšířené reprodukce, rozvoj techniky a socialistické velkovýroby, produktivity práce, růst osobních důchodů a celkové životní úrovně družstevníků atd., se řeší pod přímým vlivem socialistické společnosti. To nutně ovlivňuje i ekonomické postavení družstev jako samostatných vlastníků výrobních prostředků a vede k tomu, že je můžeme jen v určité míře charakterizovat jako samostatné, ekonomicky oddělené vlastníky. Jejich ekonomická samostatnost je jen relativní.¹⁾

Ekonomické postavení družstev se rozvojem socialistického hospodářství mění. K podstatným změnám v ekonomickém postavení druž-

¹⁾ Rozhodující vliv státního všelidového vlastnictví na družstevní vlastnictví je základem toho, že družstva mají socialistický charakter.

stevních podniků v národním hospodářství bude docházet v nejbližších letech, zejména v souvislosti s perspektivou sbližování dvou forem socialistického vlastnictví. K tomuto sbližování nebude však docházet na základě omezování družstevního hospodaření, ale naopak na základě plného rozvoje družstevní formy, na základě dalšího posilování družstevního vlastnictví, upevňování socialistického charakteru družstev a přibližování vnitřních principů družstevního hospodářství principům hospodaření ve všelidových podnicích. Úloha družstev jako do určité míry samostatných vlastníků a hospodářů na půdě bude dále posilována. Jejich ekonomické postavení jako socialistických vlastníků a jako do jisté míry samostatných hospodářů na sdružené nebo svěřené půdě se bude upevňovat. To ovšem nevylučuje, ale naopak předpokládá rostoucí vliv státního všelidového vlastnictví na vlastnictví družstevní.

V souvislosti s rozvojem družstevního vlastnictví a upevňování družstev jako socialistických vlastníků a hospodářů na půdě vzniká řada problémů, týkajících se dalšího rozvoje ekonomických vztahů mezi všelidovým a družstevním vlastnictvím. Trvalé ekonomické spojení mezi průmyslem a zemědělstvím a vzájemná výměna činnosti mezi nimi jsou při rozvinuté dělbě práce (která se s vývojem výrobních sil společnosti dále prohlubuje) nutnou objektivní podmínkou reprodukce v celém národním hospodářství. Avšak způsob a formy jsou různé v závislosti na úrovni rozvoje výrobních sil a celkové úrovni rozvoje výrobních vztahů v průmyslu a zemědělství a zároveň závisí ve značné míře na základních politických a ekonomických úkolech daného období budování socialismu a komunismu.

Za socialismu se rozvíjí v podstatě dvě základní formy výměny činnosti mezi všelidovým průmyslem a družstevním zemědělstvím: jednak přímé, bezprostřední výrobní spojení průmyslu a zemědělství, jímž se uskutečňuje přímá výměna činnosti mezi těmito odvětvími, jednak nepřímé výrobní spojení průmyslu a zemědělství uskutečňované prostřednictvím vzájemné směny výrobků na trhu koupí a prodejem zboží. V obou formách výměny činnosti se projevuje vzájemná výrobní spolupráce průmyslu a zemědělství na základě dělby práce, na základě výměny výrobní činnosti nebo jejích výsledků (a to výrobních prostředků i spotřebních předmětů), ať už se to děje přímo výměnou činnosti ve společenské výrobě nebo prostřednictvím trhu a směny zboží.²⁾

Základem přímého výrobního spojení mezi státem a družstvy je přímá účast státu na zemědělské výrobě ve družstvech, tj. přímá účast celostátních prostředků na prosté a rozšířené reprodukci v družstvech, a to jak ve formě strojních a traktorových stanic, v nichž se soustřeďovaly základní výrobní prostředky pro zemědělství, tak ve formě různých pří-

²⁾ Do nedávné doby se v ekonomické literatuře obíjevaly nepřesné názory na formy ekonomického svazku mezi průmyslem a zemědělstvím. Tvrdilo se např., že ekonomický svazek mezi městem a vesnicí má formu svazku tržního a výrobního. Tržní svazek nebvl však chápán jako spojení, které znamená výměnu výrobní činnosti (výměnu výrobních prostředků a vyráběných spotřebních předmětů) uskutečňovanou přes trh. To, co bylo nazýváno nepřesně výrobním svazkem (tj. vzájemná přímá výměna výrobní činnosti mezi nimi bez prostřednictví trhu), bylo považováno za vyšší formu ekonomického spojení mezi městem a vesnicí za socialismu, která se má za socialismu neustále rozvíjet a rozšiřovat a která je pouze doplňována tržním spojením. Bvl tím snižován význam tržního svazku mezi městem a vesnicí, mezi družstvy a státem, který je v podmínkách existence dvou forem socialistického vlastnictví výrobních prostředků základní formou spojení mezi družstvy a státem.

mých podpor, subvencí, dotací a darů poskytovaných státem družstvům na doplnění nedělitelných fondů, na investice do půdy i pro živočišnou výrobu, na agronomickou a zootechnickou péči, na úhradu provozních výdajů apod. Veškeré tyto formy přímé účasti státu na zemědělské výrobě jsou formami přímé výměny činnosti mezi státem a družstvy, uskutečňované přímo ve výrobě bez prostřednictví trhu a směny. Mají v různých obdobích budování socialismu různou váhu.

Základní formou výměny činnosti mezi státem a družstvy však i za socialismu zůstává vzájemná směna zboží, tj. tržní spojení. Je tomu tak proto, že jde o vzájemnou výměnu činnosti mezi dvěma vlastníky výrobních prostředků a vyráběných výrobků.

Po dokončení socializace vesnice vznikají v zemědělství nové ekonomické podmínky, které nutně vyvolávají i změnu ve vztazích státu a družstev. Zemědělství vystupuje vůči státním průmyslovým podnikům jako rovnocenný socialistický partner. Hospodářství v průmyslu a v zemědělství je založeno na stejných základech. V obou případech jde o socialistickou výrobu, založenou na socialistických zásadách hospodaření. Socialistické výrobní vztahy se ve družstvech neustále rozvíjejí a upevňují. Tyto nové ekonomické podmínky rozhodující měrou ovlivňují ekonomické vztahy průmyslu a zemědělství, a to především v tom směru, že jakmile proti socialistickému všelidovému průmyslu vystupuje jako partner socialistická družstevní velkovýroba, je možné a nutné k řízení zemědělské výroby v maximální míře využívat ekonomických nástrojů.

To se v současné době odráží v ekonomických vztazích mezi státem a družstvy, které vycházejí z toho, že základem ekonomických styků průmyslu a zemědělství v podmínkách družstevního vlastnictví jsou především tržní vztahy, vzájemná směna zboží na základě koupě a prodeje.

Všestranný rozvoj směny zboží mezi městem a vesnicí podporuje hmotnou zainteresovanost družstev a družstevníků na rozvoji výroby a rozvíjí jejich vlastní iniciativu. Hmotná zainteresovanost družstev a družstevníků se nejvíce rozvíjí tehdy, jestliže družstva dostávají přímo při prodeji výrobků státu v nákupních cenách v maximální míře úhradu společensky nutných výdajů práce. Při vztazích státu a družstev jako relativně samostatných vlastníků nejde jen o to, kolik prostředků dostávají družstva od státu různými cestami na úhradu výdajů na výrobu, ale i o to, jakými cestami přecházejí tyto prostředky do družstev. Hmotná zainteresovanost na růstu a rozvoji výroby ve družstvech je nejvíce podporována tehdy, jestliže největší část úhrady výdajů na výrobu dostávají družstva ve směně výrobků při jejich prodeji státu.

Nákupní ceny, platné od roku 1960, vycházejí z toho, aby družstva v nich získávala nejen úhradu odůvodněných vlastních nákladů, ale aby v nich realizovala i určitou část produktu pro společnost, která by mohla z vlastních prostředků zajišťovat značnou část rozšířené reprodukce výrobních prostředků i pracovních sil.

To, že družstva se stávají ve větší míře samostatnými hospodáři, se nutně projeví v hospodárnějším a účelnějším využívání veškerých základních výrobních prostředků, především půdy. Jako samostatní hospodáři nemohou družstva spoléhat na pomoc státu a prostředků musí využívat tak, aby přinášely jim i celé společnosti co největší efekt. Odstraní se tím ty nedostatky, které vyplývaly z řízení výrobního procesu v zemědělství ze dvou různých hospodářských center a z existence dvou různých hospodářů na půdě: státu v podobě STS a prostřednictvím různých dotací a investic, a družstev. To často vedlo k vynakládání zby-

tečně velkého množství společenské práce, která v řadě případů přinášela malé hospodářské výsledky.

Soustředění podstatné části prostředků k výrobě a rozšiřování výroby v družstvech znamená upevňování družstevního vlastnictví jako jedné z forem socialistického vlastnictví výrobních prostředků, jakož i další všestranný rozvoj družstev, jež je v souladu se zájmy budování socialismu a komunismu. S dalším rozvojem a upevňováním socialistického družstevního vlastnictví bude postupně docházet k tomu, že družstva budou realizovat v cenách za prodávané výrobky stále větší část vytvořeného produktu pro společnost a samostatně budou zajišťovat prostou i rozšířenou reprodukci z vlastních prostředků. Tím se bude postupně snižovat i přímá účast státních prostředků na zemědělské družstevní výrobě.

Současně je nutno tuto otázku řešit i z jiného, obecného hlediska, a to z hlediska maximální ekonomie času při vynakládání veškerých prostředků. Je nutno zkoumat, co je z hlediska rozvoje zemědělské výroby a vynakládání prostředků v tomto odvětví národního hospodářství na daném stupni vývoje efektivnější: zda vynakládání prostředků přímo v jednotlivých družstvech nebo zajišťování určitých zemědělských prací přímo celospolečenskými prostředky. Řešení této otázky je ovlivňováno především takovými faktory, jako je velikost zemědělských družstevních závodů a jejich vybavení kvalifikovanými odbornými kádry a schopnými organizátory ve velkovýrobním procesu. V neposlední míře i to, jak je socialistický průmysl schopen všechna družstva zásobit různými druhy specializovaných výrobních prostředků v nejširším smyslu slova.

Z toho je zřejmé, že proces slučování družstev značně ovlivňuje řešení tohoto problému. Ve velkých podnicích je možno efektivně využít i různých specializovaných zemědělských strojů, specializovaných zemědělských odborníků atd., zatímco v nevelkých družstevních závodech není možné jich dobře využít. Jejich efektivnější využití je v daném případě možné jen tehdy, jestliže stát centrálně řídí jejich přidělování jednotlivým družstvům. To platí zhruba i o poskytování různých specializovaných služeb a prostředků družstvům.

S tím, jak se mění podmínky, mění se i řešení této otázky, a také to, v jaké míře mají družstva realizovat přímo v nákupních cenách vyrobený produkt pro společnost.

V souvislosti s takovým chápáním ekonomických vztahů mezi státem a družstvy nutno považovat za ekonomicky nepřesný a nevhodný název „přímá pomoc státu“, který se u nás všeobecně a běžně užívá pro označení prostředků poskytovaných na rozvoj družstev. Název „přímá pomoc státu“ totiž vyvolává nesprávnou představu o tom, že veškeré výdaje státu na zemědělství znamenají vždy jenom výdaje z celospolečenských prostředků, které nebyly vytvořeny v zemědělství, ale jen v jiných odvětvích materiální výroby, a které společnost v podobě subvencí a darů podle své dobré vůle dává družstevníkům jako něco navíc. Ve skutečnosti však tomu tak nemusí vždy být. Společnost při stanovení konkrétních vztahů mezi státem a družstvy totiž sama plánovitě určuje na základě uvážení všech uvedených okolností, jaká část prosté a rozšířené reprodukce bude zajišťována družstvy a jaká část přímo státem, jeho prostředky. Podle toho se stanoví i výše té části produktu pro společnost, kterou realizují družstva v cenách, i výše té části, která je odčerpávána do rukou celé společnosti. Určitou část reprodukce v družstvech zajišťuje pak přímo společnost svými prostředky. Část z těchto celospolečenských prostředků přitom může být výsledkem práce pro společnost jak pracovníků v průmyslu, stavebnictví, dopravě atd., tak i práce pro společnost vynaložené v zemědělství, která přechází různými cestami (jednou z nich jsou i nákupní ceny) do rukou celé společnosti. Společnost nakládá s produktem práce

pro společnost, soustředovaným ze všech odvětví národního hospodářství, a tedy i z družstevního zemědělství, do rukou celospolečenských orgánů podle potřeb proporcionálního vývoje jednotlivých odvětví.

Je samozřejmé, že v období socializace vešnice a budování a upevňování družstev, kdy dochází k celkové přestavbě materiálně výrobní základny v zemědělství, je nutné, aby celá společnost přispívala na přestavbu malovýrobního zemědělství na socialistickou velkovýrobu. Taková zásadní přestavba jednoho ze zaostalých odvětví národního hospodářství musí být věcí celé společnosti, jako je tomu i v ostatních odvětvích národního hospodářství při jejich základní přestavbě. Proto vyžaduje značné prostředky vyrobené nejen v zemědělství, ale i v ostatních odvětvích národního hospodářství, které společnost rozděluje v zájmu celkového vývoje jednotlivých odvětví v určitých proporcích. V každém případě však jde o plánovité rozdělování a znovurozdělování mezi jednotlivá odvětví.

Jaká část z těchto prostředků, které v podobě přímé účasti státu na zemědělské výrobě jsou družstvům poskytovány, byla vyrobena v zemědělství a v jiné podobě se do zemědělství zpět znovu vrací, a jaká část z nich byla vytvořena v průmyslu, nelze v současné době říci, neboť k tomu chybějí potřebné údaje. Závěry k této otázce by bylo možno udělat jen po rozboru podílu zemědělství na tvorbě a rozdělování národního důchodu. Přesto však daleko vhodnější je a ekonomickou podstatu lépe odráží název „přímá účast státu na zemědělské výrobě“.

Ekonomické vztahy mezi státem a družstevním sektorem jsou zároveň nástrojem uplatňování principu hmotné zainteresovanosti družstev a družstevníků na rozvoji zemědělské výroby. Z hlediska posilování kolektivní hmotné zainteresovanosti družstev jako samostatných vlastníků výrobních prostředků mají rozhodující význam ceny, a to jak ceny, za které nakupují družstva od státu výrobní prostředky, tak i ceny nákupní. Základním nástrojem uplatňování a posilování kolektivní hmotné zainteresovanosti družstev na výrobě celkem a jednotlivých druhů výrobků jsou přitom nákupní ceny zemědělských výrobků a vztah těchto cen ke společensky nutným výdajům práce na výrobu. Tedy to, v jaké míře mají družstva v nákupních cenách hrazeny vlastní náklady a jakou část produktu pro společnost v nich realizují. Kolektivní hmotná zainteresovanost družstev na dalším rozšiřování a zdokonalování výroby je rozvíjena v tom případě, kdy družstevní sektor jako celek získává v nákupních cenách v maximální možné míře prostředky na úhradu vynaložených vlastních nákladů, na úhradu plánované rozšířené reprodukce a společenské spotřeby z vlastních zdrojů. Takové nákupní ceny v maximální míře podporují samostatnost družstev při uskutečňování prosté a plánované rozšířené reprodukce a posilují hmotnou zainteresovanost kolektivů družstev na rozvoji a zdokonalování výroby.

V ekonomických vztazích mezi státem a družstvy jsou rovněž vytvářeny předpoklady pro důsledné uplatňování principu osobní hmotné zainteresovanosti, která i ve družstvech, podobně jako v ostatních odvětvích, spočívá především v odměně za vykonanou práci. I zde jsou však některé specifické problémy. Především jde o to, že družstva sama jako samostatní vlastníci výrobních prostředků a hospodáři na půdě odměňují své členy za vykonanou práci. Výše odměny za vykonanou práci však závisí nejen na množství vykonané práce a na její kvalitě, ale především na celkových příjmech družstva a jejich rozdělení, a na tom, jak jsou z nich družstva schopna v různých přírodních a ekonomických podmínkách hradit výdaje na výrobu a na společenskou i osobní spotřebu. Jelikož základním zdrojem peněžních příjmů družstev jsou příjmy za výrobky prodané státu, jsou celkové příjmy druž-

stev ovlivněny (a při určité úrovni výroby a tržní produkce v zemědělství přímo určeny) úrovní nákupních cen zemědělských výrobků.

Ekonomicky zdůvodněné nákupní ceny zemědělských výrobků, které vycházejí ze společensky nutných výdajů práce (popř. i další ekonomické vztahy státu a družstev), mají zajistit družstevnímu sektoru jako celku při určité za základ vzaté úrovni zemědělské výroby takové příjmy, které by umožnily (při úhradě všech ostatních výdajů na výrobu, její rozšíření a na společenskou spotřebu v družstvech) dosáhnout v družstvech jako celku odměny za práci na úrovni odpovídající ostatním odvětvím národního hospodářství. Tím bude dosažena zásada stejné odměny za stejnou práci v družstevním sektoru ve srovnání se státním všelidovým vlastnictvím. To je rovněž jeden z předpokladů vyrovnání zemědělství na úroveň průmyslu.

V ekonomických vztazích státu a družstevního sektoru jako celku jsou vytvářeny objektivní podmínky pro rozvoj a uplatňování kolektivní i osobní hmotné zainteresovanosti na dalším rozvoji a zdokonalování zemědělské výroby.

Stát však vstupuje do ekonomických vztahů nikoli s družstevním sektorem jako celkem, ale s několika tisíci samostatných vlastníků výrobních prostředků — družstev. Přitom je ekonomicky nutné, aby zásada kolektivní a osobní hmotné zainteresovanosti na rozvoji výroby byla ve stejné míře uplatňována vůči všem družstvům, aby tedy všechna družstva jako socialističtí vlastníci výrobních prostředků i jednotliví družstevníci byli ve stejné míře hmotně zainteresováni na rozvoji a zdokonalování společenské výroby a na zvyšování produktivity práce. Je tedy nutno v ekonomických vztazích mezi státem a jednotlivými družstvy zajistit rovnoměrnou hmotnou zainteresovanost kolektivů družstev i jednotlivých družstevníků na rozvoji zemědělské výroby, a to bez ohledu na to, v jakých přírodních a ekonomických podmínkách tyto samostatní vlastníci výrobních prostředků hospodaří.

Zemědělská družstva však hospodaří na půdě v různých přírodních a ekonomických podmínkách a mají k výrobě velmi různé objektivní podmínky. Při zkoumání toho, co ovlivňuje objektivní podmínky k hospodaření, nutno především obrátit pozornost na rozdíl v přírodních podmínkách, pod nimiž máme na mysli vlivy podnebí, rozdíly v přirozené úrodnosti půdy, dále rozdíly v tzv. mechanizační přístupnosti půdy, ve svaživosti půdy atd. Vyjádřit vliv přírodních podmínek na výsledky hospodaření družstev je však velmi nesnadné, neboť při hodnocení nutno vycházet z výsledků hospodaření, v nichž se projevují jak uvedené přírodní vlivy, tak i vliv tzv. ekonomických podmínek. Pod tzv. ekonomickými podmínkami máme na mysli především to, jak se na dané půdě hospodaří, jaké množství výrobních prostředků se vkládá do půdy, jaká je jejich struktura, kvalita, vhodnost pro dané podmínky, jaké množství živé práce se vkládá do půdy, počet pracovních sil, jejich věková struktura, kvalifikace, dále poměr mezi živou a mrtvou prací, užívání nejnovějších výsledků vědy a techniky ve výrobě atd. Tyto ekonomické podmínky jsou do značné míry určeny přírodními podmínkami a předcházejícím vývojem hospodaření a pro družstva proto představují objektivní podmínky, které jsou jim dány k hospodaření.³⁾

³⁾ Značné rozdíly existují mezi družstvy nejen na základě různých přírodních podmínek, ale i na základě různých dalších objektivních i subjektivních podmínek, přičemž rozdíly uvnitř výrobních oblastí jsou mnohdy ještě větší než mezi oblastmi. Zde však zdůrazňujeme především nutnost řešit rozdíly mezi výrobními oblastmi. Řešení rozdílů uvnitř oblasti by muselo být předmětem dalšího samostatného zkoumání.

Podle rozdílných přírodních podmínek jsou jednotná zemědělská družstva v ČSSR rozdělena do tzv. výrobních oblastí.

Zajištění stejných objektivních podmínek realizace produkce a nákupu výrobních prostředků i ostatních ekonomických vztahů státu a družstev v této situaci vůči družstevníkům by znamenalo, že družstva hospodařící v různých přírodních a ekonomických podmínkách budou mít pro své hospodaření různé individuální objektivní podmínky. Při prodeji zemědělských výrobků státu za stejné ceny a při uplatňování ostatních ekonomických vztahů vůči družstvům na základě stejných podmínek by docházelo k tomu, že družstva v různých přírodních a ekonomických podmínkách by měla různé podmínky pro uskutečňování prosté a rozšířené reprodukce a že i prostředky, které by tato družstva mohla rozdělovat na odměnu za vykonanou práci, by byly velmi různé.

Zásada kolektivní hmotné zainteresovanosti družstev jako pracovních kolektivů a zásada osobní hmotné zainteresovanosti jednotlivých družstevníků na rozvoji a dalším rozšíření výroby by byla uplatňována za takových podmínek vůči družstvům hospodařícím v různých přírodních a ekonomických podmínkách v různé míře.

Taková situace, kdy družstva a družstevníci v různých přírodních a ekonomických podmínkách jsou v různé míře hmotně zainteresováni na dalším rozvoji rozšiřování zemědělské výroby, však není za socialismu natrvalo možná a je nutno ji řadou různých ekonomických opatření řešit.

Je tomu tak především proto, že k jednotlivým družstvům nelze přistupovat za socialismu jako k nějakým, od celé společnosti odděleným a samostatným hospodářům, kteří by se rozvíjeli nezávisle na celé společnosti.

K družstvům za socialismu nelze přistupovat jako k nezávislým vlastníkům a výrobcům. Jde zde nikoli o soukromé, od společnosti oddělené vlastníky a výrobce, ale o socialistické vlastníky výrobních prostředků, kteří jsou součástí socialistického národního hospodářství, přičemž všelidové státní vlastnictví v rozhodující míře ovlivňuje a určuje rozvoj družstev a jejich ekonomický charakter. To, že stát v rozhodující míře určuje rozvoj družstev a podmínky jejich hospodaření, nelze chápat jako ekonomicky nezdůvodněný zásah do družstevního vlastnictví, ale jenom jako jeden z projevů vedoucí a rozhodující úlohy všelidového vlastnictví, která se uplatňuje v celém národním hospodářství. Vedoucí a rozhodující úloha státního vlastnictví se projevuje v tom, že charakter družstevně-skupinového vlastnictví je vázán na existenci všelidového vlastnictví a je jím určován, a dále v tom, že i základní vývojové tendence družstevního vlastnictví jsou určovány všelidovým vlastnictvím.

Vedoucí a určující úloha všelidového vlastnictví vůči družstevnímu se však uplatňuje nikoli jen vůči družstevnímu sektoru jako celku, ale i vůči jednotlivým družstvům. Jedním z příznaků vlivu všelidového vlastnictví na družstevní je i to, že zásada kolektivní a osobní hmotné zainteresovanosti je uplatňována nikoli jen k družstevnímu sektoru jako celku, ale i vůči družstvům, která hospodaří v různých objektivních přírodních a ekonomických podmínkách, a vůči jejich členům.

Pro všechna družstva nutno zabezpečovat stejné objektivní podmínky pro úhradu vlastních nákladů a pro rozšířenou reprodukci a stejné podmínky pro odměňování jednotlivých družstevníků podle množství a kvality vykonané práce.

Ukazatelem pro porovnání kolektivní hmotné zainteresovanosti jsou celkové

důchody družstev, získané a znovurozdělené v ekonomických vztazích se státem (a to je jak při vzájemné směně výrobků mezi průmyslem a zemědělstvím, popř. při dalších formách tržního spojení mezi státem a družstvy, tak na základě různých forem přímé účasti státu na zemědělské výrobě formou různých subvencí a dotací na rozvoj zemědělské výroby) a jejich využití na prostou a rozšířenou reprodukci v družstvech.

Přitom však pro rozvoj hmotné zainteresovanosti družstev jako samostatných kolektivních vlastníků výrobních prostředků není lhostejné, jakými cestami se dosahuje vyrovnávání důchodů družstev v různých výrobních oblastech. Jednotlivé ekonomické nástroje, jichž se k vyrovnávání důchodů družstev využívá, mají proto různou ekonomickou účinnost a nesterpně podněcují hmotnou zainteresovanost družstev na rozvoji výroby. Největší význam pro posilování hmotné zainteresovanosti družstev jako samostatných vlastníků výrobních prostředků na dalším rozvoji a zdokonalování výroby mají ceny, a to především nákupní ceny zemědělských výrobků. Mimo nákupních cen může využívat stát k vyrovnání důchodů družstev i dalších nástrojů, jako jsou diferencované ceny výrobních prostředků, popř. sazeb za práce STS, diferencovaná zemědělská daň, diferencovaná přímá účast státu na zemědělské výrobě apod. Všechny tyto nástroje mohou vést k vyrovnávání důchodů družstev a družstevníků v různých výrobních oblastech. V různých etapách budování socialismu a komunismu využívá socialistický stát v různé míře těchto jednotlivých nástrojů, což však nezávisí jen na jejich ekonomické účinnosti v podněcování hmotné zainteresovanosti družstev a družstevníků na rozvoji výroby, ale na dalších ekonomických a politických podmínkách.

Konkrétním projevem osobní hmotné zainteresovanosti družstevníků jako jednotlivých pracovníků v socialistické společnosti na rozvoji zemědělské výroby v různých přírodních a ekonomických podmínkách je to, jak je v jednotlivých družstvech s různými podmínkami zabezpečována stejná odměna za stejnou vykonanou práci. Proto ukazatelem pro porovnání osobní hmotné zainteresovanosti v družstvech s různými objektivními podmínkami jsou osobní důchody družstevníků, získávané ze společného hospodářství, jako odměna za práci vykonávanou pro rozvoj výroby ve společném hospodářství. Toto porovnání osobních důchodů družstevníků se však může uskutečňovat jedině na základě stejného množství a stejné kvality vykonávané práce.

Nutnost dosahovat ve vztazích uvnitř družstevního sektoru stejné odměny za vykonanou práci vyplývá z toho, že družstevníci jsou spoluvlastníky všelidových výrobních prostředků a že celá společnost musí vůči občanům socialistické společnosti, zaměstnaným v oblasti družstevní zemědělské výroby, postupovat stejně jako vůči občanům zaměstnaným ve státním všelidovém průmyslu. Rovnost mezi všemi pracujícími za socialismu je dána tím, že všichni jsou spoluvlastníky výrobních prostředků, mají k němu stejný vztah. To se projevuje v tom, že vyráběné výrobky jsou mezi členy socialistické společnosti rozdělovány podle stejného principu, podle množství a kvality vykonávané práce. Má-li být tento princip ve stejné míře a do důsledků uplatňován vůči družstevnímu sektoru jako vůči sektoru státnímu, pak k tomu nestačí vyrovnání odměny za stejné množství a kvalitu práce mezi státním a družstevním sektorem jako celkem (jak se o tom již hovořilo), ale ekonomicky odůvodněn je i požadavek stejné odměny za stejné množství a kvalitu práce v různých objektivních přírodních a ekonomických podmínkách. Jedině v případě vyrovnání této odměny i uvnitř družstevního sektoru na základě vyko-

nané práce je možno hovořit o tom, že socialistická zásada odměňování podle práce je důsledně uplatňována ve všech odvětvích národního hospodářství.

Uplatňování principu stejné odměny za stejnou práci vůči všem družstvům jako nedílným součástí socialistického národního hospodářství ještě neznamená dosažení stejné veliké skutečné odměny družstevníkům ve všech družstvech. Skutečná výše odměny družstevníků se v různých družstvech samozřejmě nemůže ještě v současné době vyrovnat. Toho je možné dosáhnout jedině na základě vyrovnání různé úrovně hospodaření v družstvech, sbližování úrovně produktivity práce, vlastních nákladů atd. Celková úroveň hospodaření družstva a jeho výsledky závisí totiž jednak na existujících objektivních okolnostech, jednak na tom, jak jich dovedou družstevníci sami ve své práci využít, jak dovedou svou práci organizovat, využívat existujících rezerv atd. Důležité však je, aby v ekonomických vztazích mezi státem a družstvy byly družstvům, hospodařícím v různých přírodních a ekonomických podmínkách, vytvářeny stejné objektivní předpoklady pro vyrovnanou odměnu družstevníků podle množství a kvality vykonávané práce. Na družstvech a družstevnících záleží, jak těchto objektivně vyrovnaných podmínek využijí.

K vyrovnání objektivních podmínek pro prostou a rozšířenou reprodukci a pro stejnou odměnu vykonávané práce v různých přírodních a ekonomických podmínkách hovoří ještě další velmi důležitý ekonomický důvod. S dalším rozvojem socialistické společnosti má docházet a nutně bude docházet k postupnému vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu a ke sbližování dvou forem socialistického vlastnictví. Perspektiva vyrovnávání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu a sbližování obou forem socialistického vlastnictví předpokládá rovněž plné vyrovnání odměny za práci vykonávanou v družstvech a ve státních podnicích tak, že stejná práce stejného množství a kvality bude odměňována stejně v družstvech a v průmyslu. Bez takového vyrovnání odměny by nebyl možný další vývoj ke komunistické společnosti, kde zmizí rozdíly mezi státním a družstevním vlastnictvím, rozdíly mezi prací v průmyslu a v zemědělství a kde budou pro všechny členy společnosti vytvářeny stejné podmínky pro uspokojování potřeb. Takové vyrovnávání odměny za práci mezi státním a družstevním sektorem by však ztrácelo smysl, jestliže by byly nadále zachovány rozdíly v odměně za práci uvnitř družstevního sektoru pro družstevníky, kteří vynakládají svou práci v různých objektivních přírodních a ekonomických podmínkách. Sbližování odměny za vykonávanou práci mezi státním průmyslem a družstevním zemědělstvím tedy nutně předpokládá, že uvnitř družstevního sektoru dojde ke vzájemnému sbližování a vyrovnávání odměny za vykonávanou práci jednotlivých družstev. Jen tak bude socialistický princip stejné odměny za práci důsledně uplatňován v celém národním hospodářství, bude vytvářet předpoklady pro jeho postupné nahrazování principem rozdělování podle potřeb. Určité předpoklady pro vyrovnávání odměny za práci v družstvech s různými objektivními podmínkami vytváří i postupné zavádění peněžní odměny za práci v družstvech, dále důsledné vytváření provozních a zájišťovacích fondů v družstvech, které by umožnily vyrovnání výkyvů v odměně za práci v jednotlivých letech.

Postupné vyrovnávání odměny za vykonanou práci v družstevním sektoru a rovněž vůči odměně za práci ve státním socialistickém sektoru však nutně předpokládá, že pro družstva v různých objektivních podmínkách jsou vytvořeny v celkových ekonomických vztazích mezi státem a družstvy podmínky pro vyrovnávání odměny za stejný množství a kvalitu práce, tj. pro zabezpečení rovnoměrné

osobní hmotné zainteresovanosti družstevníků na rozvoji výroby. Velmi úzce to souvisí s vyrovnáváním přílišných rozdílů v pracovních příjmech členů socialistické společnosti a dalším vývojem ke komunismu.

O tom, v jaké míře je v ekonomických vztazích mezi státem a družstvy v současné době dosahováno vyrovnávání důchodů družstev a družstevníků v různých výrobních oblastech, je možno se přesvědčit ze srovnání výsledků hospodaření družstev v různých výrobních oblastech v roce 1960 a 1961.

Posuzujeme-li, v jaké míře dochází k vyrovnávání důchodů družstev a družstevníků, je nutno vycházet v podstatě ze dvou hledisek. Především je nutné porovnávat výši odměny ze socialistického hospodářství za vykonávanou práci v jednotlivých výrobních oblastech. Taková porovnání je nutné dělat na základě úvahy o stejném množství a stejné kvalitě vykonané práce — tedy porovnávat odměny družstevníků ze společného hospodářství za předpokladu, že vykonávají stejné množství práce stejné kvality. Takové porovnávání množství a kvality vykonávané práce je velmi obtížné, a to proto, že množství a kvalita vykonávané práce jsou v jednotlivých družstvech měřeny pracovními jednotkami. Jedna pracovní jednotka však představuje v různých družstvech různé množství práce podle toho, jak družstva jednotlivé práce z hlediska množství i kvality oceňují. Jelikož však jiné porovnání o množství a kvalitě vykonávané práce nemáme, nutno se spokojit s porovnáváním na základě stejného množství odpracovaných pracovních jednotek. Takové porovnání odměny za vykonávanou práci při úvaze o stejném množství vykonávané práce ukazuje, že odměna družstevníkům (včetně prostředků poskytovaných na úhradu provozních výdajů) byla v roce 1960 v horské oblasti v CSSR při přepočtu na stejný počet pracovních jednotek o 23 % nižší, v roce 1961 o 30 %, v podhorské oblasti v roce 1960 o 22 % a v roce 1961 o 29 % nižší než v nejlepší řeparské oblasti. Jelikož však existují velké rozdíly v počtu odpracovaných jednotek na jednoho pracovníka v jednotlivých výrobních oblastech (které však jsou způsobeny především tím, že v přírodních podmínkách horské a podhorské oblasti jsou podstatně menší možnosti k plnému využití pracovních sil v průběhu celého roku), jsou rozdíly ve skutečné odměně, připadající na jednoho pracovníka, mezi oblastmi ještě daleko větší.

Druhým hlediskem pro porovnávání rozdílů mezi družstvy různých výrobních oblastí je porovnání čistého důchodu, který zůstává družstvům na základě celkových ekonomických vztahů mezi státem a družstvy na hektar zemědělské půdy. Čistý důchod družstev představuje v podstatě prostředky, které zbývají družstvům po úhradě materiálních výdajů na prostou reprodukci, po úhradě určité odměny za vykonávanou práci (tedy po úhradě vlastních nákladů) a po odvodu prostředků na centralizovaný čistý důchod státu (zemědělské daně, poplatků, úroků atd.). Čistý důchod představuje ve družstvech prostředky určené na rozšířenou reprodukci a na společenskou spotřebu. Za současného systému vztahů představuje čistý důchod jednak prostředky, které získávají družstva na základě prodeje výrobků státu, jednak prostředky, které získávají v ostatních ekonomických vztazích se státem (např. ve formě přímé úhrady části provozních výdajů a části výdajů na rozšířenou reprodukci státu. Při těchto úvahách je zároveň nutno brát na zřetel to, že čistý důchod se projevuje ve družstvech jak v peněžní formě, tak ovšem i bezprostředně v naturální formě, neboť družstva sama vytvářejí prací družstevníků naturální fondy na rozšířenou

reprodukcí a společenskou spotřebu. Takové porovnání čistého důchodu na hektar zemědělské půdy ukazuje rovněž značné rozdíly mezi oblastmi, které ani přímá účast státu na prosté a rozšířené reprodukci úplně neodstraňuje. Zároveň však nutno vidět, že jsou značné rozdíly v množství základních i obežných prostředků, vkládaných na hektar zemědělské půdy v různých výrobních oblastech. Nemá-li docházet k jejich prohlubování, je nutný rychlejší růst prostředků vkládaných do oblastí s horšími podmínkami. To svědčí o tom, že i potřeba prostředků na hektar zemědělské půdy na rozšířenou reprodukci a společenskou spotřebu je v různých výrobních oblastech různá a že v podstatě vyplývá z různého tempa rozvoje rozšířené reprodukce, popř. společenské spotřeby v jednotlivých výrobních oblastech. Absolutní velikost čistého důchodu na hektar zemědělské půdy v jednotlivých výrobních oblastech nelze proto mechanicky porovnávat.

Z uvedeného porovnání důchodů družstev a družstevníků za leta 1960 a 1961 vyplývá, že rozdíly mezi družstvy v různých výrobních oblastech jsou stále značné a že se dokonce proti roku 1958 o něco prohloubily. Ukazuje to zároveň na nutnost řešení této situace v souvislosti s celkovou perspektivou sblížování dvou forem socialistického vlastnictví. Konečným cílem musí být dosažení takového vztahu mezi výrobními oblastmi, kde by bylo dosaženo stejné odměny za stejnou vykonávanou práci ve družstvech v různých výrobních oblastech. V jaké míře bude možné toho dosáhnout do roku 1970, nutno uvážit na základě celkového hodnocení vývoje výroby v zemědělství a vývoje proporcí v rozdělování národního důchodu mezi průmysl a zemědělství. Důležitou cestou k vyrovnávání důchodů mezi oblastmi je růst intenzity výroby v horších přírodních podmínkách, urychlený vývoj specializace, zaměřování výroby na takové výrobky, jejichž pěstování je pro dané podmínky nejvíce ekonomicky zdůvodněno. Souběžně s tím však nutno nadále upravit ekonomické vztahy mezi státem a družstvy tak, aby v maximální možné míře přispívaly k vyrovnávání důchodů družstev a družstevníků v různých výrobních oblastech.

V současném systému vztahů vůči družstvům se využívají k vyrovnávání důchodů jednak nákupní ceny zemědělských výrobků, jednak zemědělská daň, sloužící k odčerpávání dodatečných důchodů ze družstev v lepších výrobních oblastech, a konečně přímá účast státu na úhradě části výdajů na výrobu ve družstvech s horšími přírodními podmínkami. V současné době tyto nástroje svou funkci plní nedostatečně. Je tomu tak proto, že celkový objem přímé účasti státu na úhradě provozních výdajů družstev v horské a bramborářsko-ovesné oblasti se rok od roku snižuje, aniž by k tomu byly vytvořeny předpoklady v základech nákupních cen nebo v rychlejším snižování výdajů na výrobu v oblastech s horšími přírodními podmínkami. Při dalším ponechání dosud plánovaného značného poklesu prostředků, poskytovaných družstvům s horšími přírodními podmínkami, při ostatních nezměněných podmínkách dojde k vážnému narušení principu hmotné zainteresovanosti družstevníků na zemědělské výrobě v těchto oblastech. Dalším důvodem, proč tento způsob úhrady výdajů práce v horších podmínkách neplní svou funkci, je způsob poskytování těchto prostředků. V okresech a zčásti dokonce i na ministerstvu zemědělství, lesního a vodního hospodářství jsou rozdělovány velmi často nezávisle na existujících objektivních přírodních podmínkách a využívají se tam, kde jich je momentálně potřeba; stává se tak velmi často ve družstvech, kde špatné výsledky hospodaření

nevyplyývají z horších objektivních podmínek, ale z různých subjektivně zaviněných obtíží. Na druhé straně družstva v horské a bramborářsko-ovesné oblasti, jimž jsou tyto prostředky určeny na úhradu vyšších společensky odůvodněných výdajů práce, které nemají hrazeny v odůvodněné výši přímo v nákupních cenách, tyto prostředky nedostávají. To vede k prohlubování rozdílů mezi oblastmi a k oslabení hmotné zainteresovanosti na dalším rozvoji výroby v těchto podmínkách. Přesto, že tyto prostředky jsou za současného systému vztahů mezi státem a družstvy určeny každému zemědělskému závodu v horších přírodních podmínkách na úhradu jeho společensky odůvodněných výdajů práce, nejsou podle této zásady rozdělovány. Jsou naopak chápány jako něco navíc, co je možné rozdělovat podle různých subjektivních kritérií.

Bylo by proto třeba dosáhnout ve způsobu poskytování těchto prostředků družstvům v horské a v bramborářsko-ovesné oblasti takových změn, které by zabezpečily, že je budou dostávat všechny zemědělské závody, jimž jsou určeny, a že budou vyloučeny subjektivní a náhodné vlivy při jejich poskytování. Proto by bylo nejvhodnější, aby byly bezprostředně vázány na nákup určitých druhů výrobků a aby byly těsněji spjaty s jejich nákupní cenou. Tím by se dosáhlo, že by přicházely přímo do družstev, jimž jsou určeny. Současně by se tím pro družstva v horské a v bramborářsko-ovesné oblasti vytvořila bezprostředně v ceně určitých výrobků přímá hmotná zainteresovanost družstev na zvýšené výrobě těch druhů výrobků, jejichž výrobu je nutno v horších podmínkách přednostně rozvíjet. Vázanost této formy úhrady výdajů práce přímo na nákupní ceny určitých výrobků by vytvořila bezprostřední příznivější vztah mezi vlastními náklady a nákupními cenami a podněcovala by tak hmotnou zainteresovanost na výrobě.

Další opatření ke zmírnění rozdílů mezi oblastmi by bylo možno učinit v další diferenciaci zemědělské daně, a to v jejím dalším snížení, popř. i odstranění v horské a bramborářsko-ovesné oblasti, a zejména ve zvýšení v oblasti řeparské, popř. kukuřičné.

K vyrovnávání odměny za vykonanou práci v jednotlivých výrobních oblastech by mohlo přispět i to, že by se jiným způsobem rozděloval čistý důchod družstev. Bylo by to možné učinit tak, že by se dále zvýšil podíl družstev v řeparské a kukuřičné oblasti na zabezpečování zdrojů pro rozšířenou reprodukci a společenskou spotřebu, takže by popř. veškerá účast státu na rozšířené reprodukci v těchto oblastech byla postupně odstraněna. Z druhé strany by se dále zvýšil podíl státu a snížil podíl vlastních zdrojů družstev na zajišťování rozšířené reprodukce a společenské spotřeby ve družstvech v horších přírodních podmínkách. To by umožnilo družstevníkům v horších podmínkách snížit dotace nedělitelného, popř. sociálního a kulturního fondu a využít jich na odůvodněnou odměnu za práci. Tento poslední způsob však je z hlediska dalšího upevňování družstevní formy hospodaření nejméně vhodný, neboť by nevedl družstva ke stálé péči o další rozvoj výroby.

Z hlediska uvedených zásad je ve vztazích mezi výrobními oblastmi u nás v současné době ještě řada problémů, které bude nutno postupně řešit. Proto, aby jednotlivá opatření, přijímaná v této oblasti našimi hospodářskými orgány, byla dostatečně ekonomicky účinná, je nutno vidět celkové perspektivy vývoje ekonomických vztahů mezi družstvy a státem. Jednotlivá ekonomická opatření musí nutně do této celkové perspektivy vývoje zapadat.

Vyrovnání rozdílu mezi průmyslem a zemědělstvím v odměňování práce

CSc. dr. Bohumil FORMÁNEK, CSc. inž. Hanuš SCHIMMERLING
Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha

Soustavy odměňování práce v JZD

V převážné většině jednotných zemědělských družstev je práce členů odměňována pracovní jednotkou. Touto zvláštní formou je uplatňován zákon rozdělování podle množství a jakosti vykonané práce v socialistické družstevní zemědělské výrobě. V dosavadních formách odměňování se projevují některé vážné nedostatky:

a) značný časový nesoulad mezi dobou, v níž byla práce vykonána, a dobou, kdy družstevník za tuto práci dostane plnou odměnu; to snižuje hmotnou zainteresovanost družstevníků na práci v družstvu;

b) příjmy družstevníků jsou během roku nízké. To vede družstevníky k tomu, aby se starali o své doplňkové hospodářství, odvádí je od společné práce v družstvu a omezuje jejich volný čas;

c) výše pracovní jednotky není zaručená, její skutečná výše se zjistí až na konci roku a v jednotlivých letech stále kolísá podle hospodářských výsledků družstva. Za těchto podmínek je obtížné získat nové pracovníky do zemědělských družstev.

Časový nesoulad mezi vykonanou prací a odměnou za ni, nízká odměna vyplácená v průběhu roku, nezaručená hodnota pracovní jednotky a její kolísání v jednotlivých letech — to jsou hlavní nedostatky odměňování práce v tom období vývoje našich družstev, ve kterém byla práce odměňována pracovní jednotkou. Mají-li být do družstev získáni mladí lidé a kvalifikovaní odborníci, je třeba jim právě tak jako v průmyslu zabezpečit pevné peněžní příjmy po celý rok.

Mimo to má pracovní jednotka ještě jiné nedostatky, ztěžuje výpočet vlastních nákladů a jejich srovnání mezi jednotlivými družstvy, způsobuje veliký tlak na množství oběživ a tržní fondy průmyslového zboží na začátku roku, naturální část pracovní jednotky zvyšuje význam naturálních příjmů apod.

V dosavadní soustavě odměňování se vyskytovaly i takové nedostatky, které nebyly bezprostředně spojeny s odměňováním prostřednictvím pracovní jednotky. Byly to nedostatky v tarifickaci, v normování, v prémiování a v odměňování vedoucích pracovníků.

Tak například tarifní soustava, která byla zavedena pro odměňování pracovní jednotkou, není vhodná pro stabilní peněžní odměnu, neboť v důsledku relativně vysokých intervalů mezi tarifními třídami a velkého počtu tříd je poměr v ohod-

nocení první (I) a poslední (VII) třídy příliš široký (1: 4) a překračuje poměr ohodnocení první (I) a poslední (VI) třídy v tarifním systému Státního katalogu prací (1 — 1,63) i tarifně kvalifikačního katalogu (1: 1,9), používaného pro ohodnocení prací v zemědělství.

Mnohá družstva se proto rozhodla pro nový způsob odměňování práce prostřednictvím peněžní odměny bez použití pracovní jednotky. Výše odměny se určuje v plné výši přímo v penězích za jednotku práce nebo za jednotku výrobku. NatURALIE již netvoří součást odměny, jsou propláceny v penězích a družstevníkům prodávány. Výhodou peněžní odměny je, že odstraňuje nebo alespoň podstatně zmírňuje výše uvedené nedostatky v odměňování pracovní jednotkou.

V nové soustavě peněžního odměňování, schválené V. celostátním sjezdem JZD, je zaváděna nová tarifní soustava, jsou upravovány výkonové normy podle vzorových výkonových norem, uskutečňuje se výpočet fondu základní odměny a prémie, které tvoří dohromady fond peněžní odměny, zavádí se nový premiový systém a nový způsob rozdělování peněžních výnosů. Družstva plánují zisk; menší část dosaženého nadplánového zisku může být vyplacena ve formě prémie za dobré celoroční výrobní a hospodářské výsledky.

Uvedená opatření, tvořící soustavu peněžního odměňování, přispívají ke snížení pracovních nákladů, ke zvýšení produktivity práce, podněcují zájem družstevníků na práci v družstvu a na výsledcích družstevního hospodaření. Komplexní zavádění soustavy ve všech jejích částech je významným krokem v odstraňování rozdílů mezi socialistickými závody státními a družstevními a je součástí úsilí o vyrovnávání rozdílů mezi průmyslem a zemědělstvím v odměňování práce.

Zavádění peněžní odměny do všech JZD

Přechod na peněžní odměnu se musí dít postupně a bez ukvapených administrativních opatření. Prvním předpokladem postupného zavádění nové soustavy peněžního odměňování je zavedení pořádku do normování a tarifikace práce, do premiování apod., a stabilizace družstevního hospodářství.

V oblasti normování práce používají družstva ve stejných výrobních a ekonomických podmínkách různých norem a stále dochází k jejich změkčování. Proto je nutné zpřesnit a zpevnit výkonové normy podle místních podmínek, podle nových vzorových výkonových norem, vydaných v soustavě peněžního odměňování tak, aby v družstvech ve stejných výrobních podmínkách byly používány přibližně stejné výkonové normy.

V oblasti tarifikace stále dochází k preferování práce mužů před pracemi vykonávanými většinou ženami. Bude proto třeba trvat na dodržování hledisek pro zařazování prací a pracovníků do jednotlivých tříd a postupně přecházet na šestitřídní tarifní soustavu.

Premiový systém je v družstvech málo používán. V roce 1961 činily vyplacené prémie jen 2,3 % fondu odměn. Pokládáme za nutné, aby nejen družstva s peněžní odměnou, ale všechna družstva již v roce 1963 vytvořila premiový fond nejméně ve výši 10 % celkového fondu odměn a vypracovala vlastní premiové

řády v souhlase s prémiovým systémem schváleným V. celostátním sjezdem JZD. Nejširší zavádění premií v družstevní výrobě je jedním z hlavních podnětů pro zvyšování zájmu pracovníků všech odvětví v družstvu.

Ke stabilizaci družstevního hospodaření povede především dobrá řídicí práce vedoucích pracovníků, zdokonalování organizace práce a výroby, vyšší úroveň plánování, zvláště vypracování reálných plánů, zlepšení účetní evidence, zejména prvotní, podle platných směrnic a potřeby družstev, vytvoření dostatečných materiálových rezerv ve fondech krmiv a osiv a peněžních prostředků v kulturním a sociálním fondu.

Zvláštní úloha pro stabilizaci odměny za práci připadá provoznímu zajišťovacímu fondu. Vzorové stanovy, schválené V. sjezdem JZD, ukládají, aby družstva zajistila dotaci tomuto fondu tak, aby postupně dosáhl 25 % celkové roční výše odměn vyplacených v pracovních jednotkách nebo roční výše fondu peněžních odměn. Domníváme se, že je možné, aby převážná většina družstev v průběhu pěti let dotovala, zvláště v hospodářsky příznivých letech, tento fond postupně tak, aby dosáhl uvedené výše.

Stabilizace družstevního hospodaření a zdokonalování dosavadního způsobu odměňování umožní postupný přechod na peněžní odměnu. V roce 1959 začala 4 družstva s peněžním odměňováním, v roce 1960 již bylo 71 družstev s peněžní odměnou, v roce 1961 stoupl jejich počet na 306 a letos na 607 z celkového počtu 8784 družstev. Tempo zavádění peněžní odměny bude záviset na tempu hospodářského a organizačního upevňování, na růstu produkce a na úrovni politicko-organizační práce. Podle našeho názoru by mohla do konce roku 1968 zavést všechna střední družstva peněžní odměnu.

V usneseních V. sjezdu JZD se doporučuje, aby družstva postupně přecházela na tuto pokrokovou formu odměny. Zdůrazňuje se však, že pro tento způsob odměňování je nezbytné vytvořit politické a organizační předpoklady a zejména dostatečně veliký provozní zajišťovací fond, který zaručí vyplacení pevné základní odměny v průběhu celého roku. Nebylo by tedy možno zavádět peněžní odměnu v družstvech ekonomicky slabších, protože nebudou schopna vytvořit dostatečný provozní zajišťovací fond. Tato družstva však budou požadovat, aby mohla rovněž vyplácet pevnou peněžní odměnu. Domníváme se, že by jim mohla být poskytnuta pomoc ve formě krátkodobého úvěru na peněžní odměnu do výše 30–40 % peněžní odměny v příslušném měsíci, což současně zásady pro financování a úvěrování družstev Státní bankou nedovolují. Předpokladem pro zavedení peněžní odměny s úvěrovou pomocí je, aby v čele družstva byli schopní vedoucí pracovníci, dobří organizátoři výroby, aby plán byl reálný a aby byla orgány národního výboru, pracovníky Státní banky a revizní komisí družstva pravidelně dělána důsledná kontrola. Úvěrování peněžní odměny by mohlo být zpočátku zavedeno pokusně v několika družstvech, popřípadě v jednom ekonomicky slabším družstvu v každém okrese a na základě získaných zkušeností v dalších letech postupně rozšířeno na všechna družstva.

Při přechodu na peněžní odměnu se setkáváme s řadou nedostatků. Tak např. fond základní odměny a premie a hodnota výkonové normy v I. tarifní třídě se nevypočítávají jednotně, ačkoli jde o nutný předpoklad pro stanovení základní odměny každého pracovníka a pro správný výpočet pracovních nákladů v celoročním výrobním a finančním plánu.

Vedoucí pracovníci nejsou v některých družstvech odměňováni podle zásad uvedených v soustavě, což snižuje jejich zájem na řízení družstevní výroby.

Bude též třeba postupně likvidovat některé přechodné formy odměňování, o kterých nemluví V. sjezd JZD, jako je zvýšená záloha, pevná pracovní jednotka, odměna vyplácená sice přímo v penězích, ale při níž se vydávají naturálie podle množství odpracovaných výkonových norem nebo při níž družstevníci půjčují družstvu část peněžních prostředků z odměny za práci atd.

Postupným zavedením soustavy peněžního odměňování bude zakončena první etapa, která vede k vyrovnání rozdílů v odměňování práce mezi socialistickým družstevním a státním zemědělským sektorem. Ve druhé etapě půjde o vypracování a uplatnění jednotné soustavy odměňování v zemědělství v obou základních sektorech — státním i družstevním, a o vyrovnávání výše odměny za práci na úroveň odměny v průmyslu.

Jednotná soustava odměňování pro socialistické zemědělství, obdobná jako v průmyslu

Zavedením peněžní odměny v jednotných zemědělských družstvech nebudou odstraněny rozdíly ve výši peněžní odměny za stejnou jednotku práce nebo výrobku v jednotlivých družstvech s ohledem na stále ještě rozdílnou výrobní a ekonomickou úroveň jednotlivých družstev. Rozdílná výše odměny bude ještě překážkou tomu, aby bylo možno zavést soustavu odměňování práce jako ve státních statcích, popř. jako v průmyslových podnicích.

Nejen svou výší, nýbrž i formou se musí odměna pracovníka v zemědělství postupně přibližovat výši a formě mzdy pracovníků v odpovídajících odvětvích průmyslové výroby. Přitom si musíme uvědomit, že pokud bude trvat socialistické družstevní vlastnictví výrobních prostředků, budou trvat rozdíly v rozdělování. Mzda dělníků ve státních podnicích je vyplácena ze státních mzdových fondů, které jsou stanoveny pro jednotlivá odvětví a podniky. Základní peněžní odměna za práci je vyplácena družstvy členům z fondu odměny družstva, které samo při rozdělování celkového důchodu družstva rozhoduje o výši fondu osobní spotřeby. Družstvo též rozhoduje, jakým způsobem se podílejí družstevníci na čistém důchodu družstva. Část peněžního zisku rozdělí družstvo mj. ve formě výsledných premií a část použije na kulturní a sociální potřeby družstevníků. Fond společenské a osobní spotřeby bude tedy záviset na výši celkového důchodu družstva a jeho rozdělení, i když výše základní odměny za práci v družstvu a mzdy ve státních podnicích za jednotku práce nebo výrobku budou stejné.

Jednotná soustava odměňování práce vyžaduje, aby nynější soustava odměňování jak v družstvu, tak i ve státních statcích byla přepracována, zejména v těchto jejích částech:

- a) tarifikace,
- b) normování,
- c) prémiování,
- d) odměňování vedoucích pracovníků.

Tarifikace prací v družstvech byla zásadně řešena V. celostátním sjezdem JZD. Proto v období vyrovnání rozdílů mezi průmyslem a zemědělstvím půjde v podstatě o zpřesnění klasifikačních faktorů, tarifních stupnic a o vypracování konkrétního katalogu prací pro družstva.

Při zpřesňování tarifní stupnice podle jednotlivých znaků kvality práce bude zachováno přibližně stejné rozpětí mzdové tarifní stupnice jako v průmyslu (tj. 1 : 2 až 1 : 2,3). Nedostatky dřívější tarifní stupnice nutily k vypracování tarifní stupnice nové, která by se přiblížila tarifům používaným v odvětvích průmyslu, jež svou povahou práce jsou blízké zemědělské výrobě. To znamenalo:

- snížit počet tarifních tříd,
- snížit široký poměr mezi první a poslední třídou na poměr přibližně 1 : 2,
- upravit klasifikaci prací podle objektivních činitelů,
- nezahrnovat jako dosud mezi klasifikační hlediska faktor naléhavosti nebo důležitosti, nýbrž řešit tuto otázku především premiováním.

Výše uvedená opatření byla zakotvena v doporučeních přijatých V. sjezdem JZD.

Podle objektivních klasifikačních faktorů, stanovených pro vyjádření určitého množství a kvality práce, bude nutno vypracovat katalog prací, ve kterém budou stanoveny normy kvality a požadavků u vykonávaných prací.

Rovněž v období vyrovnávání rozdílů mezi průmyslem a zemědělstvím bude třeba vypracovat konkrétní kvalifikační požadavky pro jednotlivé stupně kvalifikace pracovníků v JZD. V kvalifikačních požadavcích bude stanoveno, co má každý pracovník umět a znát, jaké má mít vzdělání a školení a jakou zručnost má získat výcvikem a praxí. Tato opatření přispějí k neustálému odbornému růstu družstevníků a jejich postupnému přibližování k obdobné úrovni pracovníků v průmyslu.

Jednou ze součástí vyrovnávání rozdílů mezi průmyslem a zemědělstvím v odměňování práce je zavedení takového způsobu normování práce, který je uplatňován v průmyslu, tj. technického normování práce.*)

Prémie je jedním z nejdůležitějších nástrojů ke zvýšení hmotné zainteresovanosti družstevníků na neustálém růstu a z hospodárnění výroby.

Bylo by účelné zvážit možnost doplnit dosavadní premiovou soustavu, schválenou V. sjezdem JZD, v tom směru, že by se poskytovaly premie též za zásluhy o splnění klíčových ukazatelů plánů výroby v jednotlivých odvětvích. K tomu účelu by bylo třeba použít části plánovaného zisku.

Potom by premie a zdroje jejich úhrady byly:

I.

Druh premie	Obsah premie	Zdroj premie
jednorázové	za dobré, včasné a kvalitní splnění pracovního nebo výrobního úkolu	fond premií
	za vynikající výsledky práce nebo zásluhy	
výsledné	za splnění plánovaných výrobních úkolů	plánovaný zisk
	za překročení plánovaných výrobních úkolů	nadplánový
	za splnění chozrasčotnich ukazatelů	zisk

*) O problémech technického normování práce v zemědělství podrobněji pojednává ve svém článku v tomto čísle inž. J. Kadlec.

Výsledné prémie za překročení plánovaných výrobních úkolů, tržeb a zisku by byly jen přechodným opatřením, pokud nebude možno v jednotlivých družstvech zavést prémie za splnění i dalších chozrasčotních ukazatelů.

Požadavkům chozrasčotního způsobu premiování vyhovuje jen takový postup, při kterém se současně hodnotí plnění plánu výrobních úkolů a plnění plánu nákladů na výrobu, což se vyjádří též jediným společným ukazatelem. Doplňkově se hodnotí plnění plánu tržeb (u tržních výrobků). Určování výsledných premií bude proto potřebné v každém odvětví družstva vázat na splnění, popř. na překročení plánovaných chozrasčotních ukazatelů, jako jsou vlastní náklady a hrubý a čistý důchod.

Postupně se zavedením a prohlubováním vnitropodnikového chozrasčotu v družstvech bude možno přecházet na stanovení premií nejen za plnění globálních ukazatelů výroby, ale i podle jednotlivých produktů, což je daleko přesnější než za plnění rámcových ukazatelů produkce jednotlivých výrobních úseků.

V odměňování vedoucích pracovníků JZD jsou ještě určité nedostatky. U předsedy družstva bude třeba stanovit výši základní odměny nejen podle velikosti družstva, nýbrž zejména podle intenzity zemědělské výroby a podle dosažené kvalifikace. Podle obdobných hledisek by měla být stanovena základní odměna i ostatních vedoucích pracovníků, nikoli však určitým procentem z odměny předsedy jako dosud, což nevyjadřuje správně rozsah jejich práce a odpovědnosti.

Vedoucím pracovníkům se dosud obvykle přiznávaly prémie jen na konci roku při překročení plánovaného zisku. Je však třeba zainteresovat i je právě tak jako ostatní pracovníky ve výrobě jednorázovými premiiemi za včasné a kvalitní plnění výrobních a dodávkových úkolů družstva, popř. i za včasné a kvalitní vykonání polních prací, investiční výstavby apod. Takové prémie jsou prostředkem chozrasčotního stimulování.

Výsledné prémie vedoucích pracovníků by bylo možno stanovit určitým násobkem průměrné prémie, připadající na jednu Kčs základní odměny v příslušném výrobním úseku, popř. útvaru. Vychází se z toho, že zájmem vedoucích pracovníků má být dobré plnění úkolů v útvaru, který řídí tak, aby dosáhl i vysoké prémie. Čím vyšší jsou prémie v útvaru, který řídí, tím jsou relativně vyšší i prémie vedoucích pracovníků. Odměny vedoucích pracovníků v jednotlivých odvětvích by také mohly být vázány na plnění určitých plánovaných výrobních, popř. i jiných výsledných ukazatelů.

U pracovníků odpovídajících za řízení celého družstva je účelné stanovit prémie za splnění a překročení celodružstevních ukazatelů, popř. kombinovat je s premiiemi za splnění nejdůležitějších výrobků nebo úkolů celého odvětví, určenými podle stejných zásad jako u ostatních vedoucích pracovníků.

Mimo zvyšování hmotného zájmu pracovníků na růstu výroby je nutno soustavněji vychovávat pracující k odpovědnosti za práci a působit na růst pracovní morálky.

Nová jednotná soustava odměňování práce v zemědělské výrobě musí být vypracována s přihlédnutím k soustavám odměňování práce v těch odvětvích průmyslové výroby, která se svou povahou nejvíce přibližuje zemědělské výrobě.

Přechod na jednotnou soustavu odměňování

Máme-li v budoucnu dospět k jednotné výši odměny za jednotku práce v celém zemědělství, odpovídající obdobným odvětvím v průmyslu, musí být v druž-

stvech vytvořeny dostatečně vysoké fondy odměn s rezervami a dále by měla platit zásada, že peněžní odměna pracovníka za stejné množství práce by v družstvu nesměla přesáhnout mzdu dělníka ve státních statcích. K jednotné výši odměny za jednotku práce nebo výrobku lze dospět jen postupně.

Problém vyrovnávání rozdílů v odměňování práce se v podstatě člení na tyto dílčí problémy:

1. Vyrovnání výše odměny družstevníků hospodařících ve stejných výrobních podmínkách.

2. Vyrovnání výše odměny družstevníků hospodařících v různých výrobních oblastech a tím-i v celém družstevním sektoru.

3. Sblížení úrovně odměny v zemědělství a v průmyslu.

K dosažení stejné ekonomické úrovně bude třeba sledovat některé důležité ukazatele. Především je to hrubá zemědělská produkce jako ukazatel intenzity zemědělské výroby. Dále bude třeba sledovat a srovnávat zejména ukazatele produktivity práce a vlastních nákladů tak, aby umožnil správné závěry pro opatření směřující k rychlejšímu vyrovnání rozdílů mezi jednotlivými družstvy. K vyrovnání výše odměny družstevníků hospodařících ve stejných výrobních podmínkách dojde tehdy, až peněžní sazby za stejné množství a kvalitu práce budou na téže úrovni. Tím však nebude odstraněna rozdílná výše odměny za práce mezi různými oblastmi a rovněž tempo vyrovnávání odměn v jednotlivých oblastech bude různé.

Po určité době dojde k tomu, že na základě rozvoje výroby ve všech družstvech dosáhne základní peněžní odměna stejné výše, a to na úrovni stanovené maximální hranice. Bude to významný krok na cestě ke sblížení v odměňování práce v družstvech a ve státních statcích.

Vyrovnání rozdílů v odměňování družstevníků, které jsou v podstatě důsledkem odlišných přírodních podmínek, je ovšem dlouhotrvající proces a vyžaduje vědecky zdůvodněné stanovení maximální hranice výše odměny za práci pro celé území našeho státu. Maximální odměna, stanovená materiály V. sjezdu JZD, ve výši 28 Kčs za práce v družstvu, zařazené do I. tarifní třídy, která odpovídá odměně za 8 hodin práce zařazené v této třídě ve státních statcích, není přesná zvláště pokud jde o práce ve vyšších třídách.

Stanovení maximální hranice výše odměn družstevníků tvoří podstatný krok k vyrovnání úrovně odměny za práci v družstvech hospodařících v různých přírodních podmínkách a znamená další sblížení úrovně odměn družstevníků a mezd dělníků.

Vyrovnání odměny za práci v družstevním sektoru zemědělství je možné řešit jen co nejúčinnějším využitím ekonomických nástrojů, ovládaných státem, i využívaných samotnými družstvy.

Zatímco v družstvech hospodářsky slabších bude nutno usilovat o to, aby bylo co nejrychleji dosaženo celostátně stanovené výše odměny družstevníka, vystává na druhé straně otázka, jak v družstvech hospodařících v produkčně úspěšnějších oblastech nepřekročit výši odměny za práci ve státních statcích a v průmyslových podnicích. Tato družstva by měla dotovat ve zvýšené míře též fondy kulturní, sociální a bytové výstavby a z těchto prostředků stavět kulturní, sociální a bytová zařízení na vesnici z vlastních zdrojů a nespolehat jen na státní fondy. Rozdělování družstevních výnosů by tedy mělo být zaměřeno především na oblast investičních prostředků. Čerpání fondů odměn by mělo být v družstvech důsledně kontrolováno jako ve stát-

ních podnikcích, aby družstevníci sledováním základních ukazatelů plánu (normativy hmotné zainteresovanosti) si více uvědomovali spojitost mezi plněním výrobních úkolů a hmotnou zainteresovaností, obdobně, jako je tomu u pracujících v průmyslu.

Ekonomické nástroje ovládané státem mají v etapě vyrovnávání rozdílů mezi družstvy v rozdílných výrobních oblastech prvořadý význam. Těmito nástroji státu jsou zejména nákupní ceny zemědělských výrobků, zemědělská daň, přímá finanční a úvěrová pomoc, sociální zabezpečení členů družstev apod.*)

Při řešení otázek odstraňování rozdílů v úrovni odměn družstevníků a pracovníků ve státním sektoru zemědělství nutno přihlídnout i k otázkám důchodů z doplňkovacího hospodářství, k vydávání a prodeji naturálií pro osobní potřebu družstevníka, k sociálním a kulturním potřebám, krytým z družstevních fondů apod.

Vzrůstající společná výroba v družstvech umožní uspokojovat stále plněji potřeby členů, což povede družstevníky k tomu, že budou postupně omezovat a nakonec i rušit záhumenková hospodářství jako zdroj doplňkového příjmu. Chov drobného hospodářského zvířectva a odkup naturálií se bude moci uplatňovat ve stejném rozsahu jak u pracovníků družstev, tak i zaměstnanců státních statků.

Potřebné naturálie pro povolený rozsah hospodářského zvířectva budou si moci pracovníci obou sektorů odkoupit od svého závodu ve stejném rozsahu, za stejné ceny a za stejných podmínek.

Proto v podmínkách přechodu k jednotné soustavě odměňování za práci je třeba současně zvyšovat hrubou a tržní produkci ze společného hospodářství družstva tak, aby plně nahradila úbytek hrubé a tržní produkce ze záhumenků, a tím byl družstevníkům ze společného důchodu družstva nahrazen úbytek důchodu ze záhumenkového hospodářství.

Sociální výhody, které svým zaměstnancům poskytuje závod (např. společná stravování apod.) by měly být postupně stejné ve družstvech i ve státních statcích.

Pokusili jsme se nastínit cesty vyrovnání rozdílů mezi průmyslem a zemědělstvím v odměňování, ukázat jednotlivé etapy tohoto vyrovnávání a nástroje jeho realizace v oblasti odměňování práce a v oblasti družstevní ekonomiky. Je třeba počítat s tím, že dojde ke zvyšování odměny za práci v souvislosti se zvyšováním kvalifikace pracovníků, v důsledku snížení počtu pracovních sil a vyšší produktivity práce.

S ohledem na zvláštnosti družstevního vlastnictví zůstanou ještě určité rozdíly v rozdělování podle množství a kvality vykonané práce mezi zemědělskými podniky skupinového a všelidového vlastnictví. Zvláštnosti zemědělství, které se projevují zejména v sezónnosti výrobního procesu rostlinné výroby, však způsobují, že v odměňování práce v zemědělství budou zachovány některé rozdílné rysy ve srovnání s průmyslem, které možno zmírňovat zaváděním pokrokové techniky, technologie, organizace výroby a práce.

*) O těchto otázkách pojednává podrobněji článek doc. CSc. G. Olmové.

K výstavbě socialistické vesnice v ČSSR

Doc. dr. Václav HACH, dr. Miloslav TRNKA
Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha

V tomto příspěvku se pokusíme ukázat, jak by se očekávaný rozvoj zemědělské velkovýroby měl promítnout do způsobu života ve venkovském prostředí, zejména do výstavby socialistické vesnice, z hlediska obecných tendencí rozvoje životní úrovně.

Východním motivem našich úvah je téze, že nejdůležitější složkou výrobních sil je člověk a že výstavba socialistické vesnice musí probíhat v souladu se zákonitostmi vývoje socialistického zemědělství a celé socialistické společnosti v období jejího přechodu ke společnosti komunistické.

Obecné tendence rozvoje životní úrovně v období přestavby

Při dovršení výstavby socialismu a postupném přechodu ke komunismu dochází k podstatným změnám ve způsobu života a práce. Děje se tak především v závislosti na změnách úrovně výrobních sil a charakteru výrobních vztahů. Změny ve způsobu práce a života se přitom výrazně promítají do životní úrovně obyvatelstva, kterou je možno charakterizovat jako stupeň uspokojení životních, tj. hmotných a kulturních potřeb a jako souhrn podmínek, vyplývajících ze společenských výrobních vztahů, za nichž jsou tyto potřeby uspokojovány.

Hmotné a duševní potřeby pracujících jsou přitom uspokojovány spotřebou nejrozmanitějších výrobků a poskytovanými službami, což dohromady představuje první základní složku životní úrovně. Individuální potřeby pracujících je možno rozdělit na šest velkých skupin. Jsou to potřeby:

1. výživy,
2. bydlení,
3. odívání,
4. dopravy a spojů,
5. péče o zdraví,
6. potřeby vzdělání, kultury a jiné duševní potřeby lidí.

Pořadí a stupeň uspokojování těchto potřeb je dán zákonitými vztahy, existujícími mezi nimi navzájem a určujícími míru naléhavosti. Struktura spotřeby výrobků a poskytování služeb pracujícím se proto musí vyvíjet plánovitě v rámci určitých vývojových tendencí. Socialistická společnost má na rozdíl od předchozích společenských formací v rukou možnost tyto vývojové tendence předvídat, poznávat je a v souladu s nimi i usměrňovat rozvoj celého národního hospodářství tak, aby nejlépe odpovídal vývoji struktury potřeb pracujících.

Životní úroveň pracujících je spoluurčena vedle stupně uspokojování individuálních potřeb nepochybně též společenskými pracovními podmínkami, představovanými opět celým souborem jevů, jako např. zabezpečením práva na práci podle schopnosti každého pracujícího, délkou pracovní doby, intenzitou práce, pracovním prostředím, délkou práce i pracovním procesem samým, otázkami hygieny a bezpečnosti práce. atp. Důležitý význam má v této souvislosti rozvíjení socialistického způsobu odměňování za vykonanou práci.

Způsob uspokojování potřeb se mění na základě změn daných společenských podmínek, ovlivňuje životní úroveň obyvatelstva a vede ke změně skladby spotřebovaných předmětů a služeb, přičemž je zpětně ovlivňován změnami v jejich uspokojení. Obě tyto navzájem se ovlivňující složky životní úrovně, tj. stupeň uspokojování individuálních potřeb pracujících a společenské pracovní podmínky, je třeba vědecky předvídat.

Základní obecné tendence vývoje

Základními tendencemi vývoje socialistické ekonomiky jsou bezesporu tendence rychlého růstu produktivity společenské práce v průmyslu a v zemědělství, tendence potřeby stále většího uspokojování hmotných a kulturních potřeb socialistického člověka a tendence postupného sbližování obou forem socialistického vlastnictví.

V oblasti rodělování se stále více uplatňuje tendence k postupnému vyrovnávání rozdílů ve stupni uspokojování potřeb jednotlivých členů společnosti, která v sobě zahrnuje zvyšování podílu komunistických forem rozdělování, a tendence k regulování tempa růstu reálných mezd podle určitých skupin obyvatelstva, směřující v podstatě k postupnému uhrazování osobní spotřeby přes spotřebu společenskou.

V oblasti charakteru práce jsou hlavními vývojovými směry tendence k všeobecnosti práce, k zajištění všeobecné účasti ve společenském pracovním procesu, ke zlepšení dělby práce, k všeobecnému růstu a vyrovnávání úrovně vzdělání, ke zkracování pracovní doby a k maximálnímu přiblížení hranice aktivního věku k soustavně se prodlužující délce života.

Všechny uvedené vývojové směry se promítají dále i do rodinného života a do využití volného času. Tak např. se bude stále více projevovat tendence postupného přenášení části rodinných funkcí na společnost v souvislosti s oslabováním hospodářské funkce rodiny a s posilováním podílu společnosti na výchově dětí, tendence k vytváření nových podmínek dalšího rozvoje fyzických a duševních schopností člověka, k postupnému přesunu funkcí mezi bytem a vybavením obydlí a okolí službami, k oddělování funkce obytné od výrobní, k větší členitosti bytu podle místností, ke sbližování funkce obytné, obslužné a rekreační, k přechodu od rozptýleného individuálního bydlení ve větší a vybavenější celky, ke sdružování občanského vybavení apod.

I když je nutno chápat tyto vývojové směry jako obecně platné, nelze při hledání cest k jejich naplnění opomíjet existenci podstatných rozdílů mezi městem a vesnicí.

Při zkoumání otázky, jak se základní obecné vývojové tendence socialistické ekonomiky projevují v zemědělství, je třeba vycházet z toho, že lidově demokratický stát převzal od dřívějšího buržoazně kapitalistického státu, na rozdíl od průmyslu, značně zaostalé zemědělství.

Jakmile začaly za nových společenských podmínek ekonomické zákony kapitalismu postupně ztrácet svoji základnu a počaly na jejich místech narůstat zákonitosti nové, socialistické, vstoupila do popředí snaha postupně překlenout rozdíl mezi oběma základními odvětvími, a tím do značné míry i mezi životní úrovní v městě a na vesnici. Proto vystoupily do popředí především tendence zintenzivňování zemědělské výroby a uplatňování moderní velkovýrobní technologie v širokém měřítku při současném prohlubování specializace.

Přestavba socialistické vesnice, míněná nejen jako uskutečnění změn ve vybavení sídliště neměstského typu, ale v celém rozsahu jako vytvoření podmínek nového stylu života venkovských obyvatel — tedy i pracujících v zemědělství a jejich rodin — může nadejít v souladu se všemi uvedenými důvody pochopitelně ve větším měřítku až na určitém stupni rozvoje výroby samé. Zvýšení zemědělské výroby a zvýšení produktivity zemědělské práce je toho nezbytným předpokladem.

Socializace zemědělství a podmínky, v nichž se uskutečňuje přechod k vyšším formám socialistické zemědělské velkovýroby

Vesnice, tak jak nám ji přenechal kapitalismus, je směsicí obytných a hospodářských objektů, zbudovaných ještě na feudálních základech v intravilánech obcí na individualně vlastněných parcelách. Morální opotřebovanost většiny takto situovaných hospodářských objektů se ztlačněji projevila zanedlouho po založení družstev, zejména v souvislosti s přechodem na společné ustájení dobytka. Potřeba dále rozvíjet zemědělskou výrobu za využití pokrokové technologie a mechanizace vedlo k tomu, že velikost socialistického zemědělského závodu počala překračovat hranice katastru jedné obce a že zákonitě docházelo ke slučování družstev.

Tendence oddělovat sílu výrobní od obytné se za těchto podmínek dále prohloubila. Navíc vyvstaly problémy nové, spočívající ve správné dislokaci novostaveb jak účelových, tak i obytných a společenských, a to v souvislosti se slučováním družstev, s jejich specializací a uplatňováním velkovýrobní technologie.

Hmotná životní úroveň pracujících v zemědělství a jejich rodin nepochybně značně stoupla. V poslední době však dochází na naší vesnici k disproporcím v růstu jednotlivých složek životní úrovně. Hmotné složky se rozvíjejí rychleji na úkor ostatních. Není obtížné nalézt hlavní příčiny tohoto stavu, i když problematika je značně široká a má mnohé souvislosti. K orientaci postačí prozkoumat hlavní příčiny opoždění vývoje společenského vědomí rolníků. Majetkoprávní individualistické vztahy minulosti jsou bezesporu jedním z hlavních činitelů působících dosud na mysl mnohých pracujících v zemědělství. Důsledky těchto vlivů se přitom za dané etapy vývoje výrobních sil projevují silněji na úseku bydlení a kultury než na úseku výroby, kde morální dožití soukromovlastnických vztahů k individuálním hospodářským objektům bylo ve značné míře urychleno rozvojem socialistických forem zemědělské výroby, která dala vbrzku dosloužit drobným stodolám a stájím.

Ani v ekonomicky silném družstvu s vyšší úrovní hospodaření se však v podstatě nezměnil styl bydlení, a tím i do značné míry způsob využívání volného času.

Z dědictví minulosti vyplývá také i celá struktura venkovského osídlení, která neodpovídá nynějším pokrokovým formám zemědělské velkovýroby a společenským formám života na vesnici.

Zemědělská výroba se stává opravdu zemědělsky průmyslovou výrobou, jejímiž nositeli jsou družstevní rolníci a pracující ve státních statcích, pro něž je

nutno upravit, resp. vybudovat takové životní prostředí, aby v něm nejen plnili své výrobní úkoly, ale aby i jejich osobní život se odehrával v prostředí a za předpokladů stále se zvyšující životní úrovně, a tak se přibližoval životu ostatních pracujících. Důležitým úkolem v této souvislosti bude (jak bude rozvedeno v závěru), vést pracující k tomu, aby si své životní prostředí pomáhali sami vytvářet v souladu s vývojovými tendencemi, opřenými o vědecký základ.

Naléhavého řešení si zejména vyžaduje otázka bydlení pracujících v zemědělské velkovýrobě, neboť je jedním z prostředků, jak čelit nepříznivé situaci v získávání pracovníků a zejména mládeže pro trvalou práci v zemědělství.

Struktura vesnic je téměř stejná, jako byla před padesáti i více lety. V posledních desetiletích nešla a dosud nejde ruka v ruce s rozvojem výroby v zemědělství, jejíž vývoj v minulosti vtiskl celému venkovskému osídlení svůj ráz (roztříštěnost osídlení, úzká průměrná výměra katastrů obcí apod.).

Rozbor velikostní skladby obcí ukazuje, že obyvatelstvo ČSSR je soustředěno do mimořádně velkého počtu sídel. Jejich celkový počet je odhadován na 60 000 (z toho plné dvě třetiny v českých krajích). Sídla jsou nejrůznějších velikostí od nejmenších skupin obydlí — samot — až po velké aglomerace. Na samoty připadá téměř 35 % všech sídel. V roce 1950 měla naše republika 14 803 obcí, takže na každou obec připadla (vyjímaje samoty) tři větší nebo menší sídla. Podíváme-li se blíže na rozvrstvení obyvatelstva do obcí podle jejich velikosti, zjišťujeme, že např. v obcích o velikosti do 500 obyvatel bydlelo 20 % obyvatelstva naší republiky. Celkem v obcích do 2000 obyvatel bydlelo dokonce 48 %, tedy téměř polovina obyvatel našeho státu.*)

Situace v sídlištní síti ČSSR je patrnější v tabulce I.

I.

Velikostní skupiny obcí podle počtu obyvatel	Počet obcí	% celkového počtu obcí v ČSSR	Počet obyvatel (v tis.)	% celkového počtu obyvatel v ČSSR
1 — 99	1 333	9,0	879,0	0,7
100 — 499	8 538	57,6	2 212,7	18,0
500 — 999	2 827	19,1	1 953,0	15,8
1 000 — 1 999	1 296	8,8	1 763,0	14,3
2 000 — 4 999	583	3,9	1 749,5	14,2
5 000 — 9 999	133	0,9	917,7	7,4
10 000 — 19 999	54	0,4	748,5	6,1
20 000 — 49 999	28	0,2	825,3	6,7
50 000 — 99 999	6	0,1	358,2	2,9
nad 100 000	5	—	722,4	13,9
celkem	14 803	100,0	12 338,4	100,0

Pokud jde o stáří obytných budov na venkově, je situace takováto: 35 % všech obytných budov je starší než 80 let, 47 % domů pochází z období 1880—1946. Asi 18 % všech domů bylo postaveno v letech 1946 až 1959. Stav celé venkovské zástavby vypadá tak, že asi 50 % všech obytných

*) Do roku 1961 tento podíl sice poklesl na 42 %, ale stále ještě jde o značnou část obyvatelstva.

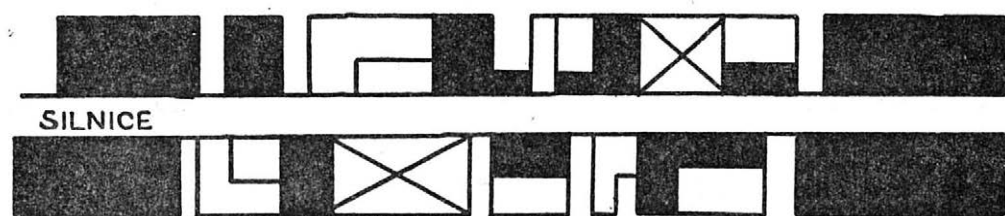
budov již dnes neodpovídá potřebné úrovni pracujících v socialistické zemědělské velkovýrobě a že ani úpravy nebo přestavby nejsou v těchto případech účelné.

Dosud však není u nás obecněji zcela jasno, jakým směrem se má ubírat budoucí výstavba socialistického zemědělského sídliště. Při řešení této otázky je nutno brát v úvahu nejen věkovou strukturu obyvatel venkovských sídlišť, ale i jejich bezprostřední spojení s výrobou, blízkost velkých měst a polohu sídliště.

Předním z faktorů sblížování životní úrovně dělnické třídy a pracujícího rolnictva je otázka účelného, zdravého, ale také pokrokového (vhodně umístěného a vnitřně uspořádaného) bydlení pracujících v zemědělství, resp. všech pracujících, bydlících ve venkovských sídlištích, a příslušníků jejich rodin.

Co je to však účelné a zdravé a přitom pokrokové bydlení ve venkovských sídlištích? Vyřešíme tuto otázku stavěním rodinných domků, které zejména na Slovensku hraje význačnou a vážnou úlohu, nebo stavbou vícepodlažních objektů nebo dokonce velkých obytných komplexů, jak tuto tendenci můžeme pozorovat z různých návrhů na výstavbu venkovských sídlišť v sousedních státech (např. v NDR). V této otázce není dosud zcela jasno zejména v praxi. V teoretických pracích i v některých avantgardních územních studiích bylo však již prokázáno, že postupné zvyšování podílu vícepodlažní zástavby je nevyhnutelné. Svědčí o tom nutnost dostat životní prostředí postupně do souladu s potřebami rozvoje životní úrovně.

Bytová výstavba na vesnici bývá — jak bylo již uvedeno — na vesnici dosud chápána zcela izolovaně od všech ostatních spojitostí a jejím charakteristickým rysem je živelnost. Jaké důsledky z takovéto situace vyplývají, prokáže schematický náčrt v naší zemi dosti obvyklé „silniční“ obce (tmavé: obytné objekty, světlé: účelové objekty, křížek: občanské vybavení).

Uvedené schéma, zvláště časté na Slovensku, jasně prokazuje důsledky „živelnosti“ např. pro společenský život obce, jejíž podélná osa bývá mnohdy i několik kilometrů dlouhá. Nová bytová zástavba se dosud neděje na místech dosloužilých hospodářských budov, ale na konci obce, a to v nepoměrně hustší formě. Docházkové vzdálenosti vzrůstají nebo se řeší další výstavbou příslušných zařízení. Neekonomičnost i společenská neúnosnost takovouto situací vynucených „opatření“ je zřejmá. Místo aby bylo posilováno společenské centrum obce, dochází k jeho oslabování a ke vzniku nových společenských aglomerací na obou koncích rozvláklého sídliště.

Vazby bytové výstavby a tedy i vlastního bydlení na problematiku společenských vztahů a na způsob života ze zvoleného příkladu jasně vyplývají. Ne ve všech případech je situace tak vyhrocená jako v našem schématu. Ke škodě věci dochází však k plýtvání s ornou půdou a k obdobným urbanistickým a ekonomickým i společenským škodám i v dalších typech obcí, typických např. ve středních Čechách (návesní obce), a to přesto, že podmínky v nich jsou v dislokaci příznivější.

Na příkladě těžé vesnice by bylo možno prokázat i spletnost problémů doprav-

ních (docházení za službami, za kulturou apod.), zdravotní prevence apod. Při výstavbě socialistické vesnice je nutno vždy uvažovat i otázku dosavadního stavu komunikací. Zatímco ve městech pracující přicházejí na pracoviště prakticky v oděvu pro denní nošení, který popř. vyměňují za pracovní šat až na pracovišti, musí se pracující v zemědělství již doma převlékat do pracovního oděvu, zejména obuvi, protože cesty na pracoviště nejsou v dobrém stavu a jejich čištění mechanickými prostředky není možné. V tom se spojuje otázka komunikací s otázkou hygieny, ba dokonce s otázkou zdravotnictví vůbec. Rovněž problém venkovských kanalizací a vodovodů patří mezi problémy dosud těžko řešitelné.

Je tedy nutno řešit celý soubor problémů, které souvisí jednak s dopravou pracujících v zemědělství na jejich pracoviště, jednak s otázkou hygieny a zdravotního stavu pracujících v zemědělství, které jsou v přímé souvislosti se špatnými cestami na pracoviště i s celou problematikou zemědělského prostředí. Nesmí se zde přitom zapomínat ani na dopravu pracujících v zemědělství do kulturních středisek, která i přes pokrok v tomto směru není dosud uspokojivě vyřešena.

Má-li se práce v zemědělské výrobě stát přitažlivou, je nutno řešit i další otázky, jako např. otázku osobní spotřeby obyvatelstva venkova a s tím spojené rozšiřování maloobchodní sítě na vesnici a otázku u nás dosud málo rozvinutého zásilkového obchodu, zejména pro venkovské obyvatelstvo.

K těmto otázkám se dále řadí problémy společného stravování, které jsou dnes v zemědělské výrobě řešeny, ovšem jen sporadicky a sezónně. Nadhozené problémy se výrazněji projeví při dožívání naturálního samozásobení.

Rovněž otázky zdravotní péče, a to nejen léčby, ale i prevence, nebyly dosud v praxi řešeny s ohledem na možné změny struktury venkovského osídlení, takže ani tento úsek zatím nezabraňuje přesunu venkovského obyvatelstva do větších, zejména městských sídlišť, a to mnohdy i z míst, která by se výhledově neměla oslabovat.

Sem patří i problémy péče o dítě (nejen v jeho nemoci) hlavně v průběhu pracovní doby rodičů (např. v roce 1953 bylo vybudováno na vesnici 1081 dětských útulků a tento počet do roku 1960 vzrostl jen na 1498 s celkovým počtem 28 876 opatrovaných dětí; ve srovnání s městskými dětskými útulky je tento počet neúměrný počtu obyvatelstva a počtu dětí bydlících ve venkovských sídlištích).

Materiální kultura a poměrně vysoká hmotná životní úroveň pracujících v zemědělské výrobě nesmí nás uspokojit. Nejde jen o předměty dlouhodobé osobní spotřeby (pračka, televizor, lednička, osobní automobil). I když tyto stránky životní úrovně jsou důležité, nesmíme zapomínat na růst životní úrovně v oblasti nadstavby, tj. na kulturní a společenské složky životní úrovně.

Socialistická zemědělská velkovýroba potřebuje stále více a více odborně vzdělaných a politicky uvědomělých pracovníků, pro něž je nutno vytvořit i prostředí, běžné u pracovníků těžké kategorie pracujících v průmyslu a bydlících ve městech.

Výrobní vztahy na venkově se rozvíjely poměrně rychle, ale nevyřešily ještě všechny problémy lidí, kteří tyto výrobní vztahy tvoří. Individualistická morálka a starý soukromokapitalistický způsob myšlení zůstal dosud ve mnohých případech i v našich zemědělských družstvech. To se ovšem dostává do rozporu se zájmy společnosti i se zájmy družstva a všech jeho členů.

Socialistická kultura a osvěta pomáhají na tomto poli, avšak dosavadní činnost je často sporadická. Perspektivy rozvoje duchovní úrovně pracujících v zemědělství

musí spočívat ve výchově člověka všestranně vzdělaného, který zná a dovede uplatnit výsledky současné vědy a techniky a který i v soukromém životě zachovává normy socialistického života.

Prostředky kulturní revoluce jsou rozmanité a stále se rozšiřují. Jde jen o to správně a účelně jich používat. Úsilí o nového člověka v socialistické zemědělské výrobě by se mělo zaměřit hlavně na mládež.

K získání mladých lidí je nutno, aby jim bylo zřejmo, že rozdíl v životním prostředí a v životní úrovni mezi městem a venkovem se bude stále snižovat. Je tedy výhledově třeba, aby vedle pracovního uspokojení měl mladý občan a mladá rodina společenské i životní možnosti jako ve městech a aby v tomto směru byla struktura osídlení venkovských oblastí plánovitě ovlivňována.

Krytí některých individuálních potřeb pracujících na vesnici (bydlení, doprava, spoje, péče o zdraví, vzdělání a kultura) v současné době zřejmě nemůže být dosavadními způsoby úspěšně řešeno. Soudobé problémy mohou být přesto překonány a úspěšně dořešeny. Cestu pro vhodné řešení napovídají vývojové tendence na úseku zemědělské výroby, porovnáme-li je s celkovými tendencemi rozvoje životní úrovně.

Perspektivy dalšího vývoje socialistické vesnice a zvyšování životní úrovně zemědělského obyvatelstva

Vliv dalšího rozvoje zemědělství na život na vesnici

S rozvojem socialistické zemědělské velkovýroby poroste i životní úroveň zemědělského obyvatelstva. Zemědělská výroba ve sloučených družstvech, správně rozmístěná na podkladě rajonizace, bude řízena v rámci celého hospodářského obvodu sloučeného družstva z jednoho místa. Tímto místem se stává obec, která má v rámci hospodářského obvodu sloučeného družstva přirozený hospodářský a společenský spád, příznivé dopravní podmínky k ostatním obcím (provozovněm obvodu), dobré napojení na dálkovou dopravu apod.

Jaké tedy jsou a jaké asi v perspektivě budou funkce těchto sloučených obcí? Za dnešní situace je v každé z nich hospodářská provozovna (výrobní objekt). V souladu se zásadami rozvoje zemědělské výroby nebude však tento stav směrem do budoucna zdaleka neměnný. Vytváření specializovaných výrobních jednotek bude s sebou přinášet požadavek rozmístění výrobních objektů podle jiného klíče, než tomu bylo za podmínek, kdy zemědělský závod se svou výměrou kryl s velikostí katastru obce. Některé výrobní perspektivně odpadnou, jiné doznají posílení v důsledku specializace na určité odvětví živočišné výroby.

V našich podmínkách jde převážně o obce malé, neboť průměr počtu obyvatelstva všech obcí velikostních skupin do 500 obyvatel činí 230 obyvatel. Z toho vyplývá, že některá sídliště, na jejichž území bude rozvíjeno jen určité odvětví živočišné výroby, nebudou mít zřejmě předpoklady pro to, aby úroveň jejich občanského vybavení odpovídala úrovni měst, neboť nezemědělská odvětví v těchto sídlištích téměř neexistují a ani neexistují reálné možnosti vybavit je na takovou úroveň, aby odpovídala potřebnému vyššímu standardu a stylu života.

Dosavadní obtíže, spočívající mj. v tom, že na území sloučeného družstva vykonává pravomoc několik místních národních výborů (otázky spoluodpovědnosti za výrobu apod.), perspektivně odpadnou, protože „hlavní“ obec se zákonitě stane sídlem MNV, spravujícího celý sloučený obvod. Ostatní obce obvodu nabudou z hlediska administrativně správního povahu sídlišť (osad) přidružených.

Rozvoj zemědělské výroby takto podstatně ovlivní v samých základech koncepci vývoje osídlení na venkově.

Cesty, jimiž možno zaměřit úsilí o stírání rozdílů mezi městem a vesnicí

Rozvoj venkovských sídlišť a stírání rozdílů mezi městem a vesnicí může socialistická společnost plánovitě usměrňovat tak, aby nedocházelo k hospodářským a společenským škodám.

Ukázali jsme, jak zemědělská výroba podstatně ovlivní ve svém dalším rozvoji funkce venkovských obcí. Podstatné je, že ve svých důsledcích ovlivní vývoj i těch obcí, v nichž zemědělská výroba není dominující z hlediska struktury pracovních příležitostí.

Zatímco venkovská sídliště, nabývající povahu obcí hlavních nebo přidružených, byla, jsou a nesporně budou v převládající míře ovlivňována zemědělskou výrobou, existují na venkově vedle nich obce, jejichž středisková povaha (vyšší společenský význam) vznikla v historickém vývoji z jiných dominujících činitelů (průmysl, obchod, služby, lázeňství apod.). Tato, obvykle již větší sídliště, budou zřejmě v perspektivě dále posilována na úseku občanského vybavení, a jejich funkce místního většího společenského centra bude nadále stoupat.

Venkovské osídlení se tedy bude v perspektivě vyhraňovat v podstatě do tří funkčních stupňů (přidružená sídliště, hlavní a střediskové obce).

Základním článkem se stanou zřejmě tzv. obce hlavní, na jejichž výstavbu se bude třeba přednostně zaměřit tak, aby mladá generace, pocházející z drobných přidružených sídlišť, sem byla přitahována. Tím zůstane zachována pro zemědělskou výrobu a bude paralyzován přitažlivý vliv měst.

V hlavní obci je třeba posílit společenský střed sídliště vhodně umístěným občanským vybavením (kulturní zařízení, služby, zdravotnická péče apod.), dimenzovaným pro celý hospodářský a tím i společenský obvod sloučeného družstva. Bytový fond přidružených sídlišť by se neměl rozrůstat. I při zkvalitnění občanského vybavení těchto sídlišť zde nebude moci být situováno vše, co socialistický člověk k životu potřebuje. To platí zejména o těch přidružených sídlištích, v nichž se pro budoucno nebude počítat s výrobním střediskem.

V této souvislosti vyvstává vážný problém místní přepravy osob. Je známo, že aktivní docházková vzdálenost, např. za kulturou, nepřesahuje v průměru 3 km. Naše obce sice nejsou v průměru od sebe příliš vzdáleny (v českých krajích 2,7 km, na Slovensku 3,8 km), ale i tak členitost terénu je při současném stavu místních komunikací vážnou překážkou. Nemění na tom nic ani skutečnost, že téměř všechny obce jsou napojeny na veřejný dopravní prostředek. Potřeba např. večerního spojení (dojíždka za kulturou) nebývá uspokojivě kryta. Nová organizace zemědělských velkozávodů, jejichž obvod se bude většinou krýt i s administrativně správním územím společného národního výboru, může uspořádat vznik kvalitativně nové „okrskové“ přepravy, spojující přidružená sídliště s obcí hlavní, resp. více hlavních obcí s obcí střediskovou.

Jednou z hlavních cest, jimiž je směrem do budoucna možno zaměřit úsilí o stírání rozdílů mezi městem a vesnicí, je tedy správné ujasnění perspektivní funkce té které obce v rámci okresu. Podkladem pro to se musí stát výhledově plány rozvoje zemědělské výroby v okrese, které je nutno vypracovávat v souvislosti s plány rozvoje průmyslu a služeb, aby bylo možno skloubit potřebné vazby (mj. otázku pracovních příležitostí) a vytvořit celkový obraz perspektivy okresu a jeho sídlištní struktury jako vodítko pro řízení investiční výstavby.

Závěry

k některým otázkám vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu

Komunistickou stranou Československa byl jako výraz poznané objektivní nutnosti vytyčen úkol vyrovnat úroveň zemědělství na úroveň průmyslu.

Zaostávání zemědělství za průmyslem není věčnou, „přirozenou“ vlastností zemědělství. Je výsledkem zvláštností historického vývoje společenskoeconomic-
kých podmínek v zemědělství ve srovnání s průmyslem. Vítězství socialistických výrobních vztahů v zemědělství a plánovitý charakter rozvoje národního hospodářství vytvářejí podmínky pro postupné vyrovnání zemědělství na úroveň průmyslu.

Podle Marxe může zemědělství dosáhnout průmysl výlučně na základě rozvoje koncentrované zemědělské velkovýroby, vedené na vědeckých základech.

Vyrovňování úrovně zemědělství na úroveň průmyslu představuje v podmínkách socialistické ekonomiky plánovitý proces, v němž jsou postupně překonávány historicky vzniklé ekonomické rozdíly mezi průmyslem a zemědělstvím a sociálně ekonomické rozdíly v postavení obou základních tříd socialistické společnosti — dělníků a rolníků.

Jde o to, aby se zemědělství přibližovalo průmyslu zejména:

1. v úrovni uspokojování potřeb národního hospodářství, čehož lze dosáhnout pronikavým zvýšením intenzity zemědělské výroby, v němž pronikavou úlohu hraje zejména chemizace, meliorace a zvýšení výkonnosti biologických zemědělských výrobních prostředků;

2. v úrovni společenské dělby práce cestou prohloubení účelné specializace na podkladě správného rozmístění zemědělské výroby, při kterém bude maximálně využito přírodních podmínek, a na podkladě vysoké koncentrace výroby;

3. v úrovni vybavení základními výrobními prostředky a v úrovni technologie, zejména uplatněním komplexní mechanizace a moderních technologických postupů s využitím přirozených instinktů zvířat, uplatněním průmyslových metod organizace práce;

4. v úrovni vybavení pracovními silami, především v kvalifikaci pracovníků a v jejich věkové struktuře.

To vše přispěje k vyrovnání rozdílů v úrovni produktivity práce;

5. v úrovni výrobních vztahů, především na základě sbližování obou forem socialistického vlastnictví, jakož i ve formách a výši odměny za práci;

6. v celkové úrovni života na vesnici a v kulturní a ideologické úrovni pracovníků.

Zemědělství vždy bylo, je a ještě dlouho bude materiální podmínkou života společnosti vůbec, neboť vyrábí potraviny, tj. specifické užité hodnoty, bez nichž se reprodukce v žádném odvětví materiální výroby nemůže uskutečnit.

Za kapitalismu je ekonomická hranice rozvoje zemědělské produkce dána výrobou zisku a koupěschopnou poptávkou obyvatelstva, za socialismu v důsledku změny v postavení tříd se krytí potřeb pracujících stává objektivní potřebou a objem koupěschopné poptávky je plánovitě určován s ohledem na dosažený stupeň rozvoje výrobních sil.

Po vítězství socialistické revoluce silně roste potřeba zemědělských produktů co do množství i kvality. Celkovou denní potřebou 3150 btto kalorií na jednoho obyvatele se ČSSR řadí na šesté místo v Evropě; skladba spotřeby potravin je však neuspokojivá. Je třeba zvýšit zejména podíl kvalitních živočišných bílkovin, zvýšit spotřebu zeleniny a ovoce a snížit spotřebu mouky, moučných výrobků a brambor. Podle racionálních norem výživy by roční spotřeba potravin v průměru na jednoho obyvatele měla činit: 90 kg masa (při zvýšení podílu hovězího, drůbežího a méně tučného vepřového a proti dnešní spotřebě asi 57 kg), 26 kg tuků, 331 l mléka a mléčných výrobků, 275 vajec (proti současné spotřebě asi 180 vajec), 257 kg zeleniny a ovoce, 108 kg brambor, 104 kg mouky, 40 kg cukru při celkové spotřebě 3612 btto kalorií na osobu a den.

Výsledky, dosažené ve státech s obdobnými výrobními podmínkami i výsledky předních JZD, které dosahují o 17 až 34 % vyšší produkce než činí průměr jednotlivých výrobních oblastí, svědčí o značných rezervách ve zvýšení intenzity našeho zemědělství. Odstranění zaostávání zemědělství za průmyslem ve stupni uspokojování potřeb společnosti je v současné době rozhodujícím úkolem, který lze řešit jen podstatným zvýšením intenzity zemědělské výroby.

V procesu intenzifikace zemědělství je třeba dosáhnout změn ve struktuře celkových výrobních fondů, a to u základních výrobních prostředků ve prospěch mechanizačních prostředků a meliorací, tj. investic s vyšší produkční účinností a s kratší dobou obrátu a u běžných prostředků, zejména ve prospěch minerálních hnojiv. Nejeefektivnějšími „zemědělskými“ investicemi jsou investice do chemického průmyslu, kde každá 1 Kčs investičního nákladu přináší až 3 Kčs přírůstek produkce zrnin.

Mimo rozhodující vliv chemizace má velký význam i trvalé zúrodnění pozemků vytvářením správného vodního režimu v půdě. Závlahy by proto měly být budovány zejména tam, kde hektarové výnosy nelze dále stupňovat pro nedostatek vody v půdě.

Rozmístění výroby investic, oběžných prostředků a pracovních sil lze účinně ovlivňovat na základě soustavných rozborů ekonomické efektivity zemědělské výroby ve skupinách socialistických zemědělských závodů. Rozmístění investic by např. mělo být podřízeno úkolu vyrovnat rozdíly mezi skupinami družstev, nové investice by měly být soustředěny do závodů s relativním, popř. i s absolutním nedostatkem pracovních sil a měly by být řešeny sice postupně, avšak komplexně a při současném zvýšení úrovně řízení.

Prvořadý význam v procesu zprůmyslnění zemědělské výroby má zejména další prohloubení společenské dělby práce, projevující se zejména v uplatnění specializace a kooperace na podkladě zvýšené koncentrace výroby. Zvláštnosti zemědělské výroby (působení biologických činitelů a vlivů půdně klimatických podmínek) vyžadují, aby specializace byla založena na správném rozmístění výroby na podkladě rajonizace a na dosažení takové koncentrace výroby jednotlivých produktů v nejvhodnějších výrobních podmínkách, která by umožňovala plné uplatnění moderních velkovýrobních technologických postupů v zemědělství.

Ta odvětví výroby, která nejsou bezprostředně vázána na půdu, jako chov prasat, chov drůbeže, lze vyčleňovat ze zemědělských závodů a organizovat je typicky průmyslovým způsobem v úzce specializovaných závodech bez vlastní půdní základny.

Naproti tomu chov skotu je natolik spjat s výrobou na půdě (objemná krmiva, chlévská mrva), že by bylo neekonomické jej vyčleňovat. Potřebné koncentrace lze však bez podstatného zvyšování výměry půdy dosáhnout soustředováním jednotlivých kategorií a užitkových směrů v chovu skotu do specializovaných a vzájemně kooperujících výrobních jednotek, tj. uplatňováním formy otevřeného obratu stáda.

V perspektivní organizaci socialistického zemědělství lze počítat s postupným vytvářením a budováním těchto základních typů specializovaných socialistických zemědělských závodů:

A. Závody hospodařící na půdě

1. Státní a družstevní závody s vícestrannou specializací, vyrábějící zpravidla více než 5 tržních produktů (popř. skupin produktů) a v nichž jednotlivé chovy hospodářských zvířat i příslušná rostlinná výroba budou umístěny do specializovaných výrobních jednotek s dočasně uzavřeným obratem stáda skotu. Vedle chovu skotu budou vyrábět prasata nebo drůbež (vejce).

2. Státní a družstevní závody s užší specializací, vyrábějící zpravidla 3—5 tržních produktů (popř. skupin produktů). Chov skotu v těchto závodech bude organizován formou otevřeného obratu stáda, při specializaci jen na určitou kategorii skotu, dočasně buď s chovem prasat nebo s chovem drůbeže. Půjde zpravidla o závody, do nichž bude koncentrována výroba produktů masové tržní potřeby (zrniny, brambory, cukrovka, speciální trvalé kultury — chmelnice, vinice), technické plodiny, zelenina, rané brambory apod.

B. Závody bez půdy

1. Úzce specializované, především státní zemědělské závody, zaměřené na výrobu jatečných prasat.

2. Úzce specializované, především státní zemědělské závody, zaměřené na výrobu vajec a na výrobu drůbežního masa.

Tyto úzce specializované závody budou ve skutečnosti průmyslovými zemědělskými závody, s vysokou koncentrací výroby, s nejmodernější technologií, budou plně mechanizovány, popř. automatizovány a budou dosahovat nebývalé produktivity práce.

Přechod k perspektivní organizaci socialistického zemědělství je velmi náročný, vyžádá si delší doby a musí být dělán postupně a v souladu s možnostmi národního hospodářství na úseku materiálního, finančního i kádrového zabezpečení.

Je proto bezpodmínečně nutno, aby jak v celostátním měřítku, tak v měřítku krajů a v každém okrese byl podle jednotných metodických pokynů vypracován výhledový plán rozvoje zemědělství, v němž by bylo

postupně uskutečňování specializace rozplánováno na jednotlivé etapy tak, aby investiční výstavba mohla být usměrňována již s ohledem na perspektivní organizaci zemědělské výroby a aby byly plánované potřeby národního hospodářství kryty bez poruch a výkyvů.

Při vypracování výhledových plánů rozvoje zemědělské výroby v okresech lze rámcově postupovat takto:

1. Na základě podkladů delimitace půdního fondu stanovit výhledově uvažovanou výměru jednotlivých kultur, a rozsah a vliv výhledově plánovaných melioračních zásahů.

2. Seskupit výrobní jednotky, nalézající se na území s přibližně stejným výhledovým zaměřením výroby, do nevelkého počtu víceméně souvislých územních celků, navrhnout pro ně typovou strukturu výroby a prověřit ji potřebnými bilancemi (obrat stáda, naturální bilance, zajištění úkolů státního nákupu). K tomuto účelu uskutečnit:

- a) rozbor dosavadního rozmístění ploch technických a speciálních plodin a navrhnout účelné změny v jejich rozmístění a koncentraci na podkladě materiálů rajonizace zemědělské výroby,

- b) vypracovat návrh na rozmístění a koncentraci jednotlivých kategorií a užitkových směrů v chovu skotu podle zásad perspektivní organizace zemědělské výroby a otevřeného obratu stáda.

3. Navrhnout účelné rozmístění a zaměření investiční výstavby (hospodářských budov, melioračních zařízení, trvalých výsadeb apod.), odpovídající koncepci perspektivní organizace zemědělské výroby.

4. Navrhnout hospodářské obvody budoucích specializovaných výrobních jednotek.

Jedním z nejvážnějších problémů vyrovnávání úrovně zemědělství s průmyslem je problém pracovních sil, zejména jejich kvalifikace a věkové struktury.

Počet stálých pracovníků v zemědělství se do roku 1960 ve srovnání s předválečným obdobím snížil o 1,9 miliónů osob, tj. na dvě pětiny předválečného stavu. Úbytek pracovníků se nepodařilo mechanizací plně nahradit a odchod pracovníků ze zemědělství daleko převyšoval plánované ukazatele, v některých obdobích nabýval živelného charakteru a měl negativní vliv na rozvoj zemědělské výroby.

Nejzávažnější přitom je, že k nejvýraznějšímu poklesu došlo v nejmladších věkových skupinách. Tak např. podíl věkové skupiny 15–29 let se proti roku 1936 snížil z 36,6 % na pouhých 14,7 %, zatímco podíl nejstarší věkové skupiny nad 50 let se zvýšil z 27,7 % na 50,8 %. Zatímco v průmyslu činí podíl pracovníků do 50 let 79,4 %, činí tento podíl v zemědělství jen 56,4 %. Přitom do průmyslu odcházeli především pracovníci s určitou kvalifikací. Nepříznivá věková struktura se tak stává brzdou technického rozvoje zemědělství a je příčinou poklesu celkové pracovní výkonnosti.

Při plánování je třeba počítat s tím, že zemědělství není nevyčerpatelným rezervoárem pracovních sil, zvýšit přísun nových pracovníků do zemědělství z řad mládeže na zhruba 40 000 osob ročně a vytvářet v zemědělství obdobné pracovní a společenské podmínky jako v průmyslu, včetně hmotné zainteresovanosti. Rozšířením služeb na vesnici vytvářet podmínky pro zvýšení pracovní

účasti žen. Bude také třeba lépe vybavit zemědělství mechanizačními prostředky.

Neuspokojivá je rovněž úroveň odborné kvalifikace. Zatímco podíl odborníků s vysokoškolským a středoškolským vzděláním v roce 1960 činil v našem národním hospodářství 13 %, v zemědělství činil jen 1,7 %. Do roku 1970 je třeba zvýšit podíl pracovníků s odborným vysokoškolským a středoškolským vzděláním v zemědělství na 13 %, z toho podíl vysokoškoláků z dnešních 0,3 % na 5,6 % a středoškoláků z dnešních 1,4 % na 7,4 %. Velkým problémem bude i získávání a vyškolení dostatečného počtu traktoristů a mechanizátorů, neboť zemědělský mechanizátor se stane v zemědělství převládající profesí.

V procesu vyrovnávání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu půjde dále o sblížení forem a úrovně odměňování práce. V první etapě půjde zejména o zavedení peněžní odměny bez použití pracovní jednotky. K tomu bude třeba zavést pořádek do normování a tarifkace prací, a zlepšit systém prémie. Ve druhé etapě půjde o zavedení jednotné soustavy odměňování v obou základních sektorech našeho zemědělství — státním a družstevním — a o vyrovnání odměny v JZD v různých výrobních oblastech a o vyrovnání výše odměny za práci na úroveň odměny v průmyslu.

Normování práce v zemědělství je třeba přiblížit úrovni normování práce v průmyslu tak, aby byly stanoveny nejen technicky zdůvodněné normy výkonu, ale aby byly normovány i pracovní postupy, tvořeny technickoorganizační normy a práce roztrženy podle jejich požadavků na kvalifikaci pracovníků.

Jedním z nejzávažnějších problémů na tomto úseku je problém diferenciací výkonových norem s ohledem na podmínky práce na daném pracovišti. Půjde především o uplatnění dvou základních zásad pro stanovení výkonových norem:

1. Výkonová norma pro určitou práci nebo operaci má vyjadřovat jen společensky nutnou spotřebu pracovního času dělníků, kteří pracují ve stejných pracovních podmínkách a mají pro jakostní vykonávání této práce potřebnou kvalifikaci.

2. Výkonová norma má být stanovena pro ekonomicky nejvýhodnější výrobní a pracovní podmínky normované práce, které jsou na pracovišti uskutečnitelné a přitom nejsou v rozporu se zásadami hygieny a bezpečnosti práce.

Nové sborníky výkonových norem budou vypracovány s použitím normativů pro jednotlivé části pracovních operací. Existuje reálná možnost uplatnit v obou sektorech — v JZD i na státních statcích — jak jednotné normy výkonové, tak i některé jednotné normy kvalifikační. Při unifikaci norem se snažit zařadit do tříd nejen všechny práce, ale i všechny profese, při vypracování tarifně kvalifikačního katalogu zdůraznit význam kvalifikace, snížit počet kritérií pro zařazování prací a profesí do tříd.

Ve vyrovnávání důchodů družstev a družstevníků v různých výrobních oblastech budou i nadále mít velký význam zbožní vztahy. V nejbližších letech bude docházet ke sblížování obou forem socialistického vlastnictví cestou upevňování socialistického charakteru družstev a sblížování vnitřních principů hospodaření v obou základních typech socialistických zemědělských závodů při

rostoucím vlivu všelidového vlastnictví na vlastnictví družstevní.

V ekonomických vztazích mezi státem a jednotlivými družstvy je nutno zajistit rovnoměrnou hmotnou zainteresovanost kolektivů družstev i jednotlivých družstevníků na rozvoji zemědělské výroby bez ohledu na to, v jakých přírodních a ekonomických podmínkách tyto samostatní vlastníci výrobních prostředků hospodaří. Situace, kdy družstva a družstevníci v různých přírodních a ekonomických podmínkách jsou v různé míře hmotně zainteresováni na dalším rozvoji a rozšiřování zemědělské výroby, není za socialismu natrvalo možná a je nutno ji řadou různých ekonomických opatření řešit. Rozdíly v důchodech družstev a družstevníků v různých výrobních oblastech jsou stále značné a po roce 1958 se dokonce prohloubily. K jejich vyrovnaní slouží nákupní ceny, zemědělská daň a přímá účast státu na úhradě části výdajů na výrobu v družstvech s horšími podmínkami. Tyto nástroje však v současné době neplní dostatečně svou funkci. Tento problém lze řešit tak, aby prostředky, jimiž stát přispívá k úhradě části výdajů družstev v horších výrobních podmínkách, byly těsněji spjatý s nákupní cenou určitých výrobků, aby tak byly vyloučeny subjektivní a náhodné vlivy při rozdělování státní pomoci. Další zlepšení lze vidět v dalším prohloubení diferenciace zemědělské daně a v rozdělování čistého důchodu v družstvech v příznivějších oblastech tak, aby se zvýšil podíl vlastních zdrojů JZD na rozšířené reprodukci a na úhradě společenských potřeb.

Celková životní úroveň rolníků značně vzrostla, avšak v poslední době dochází k disproporcím v růstu jednotlivých složek životní úrovně. Tak se např. v podstatě nezměnil styl bydlení a způsob využívání volného času. Struktura venkovského osídlení neodpovídá pokrokovým formám zemědělské velkovýroby a společenským formám života na vesnici. Předním z faktorů sblížování úrovně dělníků a rolníků je otázka účelného, zdravého a pokrokového bydlení. Tu lze řešit výstavbou vícepodlažních obytných budov, která umožňuje účelně a ekonomicky řešit i technické vybavení obcí (např. vodovody a kanalizaci) a výstavbu společenských zařízení. K otázkám sblížení životní úrovně pracujících ve městech a na vesnici patří i otázky společného stravování, rozvoje maloobchodní sítě, otázky zdravotní péče, péče o dítě a otázky kulturního a společenského života.

Perspektivní organizace zemědělské výroby ovlivní venkovské osídlení, které se v perspektivě bude vyhraňovat do tří funkčních stupňů — přidružených sídlišť, odpovídajících specializovaným výrobním jednotkám (provozovnám, farmám apod.), jejichž bytový fond se v podstatě bude jen zdokonalovat, nikoliv rozrůstat a které nelze plně vybavit občanskými a společenskými zařízeními obcí hlavních, v nichž bude sídlo zemědělského závodu, MNV apod. a v nichž budou postupně budovány objekty občanského a společenského vybavení a rozvíjena bytová výstavba, a obcí střediskových, které se historicky vyvinuly pod vlivem různých činitelů (průmysl, obchod, služby apod.) ve větší sídliště a jejichž funkce jako společenského centra bude i nadále stoupat.

Výhledová funkce jednotlivých obcí by měla být vyjasněna na základě výhledového plánu rozvoje zemědělské výroby, který bude v každém okrese vypracován v souvislosti s výhledovými plány rozvoje průmyslu a ostatních odvětví národního hospodářství.

РЕЗЮМЕ

К некоторым вопросам выравнивания уровня сельского хозяйства до уровня промышленности

Коммунистической партией Чехословакии, на основании осознанной объективной необходимости, было поставлено задание поднять уровень сельского хозяйства до уровня промышленности.

Выравнивание уровня сельского хозяйства до уровня промышленности представляет собой в условиях социалистической экономики планомерный процесс, при котором постепенно преодолеваются исторически возникшие экономические различия между промышленностью и сельским хозяйством, а также социально-экономические различия в положении обоих основных классов социалистического общества — рабочих и крестьян.

Дело идет о том, чтобы сельское хозяйство приблизилось к промышленности, в частности;

1. по уровню удовлетворения потребностей народного хозяйства; этого можно достичь решительным подъемом интенсивности сельскохозяйственного производства, в чем очень большую роль играют прежде всего химизация и мелиорация, а равно увеличение продуктивности биологических сельскохозяйственных средств производства;

2. по уровню общественного разделения труда путем углубления целесообразной специализации на основе правильного размещения сельскохозяйственного производства, при котором в максимальной степени будут использованы природные условия, а также на основе большой концентрации производства;

3. по уровню оборудования основными средствами производства, равно как и по технологиям, в частности путем применения комплексной механизации и новейших технологических процессов с использованием также врожденных инстинктов животных, а равно путем введения индустриальных методов организации труда;

4. по уровню снабжения рабочей силой, прежде всего в смысле квалификации работников и их возрастной структуры.

Все это вместе будет способствовать выравниванию в уровне производительности труда;

5. по уровню производственных отношений, прежде всего на основе сближения обеих форм социалистической собственности, равно как и по формам и высоте оплаты труда;

6. по общему уровню жизни на селе, а также по культурному и идеологическому уровню работников.

После победы социалистической революции сильно возрастает потребность в сельскохозяйственных продуктах, как в смысле их количества, так и качества.

Согласно рациональным нормам питания годовое потребление пищевых продуктов в среднем на одного жителя должно было бы составлять: 90 кг мяса (по сравнению с теперешним потреблением около 57 кг и при увеличении доли говядины, мяса домашней птицы и менее жирной свинины), 26 кг жиров, 331 л молока и молочных продуктов, 275 штук яиц (современное потребление около 180 штук), 257 кг овощей и фруктов, 108 кг картофеля, 104 кг муки, 40 кг сахара при общем потреблении 3612 калорий на человека в сутки.

Результаты, достигнутые в государствах с аналогичными производственными условиями и результаты передовых ЕСХК, которые получают на 17 и даже 34 процента более высокую продукцию, чем средняя продукция отдельных производственных областей, свидетельствуют о больших резервах в деле повышения интенсивности нашего сельского хозяйства. Ликвидация отставания сельского хозяйства от промышленности в степени удовлетворения потребностей общества, является в настоящее время решающим заданием, разрешение которого возможно только путем радикального подъема интенсивности сельскохозяйственного производства.

В процессе интенсификации сельского хозяйства необходимо достигнуть изменения в структуре общих производственных фондов, а именно у основных средств производства, в пользу средств механизации и мелиорации, то есть капиталовложений с более высокой продуктивностью и с более коротким сроком оборота, а у оборотных средств, в частности, в пользу минеральных удобрений. Самыми эффективными «сельскохозяйственными» капиталовложениями являются капиталовложения в химическую промышлен-

ленность, когда каждая крона издержек на капитальное строительство приносит до 3 крон прироста в продукции зерновых культур.

Первостепенную роль в процессе индустриализации сельскохозяйственного производства, играет, прежде всего, дальнейшее углубление общественного разделения труда, проявляющееся в первую очередь в применении специализации и кооперации на базе повышения концентрации производства. Особенности сельскохозяйственного производства (воздействие биологических факторов, а равно влияние почвенно-климатических условий) требуют того, чтобы специализация была основана на правильном размещении производства на основе районирования, а также достижения такой концентрации производства, отдельных продуктов в наиболее пригодных производственных условиях, которая давала бы возможность полностью использовать новейшие крупнопроизводственные технологические процессы в сельском хозяйстве.

Те отрасли производства, которые не являются непосредственно связанными с землей, как например, свиноводство или птицеводство, можно выключать из сельскохозяйственных предприятий и организовывать их типично промышленным способом в узко специализированных предприятиях без собственной земельной базы.

Напротив, скотоводство настолько связано с производством на земле (объемные корма, навоз), что выключать его было бы экономически нецелесообразным. Необходимой концентрации можно, однако, достичь без большого увеличения земельной площади путем концентрации отдельных категорий и продуктивных направлений при разведении крупного рогатого скота в специализированные и взаимно кооперирующие производственные единицы, то есть путем применения формы открытого оборота стада.

Переход к перспективной организации социалистического сельского хозяйства предъявляет весьма большие требования, он нуждается для своего осуществления в более продолжительном времени и должен проводиться постепенно и в соответствии с возможностями народного хозяйства в области материального, финансового и кадрового его обеспечения.

Поэтому безусловно необходимо, чтобы как в общегосударственном масштабе, так и в масштабе областей, а также в каждом районе был на основе методических указаний разработан перспективный план развития сельского хозяйства, в котором бы постепенное осуществление специализации было разработано по отдельным этапам так, чтобы капитальное строительство могло быть направляемо уже с учетом перспективной организации сельскохозяйственного производства, и чтобы плановые потребности народного хозяйства покрывались без перебоев и колебаний.

Одной из важнейших проблем выравнивания уровня сельского хозяйства с уровнем промышленности является вопрос рабочей силы, в первую очередь ее квалификации и возрастной структуры.

Число работников, постоянно занятых в сельском хозяйстве, снизилось к 1960 году по сравнению с довоенным временем на 1,9 мил. человек, то есть до двух пятых довоенного времени. Это снижение числа работников не удалось полностью возместить путем механизации и уход работников из сельского хозяйства сильно превышал плановые показатели, а в некоторые периоды приобретал стихийный характер, что оказало отрицательное влияние на развитие сельскохозяйственного производства.

Особенно важен при этом тот факт, что к наиболее ярко выраженному снижению дошло у наиболее молодых возрастных групп. При этом в промышленность уходили прежде всего работники, обладающие известной квалификацией. Неблагоприятная возрастная структура становится при этом тормозом развития сельского хозяйства и причиной неполного использования рабочего времени.

Необходимо при планировании считать с тем, что сельское хозяйство не является неисчерпаемым источником рабочей силы, необходимо увеличить поступление новых в год и создать в сельском хозяйстве аналогичные и общественные условия и условия труда, имеющимся в промышленности, включая материальную заинтересованность, а также путем расширения бытового обслуживания на селе создавать условия для увеличения рабочей занятости женщин, а равно полнее оборудовать сельское хозяйство следствиями механизации.

Неудовлетворителен также уровень профессиональной квалификации. До 1970 года необходимо увеличить в сельском хозяйстве долю работников, получивших специальное высшее или среднее образование на 13 процентов; при этом доля лиц, получивших высшее образование, увеличится по сравнению с теперешней — 0,3 % до 5,6 процентов, а доля лиц с средним образованием, с 1,4 проц. до 7,4 процентов. Большой проблемой является также набор и подготовка достаточного числа трактористов и механизаторов, так как в сельском хозяйстве профессии механизатору станет преобладающей профессией.

В процессе выраживания уровня сельского хозяйства до уровня промышленности дело пойдет также о сближении форм и уровня оплаты труда. На первом этапе будет иметься в виду, в частности, введение денежной оплаты без применения трудодня. Для этого необходимо будет ввести порядок в нормирование и тарификацию труда, а равно усовершенствовать премиальную систему. На втором этапе дело пойдет о введении единой системы оплаты труда в обоих основных секторах нашего сельского хозяйства — государственном и кооперативном — а также о выравнивании высоты оплаты труда в ЕСХК, находящихся в различных производственных областях, равно как о выравнивании высоты оплаты труда до уровня оплаты, принятой в промышленности.

Нормирование труда в сельском хозяйстве необходимо приблизить к уровню нормирования труда в промышленности так, чтобы были установлены не только технически обоснованные нормы выработки, но были нормированы и рабочие процессы, чтобы были созданы технико-организационные нормы и отдельные виды работ распределены в соответствии с теми требованиями, которые он предъявляет к квалификации работника.

Новые сборники норм выработки будут разработаны с использованием нормативов для отдельных частей рабочих операций. Имеется реальная возможность применить в обоих секторах — ЕСХК и в государственных хозяйствах — как единые нормы выработки, так и некоторые единые нормы квалификации. При унификации норм необходимо стремиться включить в определенные классы не только все виды труда, но и все профессии; при разработке тарифно-квалификационного каталога необходимо подчеркнуть значение квалификации и снизить число критериев для включения работ и профессий в классы.

При выравнивании доходов кооперативов и членов кооперативов в различных производственных областях, также и в будущем большую роль будут играть товарные отношения. В ближайшие годы будет наблюдаться сближение обеих форм социалистической собственности путем укрепления социалистического характера кооперативов и сближения внутренних принципов ведения хозяйства в обоих основных типах социалистических сельскохозяйственных предприятий при растущем влиянии всенародной собственности на собственность кооперативную.

В экономических отношениях между государством и отдельными кооперативами необходимо обеспечить равномерную материальную заинтересованность коллективов кооперативов и отдельных членов кооперативов в развитии сельскохозяйственного производства независимо от того, в каких природных и экономических условиях эти отдельные собственники средств производства ведут хозяйство. Положение, при котором кооперативы и члены кооперативов в различных природных и экономических условиях, в различной мере материально заинтересованы в дальнейшем развитии и расширении сельскохозяйственного производства, при социализме не может быть постоянным и необходимо рядом различных экономических мероприятий вопрос этот разрешить. Его можно решить так, чтобы средства, которыми государство помогает при оплате части расходов кооперативов, находящихся в худших производственных условиях, были более тесно связаны с закупочной ценой известных продуктов, с тем, чтобы этим путем были исключены субъективные и случайные влияния при распределении государственной помощи. Дальнейшее улучшение можно видеть в дальнейшем углублении дифференциации сельскохозяйственного налога и в распределении чистого дохода в кооперативах в более благоприятных областях так, чтобы увеличилась доля собственных источников ЕСХК а расширенном воспроизводстве и в удовлетворении общественных потребностей.

Структура сельских населенных пунктов не отвечает прогрессивным формам сельскохозяйственного крупного производства и общественным формам жизни на селе. Важнейшим фактором сближения уровня жизни рабочих и крестьян является вопрос о целесообразных, здравых и прогрессивных формах жилищного строительства. Вопрос этот можно решить путем строительства многоэтажных жилых зданий, которые дадут возможность целесообразно и экономично решить вопрос технического оборудования села (например, водопровод и канализация), а также вопрос строительства общественных учреждений. К вопросам сближения жизненного уровня прудящихся в городах и деревне относятся также вопросы общественного питания, развития розничной торговой сети, вопросы здравоохранения, заботы о ребенке, а равно вопросы культурной и общественной жизни.

Перспективная организация сельскохозяйственного производства определит и характер сельских населенных пунктов, которые в будущем будут делиться на три функциональные группы. При этом имеются в виду — вспомогательные населенные пункты,

отвечающие специализированным производственным единицам (рабочие объекты, фермы и т. д.); жилищный фонд этих населенных пунктов будет только совершенствоваться, но не разрастаться. Эти населенные пункты нельзя полностью снабдить гражданскими и общественными оборудованием главных сел, в которых будет находиться центр сельскохозяйственного предприятия, местный национальный комитет и т. д., и в которых будут постепенно строиться объекты гражданского и общественного характера, а также будет проводиться жилищное строительство. То же относится и к центральным населенным пунктам, которые в прошлом разраслись под влиянием определенных факторов (промышленность, торговля, обслуживание и т. д.) в большие пункты, значение которых, как общественных центров, будет и далее возрастать.

Перспективная роль отдельных сел должна была бы уточняться на основе перспективного плана развития сельскохозяйственного производства; такие планы будут в каждом районе разработаны в связи с перспективными планами развития промышленности и других отраслей народного хозяйства.

ZUSAMMENFASSUNG

Zu einigen Fragen des Angleichens des Niveaus der Landwirtschaft an das Niveau der Industrie

Als Ausdruck einer erkannten objektiven Notwendigkeit stellte die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei die Aufgabe, das Niveau der Landwirtschaft dem Niveau der Industrie anzugleichen.

Der Sieg der sozialistischen Produktionsverhältnisse in der Landwirtschaft und der planmäßige Charakter der Entfaltung der Volkswirtschaft schaffen die Voraussetzungen für ein schrittweises Angleichen der Landwirtschaft an das Niveau der Industrie.

In den Bedingungen der sozialistischen Ökonomik ist dieser Prozeß ein planmäßiger Prozeß, in dessen Ablauf die historisch entstandenen ökonomischen Unterschiede zwischen der Industrie und der Landwirtschaft und die sozial-ökonomischen Differenzen in der Stellung der beiden grundlegenden Klassen der sozialistischen Gesellschaft — der Arbeiter und Bauern — fortschreitend beseitigt werden.

Es geht insbesondere darum, daß sich die Landwirtschaft der Industrie angleiche:

1. In bezug auf das Niveau der Befriedigung der Bedürfnisse der Volkswirtschaft, was durch eine ausgeprägte Steigerung der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion erzielt werden kann, wobei vor allem der Chemisierung, den Meliorationen und der Steigerung der Produktivkraft der biologischen landwirtschaftlichen Produktionsmittel eine entscheidende Rolle zufällt.

2. In bezug auf das Niveau der gesellschaftlichen Arbeitsteilung, und zwar auf dem Wege der Vertiefung einer zweckvollen Spezialisierung auf der Grundlage einer richtigen Standortverteilung der landwirtschaftlichen Produktion, wobei die natürlichen Bedingungen maximal ausgenutzt werden, und auf Grund einer hohen Konzentration der Erzeugung.

3. In bezug auf das Niveau der Ausrüstung mit Grundmitteln und das Niveau der Technologie, insbesondere durch die Anwendung einer komplexen Mechanisierung und moderner technologischer Verfahren, unter Ausnutzung der natürlichen Instinkte der Tiere, und durch Anwendung industrieller Methoden der Arbeitsorganisation.

4. In bezug auf das Niveau des Arbeitskräftebesatzes, vor allem was die Qualifizierung der Mitarbeiter und ihre Alterszusammensetzung angeht.

Dies alles wird zum Ausgleich der Unterschiede im Niveau der Arbeitsproduktivität führen.

5. In bezug auf das Niveau der Produktionsverhältnisse, vor allem durch die wechselseitige Annäherung der beiden Formen des sozialistischen Eigentums, sowie auch was die Formen und die Höhe der Arbeitsvergütung angeht.

6. In bezug auf das gesamte Lebensniveau im Dorfe und auf das kulturelle und ideologische Niveau der in der Landwirtschaft Tätigen.

Nach dem Sieg der sozialistischen Revolution steigt der Bedarf an landwirtschaftlichen Produkten, sowohl was ihre Menge als auch ihre Qualität angeht, stark an. Rationellen Ernährungsnormen zufolge sollte sich der jährliche Verbrauch an Lebensmitteln je Kopf der Bevölkerung im Durchschnitt belaufen: auf 90 kg Fleisch (unter gleichzeitiger Erhöhung des Anteils von Rindfleisch, Geflügel und weniger fettem Schweinefleisch, verglichen mit dem heutigen Verbrauch von etwa 57 kg), auf 26 kg Fett, 331 l Milch und Milchprodukte, 275 Stück Eier (gegenüber dem gegenwärtigen Verbrauch von etwa 180 Stück), auf 257 kg Gemüse und Obst, 108 kg Kartoffeln, 104 kg Mehl, 40 kg Zucker, bei einem Gesamtverbrauch von 3612 bttto Kalorien je Kopf und Tag.

Die in Staaten mit analogen Produktionsbedingungen erzielten Ergebnisse und die Ergebnisse führender LEG, die eine um 17 bis 34 % höhere Produktion erzielen als der Durchschnitt der einzelnen Produktionsgebiete ausmacht, zeugen von den bedeutenden Reserven, die zur Steigerung der Intensität in unserer Landwirtschaft noch vorhanden sind. Die Beseitigung des Zurückbleibens der Landwirtschaft hinter der Industrie was den Grad der Befriedigung der Bedürfnisse der Gesellschaft angeht, ist im gegenwärtigen Zeitschnitt die entscheidende Aufgabe, die nur durch eine wesentliche Verstärkung der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion erfüllt werden kann.

Im Laufe des Prozesses der Intensivierung der Landwirtschaft müssen Veränderungen in der Struktur der gesamten Produktionsfonds herbeigeführt werden und zwar bei den Grundmitteln zugunsten der technischen Hilfsmittel zur Mechanisierung und der Meliorationen, d. h. der Investitionen mit höherer Produktionstätigkeit und kürzerer Umschlagsdauer; ferner sind Veränderungen bei den Umlaufmitteln insbesondere zugunsten der Mineraldüngemittel erforderlich. Die „landwirtschaftlichen“ Investitionen mit dem höchsten Nutzeffekt sind die Investitionen in die chemische Industrie, wo eine jede Krone des Investitionsaufwands eine Steigerung des Produkts an Körnerfrüchten bis im Werte von 3 Kronen einbringt.

Im Prozeß der Industrialisierung der landwirtschaftlichen Produktion spielt insbesondere die weitere Vertiefung der gesellschaftlichen Arbeitsteilung eine erstrangige Rolle; diese Vertiefung gelangt vor allem in der Anwendung der Spezialisierung und Kooperation auf der Grundlage einer verstärkten Konzentration der Erzeugung zum Ausdruck. Die Besonderheiten der landwirtschaftlichen Produktion (die Einwirkung biologischer Faktoren und der Einfluß der Boden- und Klimaverhältnisse) erfordern es, daß die Spezialisierung auf einer richtigen Standortverteilung der Produktion auf der Grundlage der Rayonierung begründet sei und daß ein solcher Grad der Konzentration der Erzeugung der einzelnen Produkte in den günstigsten Produktionsbedingungen erzielt werde, der eine volle Anwendung der modernen großbetrieblichen technologischen Verfahren in der Landwirtschaft ermöglicht.

Die nicht unmittelbar an den Boden gebundenen Produktionszweige, wie die Schweinehaltung, Geflügelhaltung, können aus den Landwirtschaftsbetrieben ausgegliedert und auf typisch industrielle Weise in eng spezialisierten Betrieben ohne eigene Bodengrundlage organisiert werden.

Die Rinderhaltung ist hingegen eng mit der Produktion auf dem Boden verbunden (Rauhfutter, Stallung) und zwar so sehr, daß es unökonomisch wäre, sie auszuschalten. Die erforderliche Konzentration kann jedoch ohne wesentliche Erweiterung des Flächenausmaßes erzielt werden, durch die Konzentration der einzelnen Leistungsrichtungen der Rinderhaltung in spezialisierten und wechselseitig miteinander kooperierenden Produktionseinheiten, d. h. durch Anwendung des Verfahrens des offenen Umtriebes der Herde.

Der Übergang zur Perspektivorganisation der sozialistischen Landwirtschaft ist sehr anspruchsvoll und erfordert eine längere Zeitdauer und er muß fortschreitend und im Einklang mit den Möglichkeiten der Volkswirtschaft auf dem Sektor der materiellen Versorgung, finanziellen und kademäßigen Sicherstellung durchgeführt werden.

Es ist daher unbedingt notwendig, daß sowohl im gesamtstaatlichen Maßstab, als auch im Bezirksmaßstab und in jedem Kreis nach einheitlichen methodischen Anweisungen ein Perspektivplan der Entfaltung der Landwirtschaft aufgestellt werde, in dem die fortschreitende Verwirklichung der Spezialisierung auf die einzelnen Etappen aufgeschlüsselt

werden würde, damit die Investitionen bereits der perspektivischen Organisation der landwirtschaftlichen Produktion angepaßt und die geplanten Bedürfnisse der Volkswirtschaft reibungslos und laufend befriedigt werden können.

Eines der wichtigsten Probleme beim Angleichen des Niveaus der Landwirtschaft an dasjenige der Industrie bildet das Arbeitskräfteproblem, insbesondere das Problem der Qualifizierung und Alterszusammensetzung der Arbeitskräfte.

Die Anzahl der ständig in der Landwirtschaft Tätigen hat sich im Vergleich mit der Vorkriegszeit bis zum Jahre 1960 um 1,9 Mill. Menschen, auf zwei Fünftel des Vorkriegsstandes vermindert. Es ist nicht gelungen, diese Verminderung der Arbeitskräfte durch die Mechanisierung voll auszugleichen. Die Abwanderung der Arbeitskräfte aus der Landwirtschaft überschritt beträchtlich die Plankennziffern und nahm in einigen Zeitabschnitten einen elementaren Charakter an; dies übte auf die Entfaltung der landwirtschaftlichen Produktion einen negativen Einfluß aus.

Das wichtigste daran ist, daß die stärkste Abnahme der Arbeitskräfte in den Reihen der jüngsten Altersgruppen verzeichnet wurde. In die Industrie wanderten dabei vor allem die Arbeitskräfte mit einer gewissen Qualifizierung ab. Die ungünstige Alterszusammensetzung wird so zu einem Hemmschuh für die technische Entfaltung der Landwirtschaft und bildet die Ursache für die Abnahme der gesamten Arbeitsleistung.

Bei der Planung muß deshalb damit gerechnet werden, daß die Landwirtschaft kein unerschöpfliches Reservoir an Arbeitskräften darstellt und es muß die Zuführung neuer Arbeitskräfte in die Landwirtschaft aus den Reihen der Jugend gesichert und ihre Anzahl auf rund 40.000 Personen jährlich erhöht werden; in der Landwirtschaft müssen analoge Arbeits- und gesellschaftliche Bedingungen geschaffen werden, wie in der Industrie, einschließlich der materiellen Interessiertheit, und durch Erweiterung der öffentlichen Dienstleistungen im Dorfe müssen die Voraussetzungen für eine erhöhte Arbeitsbeteiligung der Frau geschaffen werden; schließlich ist die Landwirtschaft besser mit technischen Hilfsmitteln zur Mechanisierung auszurüsten.

Bis zum Jahre 1970 ist es erforderlich, den Anteil der Mitarbeiter mit fachlicher Hochschul- und Mittelschulbildung in der Landwirtschaft auf 13 % zu erhöhen, den Anteil der Hochschulabsolventen allein von den heutigen 0,3 % auf 5,6 % und denjenigen der Mittelschulabsolventen von den gegenwärtigen 1,4 % auf 7,4 % zu erhöhen. Ein vordringliches Problem wird auch die Werbung und Ausbildung einer ausreichenden Anzahl von Traktoristen und Mechanisatoren bilden, denn der Mechanisator wird in der Landwirtschaft den vorherrschenden Beruf darstellen.

Im Ablauf des Prozesses des Angleichens des Niveaus der Landwirtschaft an das Niveau der Industrie wird es ferner um die wechselseitige Annäherung der Formen und des Niveaus der Arbeitsvergütung gehen. In der ersten Etappe wird vor allem die geldliche Entlohnung ohne Anwendung der Arbeitseinheit eingeführt werden. Dazu wird es erforderlich sein, die Normung und Tarifierung der Arbeiten zu regeln und das Prämiensystem zu verbessern. In der zweiten Etappe wird es um die Einführung eines einheitlichen Entlohnungssystems in den beiden grundlegenden Sektoren unserer Landwirtschaft, im staatlichen und genossenschaftlichen Sektor, gehen und um den Ausgleich der Vergütung in den LEG in verschiedenen Produktionsgebieten, ferner um das Angleichen der Höhe der Arbeitsvergütung an das Niveau der Entlohnung in der Industrie.

Die Arbeitsnormung muß in der Landwirtschaft der Arbeitsnormung in der Industrie angeglichen werden, damit nicht nur technisch begründete Normen aufgestellt, sondern auch Arbeitsverfahren genormt, technisch-organisatorische Normen geschaffen und die Arbeiten nach ihrem Anspruch an die Qualifizierung der Arbeitskräfte gegliedert werden können.

Es werden neue Sammelchriften der Leistungsnormen erarbeitet werden, unter Anwendung von Normativen für die einzelnen Teile der Arbeitsgänge. Es besteht die reale Möglichkeit, in beiden Sektoren, in den LEG und Staatsgütern, sowohl einheitliche Leistungsnormen als auch einige einheitliche Qualifizierungsnormen anzuwenden. Bei der Vereinheitlichung der Normen muß man bestrebt sein, in die Klassen nicht nur alle Arbeiten, sondern auch alle Berufe einzugliedern; bei der Erarbeitung des tarifmäßigen Qualifizierungskataloges ist die Bedeutung der Qualifizierung hervorzuheben,

die Anzahl der Kriterien für die Eingliederung der Arbeiten und Berufe in Klassen zu vermindern.

Beim Ausgleich des Einkommens der Genossenschaften und Genossenschaftsmitglieder in verschiedenen Produktionsgebieten werden auch weiterhin die Warenverhältnisse eine bedeutende Rolle spielen. In den allernächsten Jahren wird eine wechselseitige Annäherung der beiden Formen des sozialistischen Eigentums auf dem Wege der Festigung des sozialistischen Charakters der Genossenschaften und eine Angleichung der inneren Grundsätze der Wirtschaftsführung in den beiden grundlegenden Typen der sozialistischen Landwirtschaftsbetriebe erfolgen, wobei sich der Einfluß des Volkseigentums auf das Genossenschaftseigentum erhöhen wird.

In den ökonomischen Beziehungen zwischen dem Staat und den einzelnen Genossenschaften muß eine gleichmäßige materielle Interessiertheit der Genossenschaftskollektive und auch der einzelnen Genossenschaftsmitglieder an der Entfaltung der landwirtschaftlichen Produktion gewährleistet werden, ohne Rücksicht darauf, in welchen natürlichen und ökonomischen Bedingungen diese selbständigen Eigentümer der Produktionsmittel wirtschaften. Der Zustand, daß die Genossenschaften und Genossenschaftsbauern in verschiedenen naturgemäßen und ökonomischen Bedingungen an der weiteren Entfaltung und Steigerung der landwirtschaftlichen Produktion in unterschiedlichem Maße materiell interessiert sind, ist im Sozialismus auf die Dauer unhaltbar und es ist nötig, diese Lage durch eine Reihe verschiedener Maßnahmen zu verändern. Die Unterschiede im Einkommen der Genossenschaften und Genossenschaftsbauern in verschiedenen Produktionsgebieten können neben anderen Maßnahmen auch dadurch beseitigt werden, daß die Mittel, mit denen der Staat zur Deckung eines Teiles der Auslagen der Genossenschaft in schlechteren Produktionsverhältnissen beiträgt, mehr mit dem Erfassungspreis für gewisse Produkte in Verbindung gebracht werden, damit auf diese Weise subjektive und zufällige Einflüsse bei der Verteilung der staatlichen Beihilfe eliminiert werden. Eine weitere Abhilfe erblicken wird in der weiteren Vertiefung der Differenzierung der Landwirtschaftssteuer und in der Verteilung des Reineinkommens in günstigeren Gebieten und zwar so, daß sich der Anteil der Eigenmittel der LEG an der erweiterten Reproduktion und an der Deckung der gesellschaftlichen Bedürfnisse erhöhe.

Die Struktur der ländlichen Siedlungen entspricht nicht den fortschrittlichen Formen der landwirtschaftlichen Großproduktion und den gesellschaftlichen Lebensformen im Dorfe. Einer der wichtigsten Faktoren der wechselseitigen Annäherung des Lebensniveaus der Arbeiter und Bauern ist ein zweckvolles, gesundes und fortschrittliches Wohnen. Dieses Problem kann durch den Bau mehrstöckiger Wohngebäude gelöst werden, die es ermöglichen, auch die technische Ausrüstung der Gemeinde (z. B. Wasserleitung und Kanalisation) und den Bau von Gemeinschaftseinrichtungen zweckvoll und ökonomisch durchzuführen. Zu den Problemen der Annäherung des Lebensniveaus von Stadt und Land gehören auch die Frage der Gemeinschaftsverpflegung, der Ausbau eines Kleinhandelsnetzes, die Fragen der Gesundheits- und Kinderfürsorge und die Fragen des gesellschaftlichen und Kulturlebens.

Die Perspektivorganisation der landwirtschaftlichen Produktion wird auf das ländliche Siedlungswesen einwirken, das in der Perspektive drei funktionelle Stufen aufweisen wird — Nebensiedlungen, die den spezialisierten Produktionseinheiten (Betriebsstätten, Farmen u. a.) entsprechen, deren Wohnfonds im wesentlichen nur vervollkommenet, jedoch nicht erweitert werden wird und die nicht voll mit den staatsbürgerlichen und Gemeinschaftseinrichtungen ausgestattet werden können wie die Hauptgemeinden; in letzteren wird sich der Sitz der Landwirtschaftsbetriebe, der Rat der Gemeinde usw. befinden; hier werden fortschreitend die Objekte der staatsbürgerlichen und Gemeinschaftsbauten errichtet und Wohnbauten entwickelt werden; schließlich sind es die zentralen Gemeinden, die sich unter der Einwirkung verschiedener Faktoren (Industrie, Handel, öffentliche Dienstleistungen usw.) historisch zu größeren Siedlungen entfalten und deren Funktion als gesellschaftliche Zentren sich auch weiterhin erweitern wird.

Die perspektivische Funktion der einzelnen Gemeinden sollte auf Grund der Perspektivpläne der Entfaltung der landwirtschaftlichen Produktion, die in jedem Kreis aufgestellt werden und im Zusammenhang mit den Perspektivplänen der Entfaltung der Industrie und der übrigen Zweige der Volkswirtschaft geklärt werden.

Výběr literatury

k některým otázkám vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu

- Achmeev G.: Ekonomická efektivnost mezikolchozních výrobních svazů. 1961, Voprosy ekonomiki, č. 8, str. 151 až 155.
- Anders M.: Vztah mezi potřebou a výrobou potravin a surovin zem. původu s ohledem na plánování okresu. 7 tab. 1962, Zeitsch. f. Agrarökonomik, r. 5, č. 4, str. 108-113.
- Bača J.: Diferenciální renta za socialismu. 1961, Politická ekonomie, r. 9, č. 5, str. 409-422.
- Bajev A.: Odstranění sezónnosti práce v zemědělství. 1961, Ekonomika selského chozjajstva, r. 32, č. 9, str. 21-28.
- Bauch V.: Niektoré otázky pevnej peňažnej odmeny v poľnohospodárskych družstvách. 1961, Ekonomický časopis, r. 9, č. 2, str. 121-138.
- Belorukov A. S., Devjatkon L. M.: Efektivnost peněžní odměny za práci v kolchozech. 1961, Vestnik Lenin. universiteta, č. 11, str. 36-46.
- Bergmann D. R.: Vertikální integrace v zemědělství. 1961, Fatis review, r. 8, č. 4, str. 99-100.
- Bergmann H.: Hospodářské a sociologické problémy dělby práce v zemědělství. 1961, Der Förderungsdienst, r. 9, č. 12, str. 398-406.
- Bergmann H.: Produktivita práce v průmyslu a zemědělství. 4 obr. 1961, Praxis und Forschung, r. 13, č. 12, str. 293-296.
- Bergmann H.: Využití vzorových kalkulací ve specializovaných zem. závodech. 1962, Berichte über Landwirtschaft, r. 39, č. 4, str. 721-731.
- Bierstedt R.: Základy rozmístění specializace a kooperace v NDR. 1961, Berlin, VEB Deutscher Landwirtschaftsverlag, 87 s. ÚZLK E 25 973/9.
- Bolkov F., Savčenko P., Filin N.: Problémy rozvoje kolchozního vlastnictví v období rozvinutého budování komunismu. 1960, Vestnik mosk. universiteta, č. 4, str. 73-81.
- Boyde W., Heinrich R.: Prohloubení dělby práce v pokročilých zem. výrobních družstvech. 4 tab. 1962, Wirtschaftswissenschaft, r. 10, č. 3, str. 378 až 391.
- Breternitz O.: Zprůmyslnění zemědělství. 1961, Dt. landwirtsch. Presse, č. 13, str. 129-131.
- Busch R.: Racionální výměra ovocných sadů v socialistických zemědělských závodech. 1961, Dt. Landwirtschaft, č. 1, str. 30-34.
- Caney A.: Specializace v zemědělské výrobě (BLR). 1962, Plánované hospodářství, r. 15, č. 8, str. 51-57.
- Černov A.: O optimální velikosti zem. závodů. 1961, Voprosy ekonomiki, č. 12, str. 145-149.
- Dieckmann G.: Vzájemné souvislosti socialistického principu řízení ve výrobních družstvech a struktury řízení. 4 grafy. 1962, Zeitschrift für Agrarökonomie, r. 5, č. 1, str. 7-15.
- Dupal J.: Otázky tvorby cen zemědělských výrobků. 5 tab. (rus., res. něm.). 1959, Sborník ČSAZV, Zemědělská ekonomika, r. 5, (32), č. 9, str. 659-678.
- Erdei F.: Otázky organizace v socialistických zemědělských velkozávodech. 1961, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Gaponenko G.: Ekonomické vztahy mezi průmyslem a zemědělstvím a další vzestup zemědělské výroby. 1 tab. 1961, Planovoe chozjajstvo, r. 38, č. 6, str. 3-15.
- Gorškov M.: Mezikolchozní kooperace — důležitý krok postupného sblížení a spojování kolchozního a všelidového vlastnictví. 1961, Ekonomika sel. chozjajstva, č. 12, str. 88-89.
- Hurta J.: Problém zjišťování a oceňování živé práce pro potřeby vlastních nákladů. 26 tab. 1962, Sborník ČSAZV, Zeměd. ekonomika, r. 8 (35), č. 2, str. 109-130.
- Jungehülsing H.: Organizační změny v chovu skotu z hlediska potřeby čerstvých a konzervovaných krmiv. 9 tab. 1962, Berichte über Landwirtschaft, r. 39, č. 4, str. 685-705.
- Keineder K.: Vývoj zemědělské techniky. 3 tab., 10 obr. 1961, Int. Landmaschinenmarkt, r. 13, č. 11-12, str. 361 až 367.
- Karlík J.: Hmotné stimuly rozšíření reprodukce v jednotlivých zemědělských družstvech Československa. 1 tab., 1960, Voprosy ekonomiki, č. 3, str. 44-54.
- Karlík J.: Pokrokový charakter peněžního odměňování družstevníků. 1961, Praha, SNPL, 184 str. ÚZLK D 34 219.
- Kilian J.: Možnosti mechanizace ve specializovaných velkozávodech. 1961, Wiss. Z. Marx-Univ., č. 4, str. 591-594.
- Kolektiv lektorů: Peňažné odmeňovanie v JRD. 1961, Vydav. Osveta, Bratislava, 51 str., ÚPK Nitra, 24 B 3624/a.

Kolesněv S.: Koncentrace a rozsah výroby v sovjozech a kolchozech. 3 tab. 1961, *Ekonomika selsk. chozj.*, r. 32, č. 9, str. 36-43.

Kozakiewicz J.: O specializaci výroby v zemědělských velkozávoděch. 1961, *Nowe Rol.*, č. 2, str. 9-12.

Kozlov N.: *Ekonomika specializovaných mléčných hospodářství v blízkosti Moskvy.* 1961, *Ekonomika sel. chozjajstva*, č. 8, str. 21-25.

Könekamp H., Makus A.: Provozní zjednodušení nebo specializace. 24 tab., 3 grafy. 1961, *Bayerisches landw. Jahrbuch*, r. 38, č. 5, str. 515-552.

Krblich J.: Úroveň zemědělství na úrovni průmyslu. 1961, *Nová mysl*, č. 12, str. 1479-1490.

Krilek J.: Ceny zemědělských výrobků a další prohlubování specializace zemědělské výroby. 1962, *Problémy rozvoje čs. zemědělství*. Praha, SNPL, str. 65-70. ÚZLK D 35 520.

Kunc J., Šesták M.: Někteří ekonomičtí ukazatelé sloučených JZD. 1961, *Zem. ekonomika*, č. 3, str. 259-266.

Kutikov S. I. aj.: Organizace specializovaných hospodářství v blízkosti cukrovarů. 1961, *Životnovodstvo*, r. 2, str. 26-32.

Lampe K.: Některé problémy mezinárodní dělby práce v oblasti zemědělství. 1 tab. 1961, *Zeitschrift für Agrarökonomik*, r. 4, č. 3, str. 101-105.

Lampe K.: Zvýšení úrovně zemědělské výroby vlivem mezinárodní dělby práce. 1961, *Die Erfassung*, r. 9, č. 12, str. 232.

Larisonov A.: Normování práce v kolchozech a sovjozech. 1961, *Ekonomika sel. chozjaj.*, r. 32, č. 8, str. 95-104.

Macoun S.: Problematika kritérií delimitace půdního fondu se zřetelem k zaměření a rozmístění zemědělské výroby. 3 tab. 1962, *Sborník ČSAZV*, *Zem. ekonomika*, r. 8, č. 1, str. 53-59.

Maksimov A.: Zasedání k tvorbě cen. 1960, *Ekonomika sel. chozjajstva*, r. 31, č. 8, str. 114-117.

Matei J., Bota M., Čismas I.: Pevná peněžní odměna - důležitý prostředek ke zvýšení materiálové zainteresovanosti družstevníků v rozvoji zemědělské výroby. 1962, *Probleme economice*, r. 15, č. 4, str. 47-54.

Meerovič O., Melnikov M.: Normování a odměna za práci v zemědělství. 1960, *Voprosy ekonomiki*, č. 6, str. 144-149.

Meimberger P.: K otázce optimální velikosti zemědělského závodu. 1961, *Agrarwirtschaft*, č. 7, str. 201-214.

Mieth R.: Speciální problémy mezidružstevních vztahů. 1961, *Wiss. Z.*

Hochsch. LPG, Meissen, č. 4, str. 359-365.

Močalovskij M.: O rozvoji vztahů mezi městem a vesnicí. 5 tab. 1958, *Voprosy ekonomiki*, r. 11, č. 9, str. 3-14.

Mojsejev M.: Nová etapa v rozvoji ekonomického svazku průmyslu a zemědělství. 1958, *Voprosy ekonomiki*, č. 7, str. 10-26.

Müller G.: Svazky mezi výrobci zem. produktů a zpracovatelskými útvary. 3 tab. 1961, *Berichte über Landwirtschaft*, r. 39, č. 3, str. 413-433.

Muratov D.: Metody určení optimálních rozměrů zemědělské výroby. 1962, *Voprosy ekonomiki*, č. 2, str. 114 až 120.

Nagy S. K.: Vytvoření a rozvíjení velkovýrobní organizace práce v maďarských zeměděl. družstvech. 1960, *Társadalmi Szemle*, r. 15, č. 2, str. 18-29.

Mehring K.: Konzervování krmiv - problém industrializace zemědělství. 1961, *Z. Agrarökonom.*, č. 4, str. 167-174.

Neumann J.: Problémy zprůmyslnění zemědělské výroby v ČSSR. 1962, *Problémy rozvoje čs. zemědělství*. Praha, SNPL, str. 55-64, ÚZLK D 35 520.

Novák J.: Problémy uplatnění rajonizace a specializace v zemědělství. 1961, *Plánované hospodářství*, r. 14, č. 5, str. 417-425.

Novikov J.: Metodika výpočtu při stanovení optimálních rozměrů mléčných farem. 1961, *Ekonom. sel. chozjajstva*, č. 8, str. 55-63.

Okuniewski J.: Industrializace, technický pokrok a intenzifikace v zemědělství. 1961, *Ekonomika*, č. 2, str. 306 až 319.

Piskáček V.: Řešení otázek vnitropodnikové specializace ve sloučených JZD. 1961, *Zem. ekonomika*, č. 3, str. 217-228.

Regers E. M.: Vzrůstající tendence ke specializaci zemědělství. 1 graf. 1961, *Ohio Farm and Home Science*, r. 46, č. 1, str. 4-5.

Semin I.: Mezikolchozní výrobní sdružení v SSSR. 1961, *Otázky míru a socialismu*, r. 4, č. 12, str. 83-85.

Schaefer-Kehnert W.: Změny ve struktuře zemědělských závodů vyvolané technikou. 1961, *Berichte über Landwirtschaft*, r. 39, č. 2, str. 217-229.

Schifferdecker S.: Některé problémy mezidružstevních drůbežářských organizací. 9 tab. 1962, *Wissenschaftl. Zeitschr. der Hochschule für landw. Produktionsgenossenschaften*, Meissen, r. 5, č. 1, str. 33-48.

Schottler R.: Vývojové směry v hospodaření s hnojivem v NSR. 1962, *Agrarwirtschaft*, r. 11, č. 4, str. 112-118.

Sladký V.: Zemědělská doprava

v dlouhodobé perspektivě. 1961, Plánované hospodářství, č. 10, str. 905-914.

Slepíčka A.: Investiční výstavba zemědělských závodů v období slučování JZD. 1961, Zeměd. ekonomika, č. 3, str. 247-252.

Sobotka L.: Rajonizace zemědělské výroby v ČSSR, její využití a problémy ekonomického hodnocení přírodních stanovišť. 1 tab. 1962, Sborník ČSAZV-Zem. ekonomika, r. 8, č. 1, str. 17-28.

Soustava peněžního odměňování za práci v JZD. 1961, Doplněk II. předsjezdového materiálu „Za další upevnění a prohloubení ekonomiky JZD“. (Min. zemědělství, lesního a vodního hospodářství).

Soukup O.: Otázky diferenciální renty ve vztahu ke specializaci zemědělských závodů. 8 tab. 1962, Sborník ČSAZV, Zem. ekonomika, r. 8, č. 1, str. 59-68.

Stegman H.: Výsledky rozboru pracovních sil v zemědělství NDR. 5 tab. 1962, Wirtschaftswissenschaft, r. 10, č. 3, str. 368-377.

Stoček F.: Otázka vyrovnání zemědělství na úroveň průmyslu v oblasti výrobních sil. 1961, Pol. ekonomie, r. 9, č. 7, str. 593-611.

Strecker O.: Svazky mezi výrobcí a zpracovateli drůbeže v britském drůbežářství. 2 tab. 1961, Berichte über Landwirtschaft, r. 39, č. 3, str. 515-532.

Svoboda K.: Specializace zemědělské výroby. 1962, Nová mysl, č. 2, str. 172-183.

Šapiro L.: O optimální velikosti zemědělských závodů. 3 tab. 1961, Voprosy ekonomiki, č. 8, str. 147-151.

Sebesta M.: Nové formy odměňování v JRD. 1961, Bratislava, SVPL, 94 str.

Ševcov F.: Určení racionálních rozměrů mléčných farem. 1961, Ekonomika sel. chozjajstva, č. 7, str. 56-66.

Štambera J., Tvrdík M.: Některé

možnosti řešení specializace v zelinářství. 16. tab., lit. 3. 1962, Sborník ČSAZV - Zem. ekonomika, r. 8, č. 2, str. 161-176.

Tulupnikov A. I.: Ekonomické základy rozmístění specializace a soustav hospodaření v zemědělské výrobě. 1961, Sborník ČSAZV - Zemědělská ekonomika, r. 7, č. 1, str. 7-32.

Tjutin V.: Specializace zemědělské výroby v současných podmínkách vývoje. 1961, Ekonomika sel. chozj., r. 32, č. 9, str. 29-35.

Vasiljev N.: Ekonomické základy specializace a rozmístění zemědělství v SSSR. 1961, Ekonomika sel. chozj., č. 11, str. 91-103.

Vlachynský K.: K otázce záloh, které poskytují nákupec JRD. 2 tab. 1962, Finance a úvěr, č. 5, str. 291-293.

Vorobjev G.: Otázky specializace a koncentrace zemědělské výroby. 1960, Voprosy ekonomiki, č. 5, str. 3-16.

Vorobjev S. A., Ivanov P. K.: O teoretických základech zemědělských soustav. 1961, Vestnik sel. chozjaj. nauki, č. 7, str. 3-14.

Voronin A.: O spojování zemědělské a průmyslové výroby na vesnici. 1961, Voprosy ekonomiki, č. 10, str. 83-90.

Zakladnoj V. S.: Úkolová mzda s prémiei v sovchozech. 1962, Učet i finansy, r. 19, č. 6, str. 51-54.

Zemědělství v průmyslovém státě. 1962, Der Förderungsdienst, r. 10, č. 3, str. 73-78.

Zinčenko G.: Rozvoj společenských vztahů v sovětské vesnici. 1961, Ekonomika sel. chozjajstva, č. 11, str. 13-21.

Zorina S.: O specializaci a koncentraci pěstování cukrové řepy. 1961, Ekonomika sel. chozjajstva, č. 8, str. 48-54.

Zpráva o celostátním semináři „K ekonomickým otázkám přibližování zemědělství průmyslu“. 1961, Politická ekonomie, r. 9, č. 8, str. 779-791.

Výběr z nových přírůstků

ekonomické literatury Ústřední zemědělské a lesnické knihovny

ÚVTI MZLVH

Uvedené publikace je možno objednat poštou v Ústřední zemědělské a lesnické knihovně ÚVTI MZLVH, Slezská 7, Praha 2 - Vinohrady. U každé objednané publikace uvádějte signaturu.

CESTOVNÍ ZPRÁVY

Tatarko, Andrej — Sedlák, Václav — Uhlíř, Karel CZ 329
Cestovní zpráva o studijní cestě ve dnech 4.—15. 12. 1961. Účel cesty: Studium rozmístění a specializace zemědělské výroby a využití rajonizace v plánovací praxi v NDR. Vypracováno: 10. 2. 1962. Praha, MZLVH 1962. 24 s. (Rotaprint).

DISERTAČNÍ PRÁCE

Scherer, Alfred E 24.562/993
Untersuchungen über die zweckmäßige Familienbetriebsgröße in reinen Weinbaubetrieben. Giessen, Inst. f. landwirtschaftl. Betriebslehre der Landw. Fak. der Justus Liebig-Univ. 1960. 160 s. 45 tb., obr. (Zemědělské závody vinařské — velikost — NSR — ekonomické otázky — výzkum).

Mohr, Klaus D 35.181/13
Die sozialökonomische Struktur der Taunusgemeinde Naurod in ihrer Beziehung zur „Sozialbrache“. Hohenheim, Inst. f. Agrarpolitik u. Sozialök. d. Landw. Hochschule 1959. 131 s. (Zemědělské závody — kapitalistické — socioekonomický výzkum — NSR — Porýní horní — Naurod.)

Hold, Heinrich-Wilhelm E 24.562/990
Einsatzmöglichkeiten und betriebswirtschaftlichen Auswirkungen des Feldhäckselverfahrens. Giessen, Inst. f. landwirtschaftl. Fakultät der Justus Liebig-Univ. 1961. 181 s. tb. obr. (Sklízecí řezačky — použití — ekonomické otázky — NSR.)

ZAHRANIČNÍ PUBLIKACE A BULLETINY

Všeobecná ekonomika

Statističeskiye gruppировки kolchozov i sovchozov po proizvoditelnosti truda. Moskva, Gosstatizdat CSU SSSR 1961. 114 s. (Produktivita práce — zemědělství — rozbor skupinové — metody — SSSR.)

Dmitrijev, A. I. D 36.071
Statistika produkcii sel'skogo chozjajstva. Leningrad, Leningrads. universitet 1962. 73 s. (Zemědělská statistika — využití — SSSR)

Ignatov, L. P. — Starovojtov, K. S. D 35.577
Nekotoryje voprosy planirovanija sel'skogo chozjajstva. Moskva, Ekonomizdat 1961. 207 s. (Zemědělské plánování — příručky SSSR)

Witthen, Béla E 27.510
A jövedelmészög vizsgálata a termelőszövetkezetekben. Budapest, Akad. kiadó 1961. 132 s. 51 tb., 16 obr. (Efektivnost zemědělství — stanovení — metody — JZD — Maďarsko)

Panorama economico Latinoamericano. 1. D 35.980/1
Habana (Cuba), Prensa Latina 1961. 588 s. (Zemědělská ekonomika — Latinská Amerika — příručky)

McFarquhar, A. M. M. D 35.196
The practical use of linear programming in farm planning. Involving problems of flexibility and uncertainty in seasonal labour inputs. Cambridge, Farm econom. branch school of agris. univ. 1961. 472-496 s. (Lineární programování — zemědělské plánování — použití — USA)

Cépède, Michel — Abensour, E. S. D 35.179
Rural problems in the Alpine region. An international study. Rome, FAO
1961. 201 s. 16 tab., 7 obr. (Horská hospodářství — socioekonomické otáz-
ky — Alpy)

D 35.964
Vorträge der Wintertagung Wiesbaden und der Grünen Woche. Berlin
1957. Frankfurt am Main, DLG-Verlags-GMBH 1957. 175 s., obr., tb. (Ze-
mědělské závody — NSR — ekonomické otázky — sborníky)

Durost, Donald D. — Barton, Glen T. C 11.639/36
Changing sources of farm output. Washington, U. S. Depart. of agric.
1960. 57 s., 16 obr., 35 tb. (Zemědělské závody — rentabilita — USA —
1870-1960)

Stevens, Delwin M. E 8.063/374
Crop and livestock costs in Northcentral Wyoming. Laramie (Wyoming),
Agric. exp. station 1961. 31 s. (Zemědělské závody — vlastní náklady —
USA — Wyoming)

Müller, Willard F D 5.456/777
The role of mergers in the growth of agricultural cooperatives. California,
Agric. exp. station 1961. 65 s., 28 tb., 9 obr. (Zemědělská družstva —
USA — slučování)

Manuel, Milton L. E 7.888/375
The case for merging co-ops. Manhattan, Agric. exp. station — Kansas
state univ. 1960. 19 s., 8 tb. (Zemědělská družstva — slučování — eko-
nomické otázky — USA — Kansas)

Ekonomika mechanizace zemědělství

Hüffmeier, Heinrich C 12.122/31
Forschungsgesellschaft für Agrarpolitik und Agrarsoziologie e. V. Bonn. —
T. 1. Wandlungen in den Arbeitsanforderungen in der Landwirtschaft
unter der Auswirkung der Technisierung. Bonn, Forschungsges. f. Agrar-
politik u. Agrarsoziologie e. V. 1961. 160 s., tb., grafy. (Technika v země-
dělství — NSR — ekonomické otázky)

Starbird, Irving R. — Vermeer, James C 13.854/2a
*Tractors and preharvest equipment, Delta area, Mississippi — costs of
owning and operating, by size of farm, 1957*. Washington, U. S. Depart.
of agric. 1961. 49 s., 29 tb. (Zemědělské závody — velikost — mechanizace
— vztahy — ekonomické otázky — USA — Mississippi)

Larson, G. H. — Fairbanks, G. E. — Fenton, F. C. E 7.887/417
What it costs to use farm machinery. Manhattan, Agric. exp. station
1960. 48 s., 16 tb., 19 obr. (Zemědělské stroje — využití — ekonomické
otázky — USA — Kansas)

Biggsby, F. W. — Thompson, J. L. — Kemp, J. G. C 4.159/1040
Comparison of the power costs of tractors. Ottawa, Canada department
of agric. 1960. 10 s. (Traktory — použití — ekonomické otázky — Kanada)

(Pokračování v čísle 12)

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru zemědělské ekonomiky. Vydává Ústav vědeckotechnických informací ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství. Vychází měsíčně. Celoroční předplatné 120 Kčs. Redakce: Praha 2, Máne-
sova 75, telefon 274551-58. Rozšiřuje Poštovní novinová služba. Objednávky a předplat-
né přijímá Poštovní novinový úřad, ústřední administrace PNS, třída Obránců míru 2,
Brno. Lze též objednat u každého poštovního úřadu a doručovatele. Objednávky do
zahraničí vyřizuje Poštovní novinový úřad, vývoz tisku, Jindřišská 14, Praha 1. Vytiskl
Mír, novinářské závody, n. p. závod 2, provozovna 22, Legerova 22, Praha 2.

A-02*21649

**K některým otázkám vyrovnaní úrovně zemědělství
na úroveň průmyslu**

SROVNÁNÍ VÝVOJE PRŮMYSLOVÉ A ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBY (1937 = 100)

Rok	Průmysl	Zemědělství
1937	100	100
1948	108	75
1953	210	88
1954	219	86
1955	243	95
1956	266	97
1957	294	96
1958	332	100
1959	365	99
1960	408	106

PLNĚNÍ DRUHÉ PĚTILETKY (1955 — 1960)

Odvětví	1955	1960	
		plán	skutečnost
průmysl	100	154	166
stavebnictví*)	100	157	174
zemědělství	100	127	111

*) Objem stavebních prací prováděných stavebními podniky.

**SROVNÁNÍ INDEXŮ VÝVOJE PRODUKTIVITY ŽIVÉ PRÁCE V PRŮMYSLU
A V ZEMĚDĚLSTVÍ (1937 = 100)**

Rok	Průmysl	Zemědělství
1937	100	100
1948	101	114
1953	179	175
1954	183	160
1955	196	176
1956	209	175
1957	222	182
1958	242	197
1959	258	206

STRUKTURA NÁKLADŮ V ZEMĚDĚLSTVÍ A PRŮMYSLU V R. 1958

Druh nákladů	Podíl nákladových druhů v %	
	průmysl	zemědělství
suroviny, polotovary, pomocný materiál a energie	61,1	34,2
mzdy a příspěvky na národní pojištění	26,9	54,7
odpisy základních prostředků	7,7	6,8
ostatní náklady	4,3	4,3
celkem	100,0	100,0

VZTAH NÁKLADŮ NA ŽIVOU A MINULOU PRÁCI V ZEMĚDĚLSTVÍ A PRŮMYSLU

Ukazatel	Průmysl	Zemědělství
na 100 Kčs mezd připadá odpisů	28	12
na 100 Kčs mezd připadá materiálových nákladů	228	63
na 100 Kčs mezd připadá nákladů na minulou práci	256	75

SROVNÁNÍ INVESTIC DO ZEMĚDĚLSTVÍ A PRŮMYSLU PROVEDENÝCH V LETECH 1950—59 NA 1 PRACOVNÍKA V ZEMĚDĚLSTVÍ A V PRŮMYSLU

Hodnota	Průmysl		Zemědělství	
	absol.	v %	absol.	v %
hodnota staveb. v mil. Kčs	46 268	47,3	23 066	70,7
hodnota strojů a zařízení v mil. Kčs	51 581	52,7	9 573	29,3
stroje a stavby	97 849	100,0	32 639	100,0
počet pracovníků v 1000 (1959)	2 203	—	1 608	—
hodnota strojů na 1 pracovníka	23 414	100,0	5 954	25,4
hodnota staveb na 1 pracovníka	21 003	100,0	14 344	68,3
hodnota strojů a staveb	44 417	100,0	20 298	45,7

VÝVOJ PRŮMĚRNÉHO ROČNÍHO POČTU STÁLÝCH PRACOVNÍKŮ V ZEMĚDĚLSTVÍ

Rok	Počet pracovníků v 1000
1936	3319
1950	2058
1955	1933
1956	1893
1957	1822
1958	1764
1959	1623
1960	1468
1961	1333

**VÝVOJ VĚKOVÝCH SKUPIN STÁLÝCH PRACOVNÍKŮ V ZEMĚDĚLSTVÍ
(STAV KONCEM ROKU 1961)**

Věková skupina	Počet pracovníků v 1000			
	1955	1957	1959	1961
do 20 let	136	118	78	55
20—50 let	992	926	742	684
50—60 let	445	420	405	319
nad 60 let	266	228	230	249
Indexy				
do 20 let	100	86,8	57,4	40,4
20—50 let	100	93,3	74,8	69,0
50—60 let	100	94,4	91,0	71,7
nad 60 let	100	85,7	86,5	93,6
Procentické podíly				
do 20 let	7,4	7,0	5,4	4,2
20—50 let	53,9	54,7	51,0	52,3
50—60 let	24,2	24,8	27,8	24,5
nad 60 let	14,5	13,5	15,8	19,0

ROZMÍSTĚNÍ ODBORNÍKŮ V ROCE 1961

Odvětví	Počet odborníků — absolventů oborů zemědělství a lesnictví			
	celkem	v tom se vzděláním		
		vysoko-školským	úplným středně odborným	středním odborným
národní hospodářství celkem	68 831	14 435	21 284	33 112
z toho: zemědělství	38 752	6 483	11 397	20 872
lesnictví	10 211	1 913	3 329	4 969
podíl zemědělství a lesnictví v %	71,1	58,2	69,2	78,0
školství, věda a výzkum, správa a soudnictví, výkup	10 446	4 262	3 609	2 575
podíl v %	15,2	29,5	16,9	7,8
odvětví bez přímého vztahu k zemědělství a lesnictví	9 422	1 777	2 949	4 696
podíl v %	13,7	12,3	13,9	14,2

Meliorace v I. pololetí 1962
VYBUDOVANÉ MELIORAČNÍ ZAŘIZENÍ (V TECH. JEDNOTKÁCH)

Území, kraj	Meliorační detaily (v ha)				Na 100 tis. ha zeměděl. půdy při- padá melio- rací v ha	Rybníky a nádrže pro závlahy v ha	Meliorační kostry v km		Úpravy zeměděl. toků v km
	meliorační detaily celkem	v tom		ze závlah celkem závlahy hnojivé					
		odvodnění	závlahy celkem						
ČSSR ¹⁾	11 070	8175	2895	794	154	79	63	10	94
České kraje	6 908	5670	1238	318	153	8	50	4	55
ÚNV Praha	40	—	40	—	786	—	—	—	—
Středočeský	1 082	752	330	—	152	—	2	—	6
Jihočeský	1 601	1354	247	247	260	—	16	—	—
Západočeský	497	422	75	20	92	—	4	—	1
Severočeský	643	523	120	—	152	6	9	—	28
Východočeský	524	524	—	—	75	—	—	—	—
Jihomoravský	1 059	968	91	51	113	2	8	4	19
Severomoravský	1 462	1127	335	—	249	—	11	—	1
Slovenské kraje	3 318	1902	1416	426	122	71	13	6	39
Západoslovenský	2 016	994	1022	172	198	14	—	—	37
Středoslovenský	683	463	220	180	81	—	1	6	—
Východoslovenský	619	445	174	74	73	57	12	—	2
Ústředně řízené organ.	844	603	241	50	—	—	—	—	—

¹⁾ Včetně ústředně řízených organizací.

OBJEM MELIORAČNÍ VÝSTAVBY (V TIS. KČS)

Území, kraj	Investiční výstavba a generální opravy celkem		% plnění ročního plánu	Centralizovaná výstavba		Decentralizovaná výstavba				Generální opravy	
	roční plán	skuteč- nost		plnění	% plnění ročního plánu	státní plán		JZD		plnění	% plnění ročního plánu
						plnění	% plnění ročního plánu	plnění	% plnění ročního plánu		
ČSSR ¹⁾	884 369	328 284	37,1	30 317	31,0	170 910	36,0	108 737	43,7	18 320	28,9
České kraje	463 747	172 029	37,1	17 684	26,3	67 018	33,3	74 918	47,9	12 409	31,7
ÚNV Praha	160	160	100,0	—	—	160	100,0	—	—	—	—
Středočeský	73 776	18 420	25,0	1 953	6,7	5 725	37,4	9 403	39,7	1 339	24,5
Jihočeský	73 651	30 952	42,0	1 372	34,3	14 082	34,0	14 719	66,3	779	12,9
Západočeský	46 475	16 836	36,2	—	—	9 571	30,7	6 980	52,9	285	13,6
Severočeský	43 408	19 410	44,7	—	—	9 520	41,8	6 557	41,0	3 333	72,3
Východočeský	71 420	23 413	32,8	3 533	66,7	6 566	21,3	11 875	43,0	1 439	18,9
Jihomoravský	90 575	41 037	45,3	6 039	53,9	14 786	39,7	16 522	50,5	3 690	39,2
Severomoravský	64 282	21 801	33,9	4 787	27,5	6 608	30,0	8 862	42,4	1 544	38,7
Slovenské kraje	347 253	131 448	37,9	12 633	41,1	81 587	38,2	33 819	36,6	3 409	31,5
Západoslovenský	153 457	63 343	41,3	10 070	37,7	37 128	47,9	13 454	30,9	2 691	47,2
Středoslovenský	117 333	36 962	31,5	—	—	25 948	28,9	10 600	42,4	414	17,1
Východoslovenský	76 463	31 143	40,7	2 563	64,1	18 511	40,3	9 765	40,9	304	11,3
Ústř. říz. org. *)	73 369	24 807	33,8	—	—	22 305	37,2	—	—	2 502	18,6

1) Včetně ústředně řízených organizací.

*) Včetně lesotechnických meliorací: plán 45 987 tis. Kčs a plnění 15 682 tis. Kčs.